

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı / Moda ve Tekstil Tasarım
Programı

**ATATÜRK'ÜN ÇAĞDAŞLAŞMA ANLAYIŞINDA
KILIK KIYAFET İNKILABININ İNCELENMESİ**

Tülay KAYIM

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Prof. Dr. Nurcan PERDAHCI

İstanbul, 2024

ATATÜRK'ÜN ÇAĞDAŞLAŞMA ANLAYIŞINDA KILIK KIYAFET İNKILABININ İNCELENMESİ

Tülay KAYIM

Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2024

“Tülay KAYIM” Adı SOYADI” tarafından hazırlanmış ve 04.10.2024 tarihinde sunulmuş “ATATÜRK’ÜN ÇAĞDAŞLAŞMA ANLAYIŞINDA KILIK KIYAFET İNKILABININ İNCELENMESİ” başlıklı tez Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalında Tez Türü Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nurcan PERDAHCI

Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Nurcan PERDAHCI

Takı Tasarımı Bölümü,

Altınbaş Üniversitesi

Doç. Dr. Çimen BAYBURTLU

Kuyumculuk ve Mücevherat
Bölümü,

Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ALTINÇELİK

Takı Tasarımı Bölümü,

Altınbaş Üniversitesi

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığını beyan ederim.

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Tülay KAYIM

İmzası

XXXXXX

İTHAF

Yüksek lisans çalışmam esnasında, çocukluğumdan beri bana her zaman okuma şevki aşıl原因an canım babama, tüm kalbiyle her zaman yanımda olan canım anneme, canım oğlum Can ATEŞ'e ve Atatürk'ün Türk toplumuna özellikle kadınların çağdaş yaşamdaki varoluşunu yansıttığı fikir ve inkılaplarını daha iyi anlamak için çabası olan tüm okuyanlara ithaf ediyorum.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans çalışmam esnasında, bana bilimsel çalışma yöntemini öğreten, hiçbir yardımı esirgemeyen ve her türlü imkânı sağlayan değerli danışmanım, hayatımda bana her yönüyle rol model olan, eğitimimde ziyadesiyle emeği geçen değerli hocam Prof. Dr. Nurcan PERDAHÇI'ya, tüm hayatım boyunca yanımda olup ve tüm kalbiyle her zaman yanımda olan canım anneme ve canım oğlum Can ATEŞ'e en içten dileklerimle teşekkür ederim.

ÖZET

ATATÜRK'ÜN ÇAĞDAŞLAŞMA ANLAYIŞINDA KILIK KIYAFET İNKILABININ İNCELENMESİ

KAYIM, Tülay

Yüksek Lisans, Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Prof. Dr. Nurcan PERDAHCI

Tarih: 10/2024

Sayfa: 136

Bu tez çalışmasında, Atatürk'ün çağdaşlaşma anlayışında kılık kıyafet inkılabı ele alınarak, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan süreçte yaşanan kılık kıyafetteki değişimler incelenmiştir. Çalışma, XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan modernleşme hareketlerinden itibaren Atatürk'ün kılık kıyafet devrimine kadar uzanan süreci ele almaktadır. Tezin amacı, Osmanlı'daki reformların, toplumsal yapıdaki dönüşümlerin ve Atatürk'ün kılık kıyafet devriminin etkilerini tarihsel bir perspektifte incelemektir.

Çalışmanın ilk bölümünde, Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyılda kadın ve erkek kıyafetlerini belirleyen unsurlar, Tanzimat Dönemi ve Meşrutiyet Dönemi ele alınmıştır. İkinci bölümde, Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan kılık kıyafet kanunu ve Şapka Devrimi ile Atatürk'ün çağdaş kılık kıyafet konusundaki yenilikleri ve bunların Cumhuriyet Türkiye'sinde çağdaşlaşma hareketlerine etkisi analiz edilmiştir. Tez, Atatürk'ün kılık kıyafet devriminin, Osmanlı'dan gelen giyim kültürü ve Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya konulan devrimlerle nasıl bir dönüşüm geçirdiğini göstermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Kılık Kıyafet, İnkılap, Cumhuriyet, Osmanlı, Çağdaşlaşma.

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF THE CLOTHING REFORM IN ATATÜRK'S APPROACH OF MODERNIZATION

KAYIM, Tülay

M.A., Plastic Arts Department, Altınbaş University,

Supervisor: Prof. Dr. Nurcan PERDAHCI

Date: 10/2024

Pages: 136

In this thesis, the dress code revolution in Atatürk's understanding of modernization is examined and the changes in dress code experienced from the Ottoman Empire to the Republican Period are examined. The study examines the process from the modernization movements that started in the Ottoman Empire in the 19th century to Atatürk's dress code revolution. The aim of the thesis is to examine the effects of the reforms in the Ottoman Empire, the transformations in the social structure and Atatürk's dress code revolution in a historical perspective.

In the first part of the study, the elements that determined women's and men's dress codes in the Ottoman Empire in the 19th century, the Tanzimat Period and the Constitutional Monarchy Period are discussed. In the second part, the dress code law issued in the Republican Period and the Hat Revolution, Atatürk's innovations in contemporary dress code and their effects on the modernization movements in the Republic of Turkey are analyzed. The thesis aims to show how Atatürk's dress code revolution transformed with the clothing culture coming from the Ottoman Empire and the revolutions introduced in the Republican Period.

Keywords: Ataturk, Clothing, Revolution, Republic, Ottoman, Modernization.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
ŞEKİL LİSTESİ	xi
KISALTMALAR.....	xvii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİNDE TOPLUMSAL YAPI VE KIYAFETLERİ BELİRLEYEN UNSURLAR	3
1.2 XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ VE TOPLUMSAL YAPIYA GENEL BİR BAKIŞ	6
1.3 XIX. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KADININ TOPLUMDAKİ KONUMU VE KIYAFETLERİ	26
1.4 XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ ERKEĞİN TOPLUMDAKİ KONUMU VE KIYAFETLERİ	39
1.5 XIX. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ÇOCUK KIYAFETLERİ	43
1.6 XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ VE XIX. YÜZYIL PADİŞAHLARININ MODERNLEŞME ÇALIŞMALARININ KILIK KIYAFET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	57
1.7 OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BATILILAŞMANIN SONUCU OLARAK REFORMLAR	67
2. CUMHURİYET DÖNEMİ KILIK KIYAFET KANUNU VE ÇAĞDAŞLAŞMA HAREKETLERİNE YANSIMASI.....	72
2.1 CUMHURİYET DÖNEMİ TOPLUMSAL YAPI.....	72
2.1.1 Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Çağdaşlaşma Hareketleri	73
2.2 CUMHURİYET DÖNEMİNDE ŞAPKA DEVRİMİ VE ATATÜRK'ÜN KILIK KIYAFET KANUNU HAKKINDAKİ KONUŞMALARI.....	75
2.2.1 Atatürk'ün Kılık Kıyafet Tercihi	77
2.2.2 Atatürk'ün Kıyafetlerine Örnekler.....	83
2.3 CUMHURİYET DÖNEMİ VE SONRASI ÇAĞDAŞLAŞMA HAREKETLERİ VE KADIN KIYAFETLERİ.....	86

2.3.1 1923-1930 Yılları Arası	102
2.3.2 1931-1940 Yılları Arası	103
2.3.3 1941-1950 Yılları Arası	105
2.3.4 1951-1960 Yılları Arası	106
2.3.5 1961-1970 Yılları Arası	108
2.3.6 1971-1980 Yılları Arası	109
2.3.7 1981-1990 Yılları Arası	110
2.3.8 1990-2000 Yılları Arası	112
2.3.9 2001 ve Sonrası	113
2.4 CUMHURİYET DÖNEMİ VE SONRASI ÇAĞDAŞLAŞMA HAREKETLERİ VE ERKEK KIYAFETLERİ	114
3. SONUÇ	116
REFERANSLAR	118

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Tophane Meydanı'nda Bir Kahvehanenin İç Görünümü, Antoine Ignace Melling, 1819	5
Şekil 1.2: Türk Düğün Alayı, Antoine Ignace Melling, 1819.	5
Şekil 1.3: Bayram Günü Padişah'ın Tören Yürüyüşü, Antoine Ignace Melling, 1819.....	6
Şekil 1.4: Reformlar Öncesi Osmanlı Yeniçeri Komutanı	9
Şekil 1.5: Türk, Ermeni, Rum Kadınları, 1825. Chevalier Auguste De Henikstein - Turques. Armenienne. Greques	10
Şekil 1.6: Chevalier Auguste De Henikstein – Société Armenienne	11
Şekil 1.7: Amadeo Preziosi, “Boğaz Kıyısında Kadınlar” 1873	12
Şekil 1.8: Amadeo Preziosi, “Kadınlar Ve Peyzaj”	12
Şekil 1.9: Amadeo Preziosi, “Kağıthane”	13
Şekil 1.10: Geleneksel Kıyâtiyle Erkek Çocuk Ve Annesi. Amadeo Preziosi, Yaklaşık 1851	14
Şekil 1.11: Antoine Ignace Melling, “İn. Selim'in Kızkarkeşi Hatice Sultan'ın Sarayında Bir Salonun İç Görünümü”	15
Şekil 1.12: Antoine Ignace Melling, “Padişahın Hareminin Bir Bölümünün İç Görünümü”	15
Şekil 1.13: Antoine Ignace Melling, “Beşiktaş Sahil Sarayı”	16
Şekil 1.14: Auguste Racinet, Title Page, From Les Costumes Historique, 1888.....	17
Şekil 1.15: Pascal Sebah, Konyalı Rum, Müslüman Ve Ermeni Din Adamları / 1873	19
Şekil 1.16: Pascal Sebah, İki Kürt Erkeği Ve Bir Ortodoks Din Adamı / 1873	20

Şekil 1.17: Pascal Sebah, Türklerin Popüler Giysileri / 1873	20
Şekil 1.18: Pascal Sebah, Kapalı Elbise Giyen İstanbullu Türk Kadın; Açık Hava Elbisesi Giyen İstanbullu Evli Türk Kadın Ve Türk Okul Çocuğu/ 1873	21
Şekil 1.19: Pascal Sebah, Bursa (Hüdavendigar) Vilayetinden Giysiler. Köylü Adam Kıyafeti, Evlilik Kostümü İçinde Müslüman Kadın Ve At Bakıcısı.1873	22
Şekil 1.20: Abdullah Freres, İtfaiye Teşkilatı, Tulumbacılar 13,5x9 Cm Yaklaşık 1890 ...	23
Şekil 1.21: Abdullah Freres, Dilenciler, Yaklaşık 1890.....	23
Şekil 1.22: Abdullah Freres, Baca Temizleyicisi 5,6 X 9,2 Cm Yaklaşık 1865	24
Şekil 1.23: Abdullah Freres, Robert Koleji Talebesi Halide Edip Ve Babası.....	25
Şekil 1.24: Harem’de Kadın Sebah&Joallier 22x17,4 Cm Yaklaşık 1890	27
Şekil 1.25: İki Kadın, Dumas 20,5 X 27,2 Cm Yaklaşık 1870	28
Şekil 1.26: Rahmizade Bahaeddin (Resna) 9x14 Cm 1910	29
Şekil 1.27: Resne Fotoğrafhanesi Rahmizade Bahaeddin, Yerel Kıyafetleriyle Mesaralı Bir Kadın, Kandiye, Girit.	30
Şekil 1.28: Ayşe Sıdıka Hanım (1884-1959)	31
Şekil 1.29: Gezintide Kadınlar, Osman Hamdi Bey 1887.....	32
Şekil 1.30: Ferace Saten, Kadife, Kılaptan, İstanbul, 19. Yüzyıl Ortası	32
Şekil 1.31: Galoş Ve Potin, Deri, Çuha, Simli Kordon, Lastik, Kösele.....	33
Şekil 1.32: Ferace, Saten, İstanbul Veya Kahire, XX. Yüzyıl Başı, ...	34
Şekil 1.33: Ferace, Saten, İstanbul Veya Kahire, XX. Yüzyıl Başı, ...	35
Şekil 1.34: Pelerinli Çarşaf, İpekli Kumaş, İstanbul, 1910’lar.....	36
Şekil 1.35: Manto, Yünlü Kumaş İstanbul, 1920’ler Boy 123,5 Cm, Kol Boyu 57 Cm Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 13830-K.703 “Macid Mehmed Karakaş, Zenne Ve Çocuk Palto	

Ve Pelerin Fabrikası Dersaadet Sultan Hamam Caddesi” Etiketli Aysel Arslan Çalışkan Tarafından 1998’de Hibe Edilmiştir.....	37
Şekil 1.36: Sokak Kıyafeti, Triko, Eskişehir, 1920’ler	38
Şekil 1.37: Güneş Şemsiyeleri XIX. Yüzyıl Sonu-XX. Yüzyıl Başı	39
Şekil 1.38: Anadolu’nun Zengin Giyim Geleneği İçinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun Üst Düzey Yönetici Giysileri.	41
Şekil 1.39: Anadolu’da Osmanlı İmparatorluğu’nun Halk Giysileri.	42
Şekil 1.40: Enver Paşa Ve Kızı Mahpeyker Hanım Sultan 26 Günlükke. Febüs, 1917.....	44
Şekil 1.41: XIX. Yüzyılın Sonu, İstanbul Pamuklu Kumaş, Dantel, Fisto, Sedef Düğme..	45
Şekil 1.42: XIX. Yüzyılın Sonu, Bebek Elbiselerinin İstanbul Sadberk Hanım Müzesinde Sergilenişi, 2024	46
Şekil 1.43: XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Çocuk Kıyafetleri.....	47
Şekil 1.44: XIX. Yüzyıl. Elbise, XX. Yüzyılın Başı, Ankara Krep Şifon.....	47
Şekil 1.45: Fatma Sultan'ın Çocukları Hatice Hanım Sultan İle İkizi Sultanzade Mehmed Ali ve Sultanzade Murad, Yak. 1911.....	48
Şekil 1.46: XIX. Yüzyıl 5. Elbise, Osmanlı, XIX. Yüzyılın Sonu, İstanbul	49
Şekil 1.47: XIX. Yüzyıl 5. Potini, Osmanlı, XIX. Yüzyılın Sonu, İstanbul	50
Şekil 1.48: XIX. Yüzyılın Resim 9. Üniform, Osmanlı, XX. Yüzyılın Başı, İstanbul	51
Şekil 1.49: XIX. Yüzyıl Şehzade Abdürrahim Hayri Efendi, Şehzade Mehmed Cemaleddin Efendi Ve Şehzade Mehmed Abdülhalim Efendi Muhafız Rolünde Sol Baştta Mehmet Rıza Paşa'nın Oğlu Ziya Bey, Sağda Mareşal Ahmed Eyüp Paşa'nın Oğlu Ali Fuad Bey. Boğos Tarkulyan, 1900.....	53
Şekil 1.50: XIX. yüzyıl Şehzade Mahmud Celâleddin Efendi. Abdullah Biraderler, 1869.	54
Şekil 1.51: XIX. Yüzyıl Saliha Sultan. Abdullah Biraderler, 1869.....	55

Şekil 1.52: XIX. Yüzyıl Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın Çocukları Zeynep ve İbrahim, 1870'ler, 1893 (CHENNELLS, Eleneor Mary 'Ellen')	56
Şekil 1.53: XIX. Yüzyıl III. Selim'in Konstantin Kapıdağlı Tarafından Çizilmiş Portresi, 1803.	57
Şekil 1.54: XIX. yüzyıl II. Mahmut'un Fransız Ressam Henri-Guillaume Schlesinger Tarafından Çizilmiş Portresi, 1839	59
Şekil 1.55: XIX. Yüzyıl II. Mahnud 'Un Alman Ressam K. Cretius Tarafından 1846 Yılında Çizilen Portresi.	60
Şekil 1.56: XIX. Yüzyıl Abdülaziz'in Abdullah Biraderler Tarafından Çekilmiş Fotoğrafı, 1873.	61
Şekil 1.57: V. Murad Portresi	62
Şekil 1.58: XIX. Yüzyıl II. Abdülhamid'in Şehzade İken, Amcası Sultan Abdülaziz'in Büyük Britanya Ziyareti Kapsamında Balmoral Kalesi'nde, Temmuz 1867.	63
Şekil 1.59: Mehmed Reşad	64
Şekil 1.60: VI. Mehmet	65
Şekil 1.61: Sébah & Joaillier, 1885	66
Şekil 1.62: III. Selim'i Selamlayan Nizam-I Cedid Ordusu'nun Geçiş Alayı	67
Şekil 1.63: Asakir-İ Mansure-İ Muhammediye Ordusunun 1829 Kıyafet Reformundan Önceki Elbiseleri	68
Şekil 1.64: Rütbelere Göre Nizam-I Cedid Askerlerinin Kıyafetleri	68
Şekil 2.1: Atatürk 1928'de Ankara'da Emanullah Han'a Ev Sahipliği Yaparken	79
Şekil 2.2: Atatürk Gazi Orman Çiftliği 14 Temmuz 1929	80
Şekil 2.3: Atatürk Pelerini İle Cumhuriyet Bayramı Töreninde	81
Şekil 2.4: Atatürk'ün İlk Başlığı: Panama Şapkası	82

Şekil 2.5: Atatürk'ün Halkı Selamlaması	84
Şekil 2.6: Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Gelişinin Fotoğrafı.....	84
Şekil 2.7: Atatürk'ün Silindir Şapka Ve Smokinle Duruşunun Fotoğrafı	85
Şekil 2.8: Atatürk'ün Kurmaylarıyla Birlikte Fotoğrafı	86
Şekil 2.9: Latife Hanım'ın Mevhibe İnönü'ye "Kıymetli Kardeşim Mevhibe İsmet Hanımefendi'ye Muhabbetle" Yazdığı Fotoğrafı	87
Şekil 2.10: Latife Hanım'ın 1923 Yılında Çankaya Köşkü'nden Fotoğrafıdır.....	88
Şekil 2.11: Elbise, İpekli Kumaş, Boncuk.....	89
Şekil 2.12: Ayşe Afet İnan (1908-1985)	90
Şekil 2.13: Elbise, İpekli Kumaş, Ankara, 1930'lar.....	91
Şekil 2.14: Elbise ve Ceket, İpekli Kumaş Ankara, 1930'lar.....	92
Şekil 2.15: Elbise ve Gömlek, İpekli Kumaş Ankara, 1930.....	93
Şekil 2.16: Elbise ve Şalı, İpekli Kumaş Ankara, 1930'lar	94
Şekil 2.17: Mevhibe İnönü	95
Şekil 2.18: Elbise, Saten, Boncuk, Ankara, 1930'lar Boy 107 cm, Kol Boyu 58 cm	96
Şekil 2.19: Elbise, Saten Ankara, 1930'lar.....	97
Şekil 2.20: Türkiye İle Yunanistan Arasında Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması'nın İmzalandığı 30 Ekim 1930 Günü Yunanistan Başbakanı Venizelos Onuruna Ankara Palas'ta Verilen Davet, İnönü Vakfı	98
Şekil 2.21: Elbise İpekli Kumaş, Kordon Ankara, 1929	99
Şekil 2.22: Mevhibe ve İsmet İnönü'nün En Büyük Zevklerinden Biri Ata Binmekti	100
Şekil 2.23: Müsahipzade Celal'in "Süs Dergisi"ne Yaptığı İllüstrasyonlardan İki Örnektir	101

Şekil 2.24: 1930'lu Yılların Kadın Dergilerinde İyi Giyinmenin Sırları	104
Şekil 2.25: Sayın; Muammer Özçelik'in Özel Albümünden Alınmıştır	106
Şekil 2.26: 1951-1960 Yılları Arası Türkiye'de Kadın Kıyafetleri Örnekleri	107
Şekil 2.27: Sağlık Alanında Çalışan Kadınlar	110
Şekil 2.28: 80'lerde İstanbul'da Geleneksel Giysilerden Esinlenerek Hazırlanmış Olgunlaşma Enstitüsü Defilesi	112

KISALTMALAR

ASD	:	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
DP	:	Demokratik Parti
IFEA	:	Fransız Anadolu Araştırmalar Enstitüsü
M.Ö.	:	Milattan Önce
TC	:	Türkiye Cumhuriyeti
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri

1. GİRİŞ

XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu, Batı'nın etkisiyle bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemde, Tanzimat ve Islahat Fermanları gibi önemli adımlarla hukuk ve idare alanlarında yenilikler yapılmıştır. Askeri reformlar, eğitim sistemindeki değişiklikler ve ekonomik yapıdaki düzenlemeler de bu dönemin diğer dikkat çekici gelişmeleridir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılaştığı iç ve dış sorunlar nedeniyle bu reformlar tam olarak istenilen sonuçları vermemiştir. Giyim ile gelenek başlangıçta aynı şeyi ifade etmiş ve kıyafetin değişmesi ile geleneklerin değişmesi birbirine paralel olmuştur. Kıyafet, medeniyet tarihinin bir parçası olarak kabul edilmiş ve kıyafetin değişmesinde etnolojik, ekonomik, siyasal, dini, manevi ve sanatsal şartların etkisi üzerinde durulmuştur. Kıyafet, sadece elbise olmayıp vücuda yapılan dövme, saç, sakal ve bıyık şekli, kadınların saç biçimleri ve özellikle başa giyilen başlıklar bir toplumu diğerinden ayıran önemli özellikler olarak görülmüştür. Kıyafet, bir görüşe göre sözlü olmayan iletişim aracıdır ve algıyı etkiler, karakterin sosyalliğin hatta havanın/tavrın değişmesini şekillendirir. Giyenin kendi davranışını ve algısını belirlediği gibi, kıyafet, cinsiyetin tanımlanmasına da yardımcı olmaktadır (Arıç, 2017, s.14).

Bu çalışmada XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu ile başlayan yenileşme hareketlerinin kılık kıyafete yansımaları ele alınmış, Atatürk'ün çağdaşlaşma anlayışı çerçevesinde kılık kıyafet devrimi ile ilerleyen sürecin incelenmesi sırasında elde edilen bulguların konu üzerine araştırma yapacak akademisyenlere ve genç kuşaklara kaynak teşkil etmesi hedeflenmiştir. Birinci bölümde çalışmanın giriş ve amacı genel hatlarıyla araştırmanın konusu gereç ve yöntemler incelenmiştir. İkinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyılda kadın ve erkek kıyafetlerini belirleyen unsurlar Tanzimat Dönemi ve Meşrutiyet Dönemi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye'de cumhuriyetin ilanı ile kılık kıyafet kanununun çıkarılması ve Şapka Devrimi incelenmiş olup, devrim neticesinde çağdaşlaşma hareketlerine odaklanılmıştır. Ayrıca Atatürk'ün çağdaş kılık kıyafet konusundaki yenilikleri kendi kıyafet seçimleri ile halka aktarışı incelenmiştir.

Atatürk'ün Çağdaşlaşma anlayışında Kılık Kıyafet İnkılabının gerçekleşmesinde XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan yenilikler ile Cumhuriyet Dönemi Atatürk'ün kılık kıyafet devrimini gerçekleştirmesine etki eden faktörler ve sonuçları incelenmiştir.

XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu ile başlayan ve XX. yüzyılda Sanayi Devrimi ve yüzyılın ikinci yarısında Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen süreçte kılık kıyafetteki gelişim ve değişimin genel anlamda XXI. yüzyılda tekstil alanındaki gelişmeler odak noktası olmuştur. Bu çalışma, dünyada ve günümüzdeki etkileri ve gittikçe artan teknolojik yenilikler incelenmiş olup literatür taraması yapılmış, nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.

XXI. yüzyılda Türkiye'de moda ve tekstil tasarımı alanında oluşan yeniliklerin genel bir incelenmesi yapılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili Sadberk Hanım Müzesi Abdülmecid Efendi Köşkü'nde sergilenen Mâzîden Âtîye Zarâfet Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminden Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadın Kıyâfetleri sergisi ve Büyükçekmece Dünya Kostümleri Müzesi incelenmiştir. Cumhuriyetin ilk yılları hakkında alan ve literatür araştırmasına yapmak için Ankara'da Anıtkabir içindeki Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi ziyaret edilmiş ve incelemeler yapılmıştır.

XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde III. Selim ve II. Mahmut ile başlayan kılık kıyafette yenileşme hareketleri kronolojik sıra ile incelenmiş ve ne denli etki edip etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu reformların Atatürk Türkiye'sindeki devamı niteliğinde olarak Kılık Kıyafet Devrimi ve Şapka Kanunu'nun nitel yöntemler ile tarihsel süreci XIX. yüzyıldan itibaren yapılan düzenlemelerin neticesi ile tarihsel süreçteki etkileşimleri neticesinde Atatürk'ün kılık kıyafet devriminin sebep ve sonuçlarının etkileri ortaya çıkarılmıştır.

XVIII. yüzyıl sonlarında Sultan I. Abdülhamid (1725-1789), siyasî ve askerî ıslahatlara girişmiş ve Yeniçeri ocağına ve donanmaya yeni bir çehre kazandırmaya çalışmıştır. Sürat Topçuları Ocağı'nı kurdurmuş, Avrupaî tarzda mektepler açmıştır. Sultan III. Selim (1761-1808) tahta geçtikten sonra bu ıslahatlara devam etmiştir ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk düzenli modern ordusu Nizam-ı Cedid'i kurmuştur. Sultan III. Selim'den sonra tahta çıkan Sultan II. Mahmud (1785-1839), gerçekleştirdiği reformlarla imparatorluğun çehresini değiştirerek Osmanlı modernleşmesinin temellerini atmış, ölümünden dört ay sonra ilan edilen Tanzimat Fermanı'na giden yolun hazırlayıcısı olmuştur. Sultan II. Mahmud'dan sonra oğlu Sultan Abdülmecid (1823-1861), Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk modern kanunlarının olduğu Tanzimat Fermanı yasalarını uygulamıştır. Sultan Abdülmecid'in ölümünden sonra kardeşi Sultan Abdülaziz (1830 -1876) döneminde Batı'yla iyi ilişkiler kurulmasına özellikle dikkat edilmiştir. Tanzimat Fermanı ile Osmanlı'nın girdiği

Batılılaşma süreci bu dönemde de sürdürülmüştür. Atatürk'ün önderliğinde 29 Ekim 1923'de yeni Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 3 Mart 1924'te hilafetin kaldırılıp Osmanlı Hanedanı'nın yurt dışına sürgün edilmesinden sonra, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumunda önemli yer tutacak olan bir dizi devrim gerçekleştirilmiştir.

Atatürk Devrimleri I. Dünya Savaşı'ndan sonra çok uluslu Osmanlı Devleti'nin Türk laik ulus devletine dönüşmesiyle sonuçlanan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliği, önerileri, girişimleri ile gerçekleştirilmiş toplumsal, kültürel, yasal ve iktisadi bir dizi düzenlemenin genel adıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyıldan itibaren başlayan modernleşme çabaları ile Atatürk'ün Kastamonu'da 25 Kasım 1925 yılında ilan edilen Şapka Devrimi ile yasal bir kesinlik kazandığının bulgularına yer verilmiştir.

1.1 XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİNDE TOPLUMSAL YAPI VE KIYAFETLERİ BELİRLEYEN UNSURLAR

XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan Batılı anlayışta yenileşme hareketlerinin Atatürk'ün kılık kıyafet devrimi ile daha çağdaş ve ileri bir Türkiye Cumhuriyeti olması yönündeki çalışmalar incelenmiştir. Atatürk'ün kılık kıyafet devrimi ve bu devrimin öncesinde XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadın ve erkek kıyafetleri hakkında fotoğraflar ve belgeler ile literatür taraması yapılmıştır. Konu ile bağlantılı müze, sergi ve alan çalışmaları dahil edilmiş ve konu ile ilgili dökümanlar ve belgeler incelenmiştir. Yüzyıllardır süregelen çok kültürlü ve etnik çeşitliliği oldukça fazla olan XIX. yüzyılda Osmanlı'da kadın ve erkek kıyafetlerinin Tanzimat Fermanı ve Meşrutiyet gibi yenilikçi hareketleri ile başlayıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Atatürk'ün Kılık Kıyafet İnkılabı ve günümüze gelene kadarki süreçte kılık kıyafet düzenlemelerini ve gelişimleri ve aşamaları incelenmiştir. Atatürk'ün kılık kıyafet devriminin öncesinde Osmanlı'dan başlayan sürecin analizi yapılmış ve Tanzimat Dönemi ve Meşrutiyet Dönemlerinde uygulanan kılık kıyafette yapılan yenilikler incelenmiştir.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemindeki kıyafette modernleşme alanında yapılan yeniliklerin devamında gelen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra bir çağdaşlaşma hareketi olarak uygulanan kılık kıyafet devrimi sırasında kadın ve erkek kıyafetlerindeki değişikliklerinin toplumsal etkileri incelenmiştir. Atatürk'ün bizzat model olarak kendinde

uygulayarak ortaya çıkardığı zamansız moda anlayışının günümüze kadar gelen süreçte kadın ve erkek kıyafetleri üzerindeki etkilerini araştırmak ve Atatürk'ü sadece bir siyasi ve askeri bir lider olarak değil, sanatla ve estetikle yakından ilgili bir önder olarak yeniden anlamak ve anlatmak hedeflenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal etkinlikler genellikle cinsiyete göre ayrılmıştır. Kadınlar ve erkekler, tören ve eğlenceleri genellikle kendi cinsiyetlerine özel olarak düzenlenmiştir. Bu ayrım, toplumsal yaşamın birçok alanında kendini gösterirken, kadın ve erkek topluluklarının bir arada bulunmaları nadiren gerçekleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu göçebe hayattan uzaklaşıp saray yaşantısına geçerken aynı zamanda sürekli genişleyip farklı kültür ve milletleri bünyesine kattığından kıyafetlerde ve dokumacılıkta farklılıklar baş göstermiştir. Halk, saray mensupları ve azınlıklar kendi sınıf, statü ve mesleklerini belirten kıyafetler giymişlerdir (Öztürk ve Yazar, 2017, s.2).

Osmanlı kıyafetlerinin kendine has, özgün ve dünyaca tanınan bir kimliği vardır (Çetin, 1995, s.4). Osmanlı toplumunda, kadın ve erkeklerin birlikte katıldıkları sosyal etkinlikler oldukça sınırlıdır. Genellikle, her iki cinsiyet de kendi aralarında ayrı törenler ve eğlenceler düzenlemişlerdir. Bu durum, o dönemin toplumsal normlarının bir yansıması olarak görülmüş ve cinsiyetler arası etkileşimin kısıtlı olduğu bir sosyal yapıyı ortaya koymuştur.

XIX. yüzyılda Batı tarzı resim sanatının varlığı ve gelişmesi, Osmanlı hükümdarları ve devlet bürokrasisi tarafından Batılaştırmanın en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmiş ve desteklenmiştir. Oryantalist akım, batı sosyetesinde bir Osmanlı ve doğu motifleri kullanma merakı geliştirmiş, Romantizm ise daha çok sanatçının doğu topraklarını, özellikle Osmanlı ülkesini keşfetme merakını kamçılamıştır. Böylece, Avrupa'da moda olan Osmanlı ve doğu eğilimleri, sanatçıları Doğu'ya itmiştir Anonim (2014).

XVIII. yüzyılın önde gelen Oryantalist ressamlarından biri olan Antoine-Ignace Melling (1763 – 1831), İstanbul'da bulunduğu dönemde, Sultan III. Selim (1761 – 1808) ile kız kardeşi Hatice Sultan'ın (1768 – 1822) emrinde çalışmıştır.

İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'ndeki kaynaklardan alındığı üzere İstanbul'da bulunduğu süre içinde şehri, insanları, mekanları ve etrafını tasvir etmiştir. Melling'in resimlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyılda sosyal yaşamda kullanılan kılık kıyafetler görülmektedir.

Şekil 1.1: Tophane Meydanı'nda Bir Kahvehanenin İç Görünümü, Antoine Ignace Melling, 1819.
[Kaynak: Fransız Anadolu Araştırmalar Enstitü Arşivi]

Antoine Ignace Melling (Şekil 1.1) İstanbul'da Tophane Meydanı'nda bir kahvehanenin iç görünümünü resmetmiştir. Melling'in bu gravüründeki ayrıntılara dikkat edildiği takdirde, birer kültür mekânı oldukları hemen fark edilecektir. İsteyenlerin musiki veya meddah hikâyeleri dinleyebilecekleri, hokkabaz ve Karagöz seyredebilecekleri mekânlardır.

Şekil 1.2: Türk Düğün Alayı, Antoine Ignace Melling, 1819.
[Kaynak: Fransız Anadolu Araştırmalar Enstitü Arşivi]

Antoine Ignace Melling Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal hayata örnek olarak (Şekil 1.2) İstanbul'da bir Türk düğün alayını resmetmiştir.

Şekil 1.3: Bayram Günü Padişah'ın Tören Yürüyüşü, Antoine Ignace Melling, 1819.
[Kaynak: Fransız Anadolu Araştırmalar Enstitü Arşivi]

Antoine Ignace Melling (Şekil 1.3) İstanbul'da bayram günü Padişah'ın tören yürüyüşünü resmetmiştir. Osmanlı padişahlarının İstanbul ve çevresinde düzenledikleri geziler, şehrin günlük yaşamında ve mekansal gelişiminde belirgin etkiler yaratmıştır. Bu geziler, şehrin mimari ve kültürel yapısını zenginleştirmiş, çeşitli eserlerin inşasına ilham vermiş ve İstanbul'un tarihi dokusunu şekillendirmiştir.

1.2 XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ VE TOPLUMSAL YAPIYA GENEL BİR BAKIŞ

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal yapı ve giyim tarzları, dönemin sosyal dinamikleri ve kültürel etkileşimleriyle şekillenmiştir. Tanzimat Fermanı ve Meşrutiyet'in ilanı gibi reformlarla birlikte, Batılılaşma hareketleri toplumun her katmanında hissedilmeye başlanmıştır. Bu süreçte, elit sınıflar Batı tarzı giyimleri benimserken, halk arasında geleneksel kıyafetler yaygınlığını korumuştur. Örneğin, yüksek rütbeli devlet adamları ve varlıklı kesimler, “redingot”, “frak” gibi Batı kökenli giysileri tercih ederken, genel halk “çarşaf”, “şalvar”, “fes” gibi geleneksel Osmanlı kıyafetlerini giymeye devam etmiştir.

Osmanlı toplumu, farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Müslümanlar, gayrimüslimlerden daha üstün kabul edilseler de, her iki grup da kendi içinde çeşitli sosyal sınıflara ayrılmıştır. Giyim tarzları da bu sosyal hiyerarşiyi yansıtacak şekilde çeşitlenmiştir.

Tanzimat dönemi reformları, Batı'dan alınan fikirlerin ve yaşam tarzlarının Osmanlı toplumuna entegre edilmesini hedeflemiştir. Bu dönemde, Batı'dan ithal edilen mallar ve giyim eşyaları, sosyal statünün bir göstergesi haline gelmiştir. Kıyafetler, bireylerin sosyal sınıfını ve ekonomik durumunu açıkça ortaya koyan birer simge olarak kabul edilmiştir. Böylece, toplumun farklı kesimlerinin giyim tarzlarındaki farklılıklar, sosyal sınıflar arasındaki ayrımı belirginleştirmiştir.

Tanzimat Dönemi (1839-1876): Sultan Abdülmecid döneminde başlatılan Tanzimat reformları, hukuk, eğitim ve idare alanlarında kapsamlı değişiklikleri içerir. Bu reformlar, Osmanlı toplumunun modernleşmesini amaçlarken, eşitlik ve adalet anlayışını getirmeyi hedeflemiştir.

Meşrutiyet Dönemi (1876-1908): Sultan Abdülhamid II tarafından ilan edilen ilk Osmanlı Anayasası (Kanun-i Esasi) ve sonrasında 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan süreç, Osmanlı'da anayasal monarşiyi getirmiştir. Bu dönemde siyasi partiler ve demokratikleşme hareketleri önem kazanmıştır.

Bu dönemdeki ekonomik ve sosyal değişimler;

Sanayi ve Ticaret: XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu, sanayileşme sürecine girmekte zorlanmıştır. Bununla birlikte, ticaret ve ulaşım alanında bazı gelişmeler yaşanmıştır. Demiryolu ve telekomünikasyon gibi altyapı yatırımları yapılmıştır.

Toplumsal Yapıda Değişim: Kentsel merkezlerde sınıf yapıları ve sosyal ilişkiler değişmiştir. Yeni sosyal gruplar ortaya çıkmış ve kırsal alanlarla şehirler arasındaki farklar belirginleşmiştir.

Bu dönemdeki eğitim ve kültürel değişimler;

Eğitim Reformları: Tanzimat döneminde eğitim reformları yapılmış, modern okullar ve üniversiteler açılmıştır. Batı tarzı eğitim kurumlarıyla birlikte geleneksel medreseler de varlıklarını sürdürmüştür.

Kültürel Yenilikler: Osmanlı'da Batı etkisiyle birlikte kültürel değişim yaşanmıştır. Edebiyat, sanat ve müzik alanlarında Batı tarzı yenilikler ve akımlar etkili olmuştur. Özellikle Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati toplulukları bu değişimin öncüsü olmuşlardır.

Bu dönemdeki Ulusal ve Azınlık Hareketleri;

Azınlık Hareketleri: 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu içindeki farklı etnik ve dini gruplar, milliyetçi hareketlerle bağımsızlık ve özerklik taleplerini arttırmışlardır. Yunan, Ermeni, Bulgar ve Arap milliyetçilik hareketleri bu dönemde güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Osmanlı'da Hristiyanların yaşayış biçimleri Müslümanlardan ayrılmış ve bunların kendilerine benzememeleri konusunda dinî bir titizlik gösterilmiştir. Bundan dolayı Hristiyanlar yaşayışlarında ve giyimlerinde birçok kayıtlara tabi tutulmuşlardır. Rumlar ön safta olmak üzere Ermeniler ve daha sonra da Yahudiler gelmiştir (Su, 1936, s.286-287).

Osmanlıcılık ve Milliyetçilik: Osmanlı yönetimi, imparatorluğun birliğini korumak amacıyla Osmanlıcılık düşüncesini teşvik etmiştir. Ancak bu yaklaşım, milliyetçilik akımlarının güçlenmesiyle sınırlı kaldı ve bazı durumlarda karşılık bulamamıştır.

Bu dönemdeki Dış Politika ve Askeri Stratejiler;

Batı ile İlişkiler: Osmanlı İmparatorluğu, Batı devletleriyle ilişkilerini güçlendirmek ve uluslararası alanda varlığını sürdürmek için çeşitli diplomatik ve ticari anlaşmalar yapılmıştır. Bu ilişkiler, özellikle ekonomik ve askeri yardımlar şeklinde tezahür etmiştir.

Savaşlar ve Kaybedilen Topraklar: XIX. yüzyılda Osmanlı, Balkanlar'da ve Orta Doğu'da birçok toprak kaybı yaşamıştır. Rusya, Avusturya ve diğer Avrupa güçleriyle olan savaşlar, Osmanlı'nın stratejik kayıplarına yol açmıştır.

XIX. yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğu, köklü reformlar ve modernleşme çabalarına rağmen birçok zorlukla karşılaşmıştır. Sosyal, ekonomik ve siyasi yapıda büyük değişimler yaşanmıştır, ancak bu değişimlerin sonuçları imparatorluğun son dönemlerinde kendini göstermiştir. Modernleşme süreci, Osmanlı'nın çöküşünü hızlandırmış olabilir, ancak aynı zamanda imparatorluk sonrası kurulan birçok ulus-devletin temel taşlarını da hazırlamıştır.

Şekil 1.4: Reformlar Öncesi Osmanlı Yeniçeri Komutanı.
[Kaynak: Sunar, 2020]

Osmanlı toplumunda, yüzyıllarca altta şalvar, üstte gömlek veya iç entarisi, üzerine kısa kaftan veya uzun kaftandan oluşan giyim tarzı, kadın ve erkekler tarafından kullanılmıştır. Bele takılan kuşakların yanı sıra, başa giyilen, üzerinde değişik süsleme ve işaretlerin olduğu çeşitli biçimlerdeki başlıklar sınıf, meslek ve rütbe farklılıklarını belirtmede bir araç olarak önemli bir giysi tamamlayıcısı olmuştur (Koca, 2012).

Dönemin gravürlerinden anlaşılacağı üzere (Şekil 1.4) reformlar öncesi Osmanlı Yeniçeri Komutanı resmedilmiştir. Bu resimdeki kıyafetlerde Osmanlı İmparatorluğu komutanlarının kullandıkları kaftanlardan ve başlıklarından rütbeleri anlaşılır.

XIX. Yüzyılda Avrupa'dan özellikle Malta, Avusturya ve İngiltere'den Osmanlı İmparatorluğu'na ressamlar gönderilmiş ve onlardan ülkelerine bilgi vermek amacıyla sosyal hayatı ve coğrafyayı resmetmeleri istenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX.

Yüzyılda sosyal hayatta kullanılan kıyafetleri resmeden sanatçılarından biri Avusturyalı Chevalier Auguste de Henikstein'dır.

Henikstein, dönemin askeri liderlerinin ve sıradan askerlerin portrelerini de yapmıştır. Bu portreler, kişilerin sadece fiziksel görünümlerini değil, aynı zamanda karakterlerini ve sosyal statülerini de yansıtır. Portrelerin ikonografik analizi, Henikstein'in kişisel bağlantıları ve dönemin sosyal hiyerarşisi hakkında bilgiler verir. Ayrıca, portrelerdeki giysi ve aksesuarlar, bu kişilerin sosyal ve askeri statülerini anlaşılabilir. Bu eserler, Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel ve sosyal yapısını yansıtan önemli görsel kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Henikstein'in eserlerinde kadın ve erkek kıyafetleri sosyal hayattaki konumu anlaşılır biçimde görünür.

Şekil 1.5: Türk, Ermeni, Rum Kadınları, 1825. Chevalier Auguste de Henikstein - Turques. Armenienne. Greques.

[Kaynak: Henikstein, 1825]

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'da yaşayan (Şekil 1.5) Türk, Ermeni ve Rum kadınlarını resmetmiştir. Bu gravürde kadınların kıyafetlerinde kullandığı renkler ve kıyafet biçimleri aynı sosyal topluluğa ait olduğu konusunda fikir vermektedir.

Şekil 1.6: Chevalier Auguste de Henikstein – Société Armenienne.
[Kaynak: Henikstein, 1825]

Henikstein, (Şekil 1.6) XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'da yaşayan Ermeni erkek topluluğunu resmetmiştir. Resimde sosyal alanda bulunan erkeklerin kıyafet ve renk bütünlüğü dönemin kültürü hakkında bilgi vermektedir.

İstanbul'da yaşayan ressamlardan bir diğeri Malta'dan gelen Amadeo Preziosi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamıştır. Preziosi, 1870'li yıllarında İstanbul'a geldi ve burada fotoğraf stüdyosu kurmuştur. Bu dönemde, Osmanlı'nın ileri gelenlerini, devlet adamlarını, sanatçıları ve aydınlarını fotoğraflamıştır. Bunların arasında Sultan Abdülhamid II, Prens Sabahaddin, Abdülhak Hamit Tarhan, Şemseddin Sami, İbrahim Şinasi gibi önemli figürler vardır.

Preziosi'nin Osmanlı'da yaşadığı dönemde yaptığı fotoğraflar, imparatorluğun sosyal ve kültürel yaşamını gözler önüne sermektedir. Bunların arasında, Süleymaniye Camii, Ayasofya, Topkapı Sarayı, Yıldız Sarayı gibi tarihi yerlerin fotoğrafları yer almaktadır.

Preziosi'nin Osmanlı'da yaptığı fotoğraflar, günümüzün fotoğraf tarihçilerinin büyük ilgi gösterdiği bir konudur. Çünkü bu fotoğraflar, Osmanlı'nın modernleşme projesinde ve Batı ile temasının fotoğrafik kayıtlarını sunmaktadır.

Şekil 1.7: Amadeo Preziosi, “Boğaz Kıyısında Kadınlar” 1873
29.2x46.3 cm, Kâğıt Üzerine Suluboya Ve Karışık Teknik Özel Koleksiyon.
[Kaynak: Preziosi, 1873]

Amadeo Preziosi (Şekil 1.7) XIX. yüzyılda İstanbul boğazı kıyısındaki kadınlar yanlarında hizmetlileri ile resmetmiştir. Kadınların kullandıkları aksesuarlardan ve kıyafet seçimlerinden anlaşılacağı üzere saray ve saray çevresinden oldukları anlaşılır.

Şekil 1.8: Amadeo Preziosi, “Kadınlar ve Peyzaj”
1853, 34x51 cm, Kâğıt Üzerine Karışık Teknik, Monika-Geri Benardete Koleksiyonu.
[Kaynak: Preziosi, 1853]

XIX. yüzyılda (Şekil 1.8) Amadeo Preziosi İstanbul boğazı mazarası ile kadınlar topluluğunu resmetmiştir. Sosyal alan olarak açık havada manzaraya karşı oturmuş bu kadın topluluğunun kıyafetleri dönemin kültürünü yansıtmaktadır.

Şekil 1.9: Amadeo Preziosi, “Kağıthane”
18x26 cm, Kağıt Üzerinde Karışık Teknik, Hayati Gürel Koleksiyonu.
[Kaynak: Preziosi, t.y.]

XIX. yüzyılda (Şekil 1.9) İstanbul Kağıthane’deki kadın ve erkek topluluklarını resmetmiştir. Bu resimlerde kadınların mutlaka topluluklar halinde ve yanlarında en az bir erkek ile dışarı çıkabildikleri anlaşılır.

Şekil 1.10: Geleneksel Kıyâetle Erkek Çocuk ve Annesi. Amadeo Preziosi, Yaklaşık 1851.
[Kaynak: Preziosi, Yaklaşık 1851]

Amedeo Preziosi, (Şekil 1.10) XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Müslüman bir Türk kadını ve yanında erkek çocuğu ile resmetmiştir. Resimde yalnız bir kadının yanında bir yetişkin erkek olmasa da bir erkek çocuğu ile dışarda olduğu görülmektedir.

IFEA- Fransız Anadolu Araştırmalar Enstitüsü Arşivi'nden alınan kaynaklara göre, XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda 1763 – 1831 yılları arasında yaşamış olan Antoine Ignace Melling gravürlerinden dönemin sosyal hayatı ve coğrafyası hakkında bilgi edinilir eserler bırakmıştır. Melling, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya elçisi tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Burada, Osmanlı Padişahı III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ın Ortaköy'deki sarayını restore etmiştir. Yeni tasarımıyla birlikte bu saray, şehirdeki ilk Neoklasik tarzdaki yapısı olmuştur. Yıllarca imparatorluk bünyesinde çalışmıştır

Şekil 1.11: Antoine Ignace Melling, “III. Selim’in Kızkarkeşi Hatice Sultan’ın Sarayında Bir Salonun İç Görünümü”.

[Kaynak: IFEA- Fransız Anadolu Araştırmalar Enstitüsü Arşivi]

. XIX. yüzyılda (Şekil. 1.11) III. Selim’in kız kardeşi Hatice Sultan’ın sarayındaki bir salonun iç görünümünü resmetmiştir. Yaklaşık yirmi yıl boyunca İstanbul’da çeşitli yapılar ve bahçe düzenlemeleri yapan Melling, 1802 yılında Fransa’ya geri döner ve İstanbul’da çizdiği gravürlerin yayımlanması için alışmalara başlamıştır.

Şekil 1.12: Antoine Ignace Melling, “Padişahın Hareminin Bir Bölümünün İç Görünümü”.

[Kaynak: IFEA- Fransız Anadolu Araştırmalar Enstitüsü Arşivi]

Bu gravürlerden (Şekil 1.12) XIX. yüzyılda Topkapı Sarayında haremın bir bölümünü resmetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Harem dairesi sarayda en özel korunan yerlerinden biridir.

Şekil 1.13: Antoine Ignace Melling, “Beşiktaş Sahil Sarayı”.

[Kaynak: IFEA- Fransız Anadolu Araştırmalar Enstitüsü Arşivi]

Doğanın ve denizin o dönemde nasıl öncekinden farklı kavrandığını anlamak için özellikle Melling'in (Şekil1.13) gravürleri fikir vermektedir. Bu gravürde boğazın coğrafi çizgisi, mekanları ve denizin içindeki sandallar ile anlaşılır şekildedir.

Şekil 1.14: Auguste Racinet, Title Page, From *Les Costumes Historique*, 1888.
[Kaynak: Racinet, 1888]

XIX. yüzyılda Auguste Racinet'in (Şekil 1.14) Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan kadın ve erkek kıyafetlerini resimlemiştir. Kadın ve erkek kıyafetlerindeki farklılıklar sosyal farklılıkları da göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, XIX. yüzyılın sonlarına doğru hem ekonomik hem siyasi gücünü kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde yaşanan olumsuzluklar neticesinde değişimler ve yenileşme hareketleri kaçınılmaz olmuştur. Bu değişimler kıyafet seçimlerine de etki etmiştir. Toplumda batılılaşma etkileri XIX. yüzyıldan sonra daha etkin biçimde görülecektir.

Kıyafetlerde kullanılan kumaş seçimleri, Batılılaşma etkisiyle çeşitlenir. XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde yenileşmenin en yoğun olduğu dönemdir. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve I. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, ilk anayasanın (Kanun-i Esasi) yürürlüğe girmesiyle büyük reformlar hayata geçirilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine bakıldığında, devletin karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm arayışları ve toplumsal ıslah çabaları göze çarpmaktadır. Yeni kanunlar, askeri reformlar, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, sosyal yenilikler; toplumun canlanması ve modernleşmesi için yapılmıştır. Ancak bu canlılık, zaman içinde azalmıştır. XVII. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı, sorunları belirleme ve çözme konusunda daha etkin bir tutum sergilemiştir. IV. Murat'ın ve özellikle Köprülü ailesinin reformları, bu süreçte önemli adımlar olarak öne çıkmıştır. XIX. yüzyılda gerçekleştirilen reformlar ise, Batı ile olan mesafeyi kapatma kaygısından ziyade, dünyadaki genel değişimlere uyum sağlama amacı gütmüştür. Tanzimat ve Islahat Fermanları ile getirilen yenilikler, bu dönemin karakteristik özelliklerindendir.

XIX. yüzyılda Batı'daki Sanayi Devrimi'nin etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu'nda dokuma ve giyim sanayisinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde, özellikle İstanbul başta olmak üzere, dokuma ve giyim alanında birçok yenilik yapılmış ve bu alanda gelişmiş fabrikalar kurulmuştur. Osmanlı giyim tarzı genellikle bol, örtülü ve uzun kıyafetlerden oluşurken, her meslek grubunun kendine özgü kıyafetleri bulunmaktadır. Askeri ve sivil alanda giyimdeki bu değişimler, ülke genelinde yaygınlaşarak dokuma ve giyim sanayisinin büyümesine katkı sağlamıştır.

Batılı hükümdarların bir gelenek haline getirdiği, kendi portrelerinin devlet dairelerine astırılması ve hediye edilmesi alışkanlığı, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez Sultan II. Mahmud Saltanatı 1808-1839 döneminde uygulanmıştır (Özendes, 2024).

Pascal Sébah (1823-1886) Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan bir fotoğrafçısıdır. 1823 yılında Bornova, İzmir'de doğmuştur. 1850'lerin ortasında Paris'e gitmiştir ve orada stüdyo açmıştır. 1850'lerin sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'na dönmüş ve burada fotoğraf sanatını geliştirmiştir. Onun fotoğrafları, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, sosyal ve kültürel yaşamını yansıtmıştır.

Şekil 1.15: Pascal Sebah, Konyalı Rum, Müslüman ve Ermeni Din Adamları / 1873.
[Kaynak: Sebah, 1873]

Kent manzaralarının yanı sıra portrelerdeki başarısıyla da dikkat çeken Pascal Sébah'ın 1869'da Osman Hamdi Bey'le tanışması ilginç bir iş birliğine zemin hazırlayacak, bundan böyle ressamın eserlerinde kullanması için pek çok fotoğraf çekecektir. 1873 yılında Viyana'da açılan Osmanlı sergisine gönderilen giysilerin büyük manzaralar, günlük yaşamdan kesitleri fotoğraflayarak çalışmalarına devam etmiştir. Boyutlu fotoğraflarından oluşan bir albüm hazırlamış; panoramalar, "stereoscope"lar, Pascal Sebah (Şekil 1.15) 1873 yılında Konyalı Rum, Müslüman ve Ermeni din adamlarını fotoğraflamıştır. Kıyafetlerden de anlaşılacağı üzere genel biçimde özellikle kullanılan başlıkların farklılıkları dikkat çekmektedir.

Şekil 1.16: Pascal Sebah, İki Kürt Erkeği ve Bir Ortodoks Din Adamı / 1873.
[Kaynak: Sebah, 1873]

Pascal Sebah (Şekil 1.16) iki Kürt erkeği ve bir Ortodoks din adamını geleneksel kıyafetleri ile fotoğraflamıştır. Bu fotoğraflardan da anlaşılacağı üzere kıyafetlerde kullanılan malzemeler dönemin kumaşlarını ve kullanılan malzemeleri hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 1.17: Pascal Sebah, Türklerin Popüler Giysileri / 1873.
[Kaynak: Sebah, 1873]

Sebah'ın 1873'te Viyana'da düzenlenen evrensel sergi için çektiği fotoğraflardan oluşan bir koleksiyondan fotoğraflar yer almaktadır. Albüm, Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı bölgelerinin, etnik ve dini gruplarının kostümlerini temsil etmiştir. Türklerin popüler giysilerine örnek olan fotoğrafta (Şekil 1.17) sağda, Şam'dan bir kadın (evde ve Türk hamamında kullanılan sedef işlemeli tahta bir sandalet olan qabqab giyiyor) Şam (Damascus) civarından bir köylü kadın, Şam (Damascus) civarından bir Dürzi kadın ve evli bir kadın fotoğraflanmıştır (Sébah, Pascal, 1823-1886).

Şekil 1.18: Pascal Sebah, Kapalı Elbise Giyen İstanbullu Türk Kadın; Açık Hava Elbisesi Giyen İstanbullu Evli Türk Kadın Ve Türk Okul Çocuğu/ 1873.
[Kaynak: Sebah, 1873]

Kadın kıyafetinde görünen işlemler ve kumaş seçimleri dönemin ve yaşanan yörenin kültürü hakkında bilgi vermektedir. Sebah'ın 1873'te sergi için çektiği fotoğraflarından (Şekil 1.18) kapalı elbise giyen İstanbullu Türk kadın, açık hava elbisesi giyen İstanbullu evli Türk kadın ve Türk okul çocuğu yer almaktadır. Dönemin kıyafetlerine örnek olana bu fotoğrafta farklı yaş gruplarının kıyafet seçimleri görülmektedir.

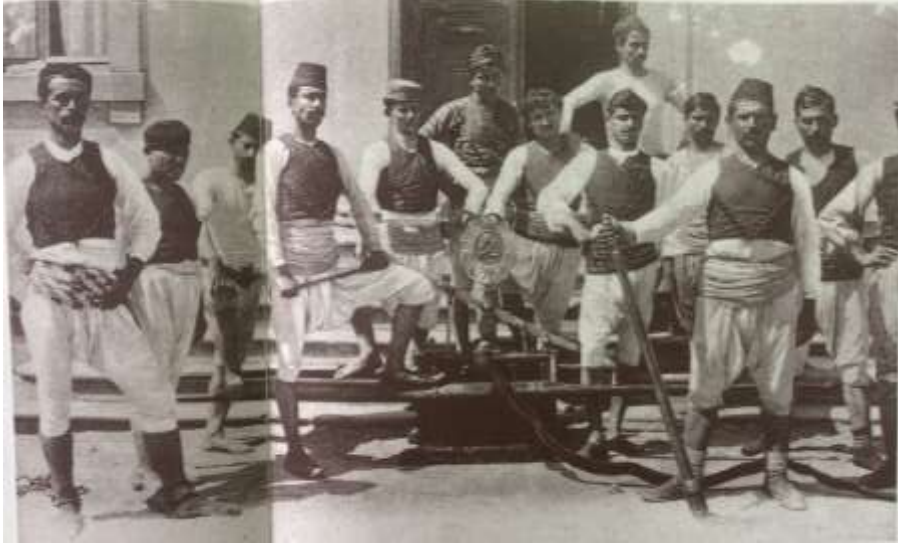

Şekil 1.19: Pascal Sebah, Bursa (Hüdavendigâr) Vilayetinden Giysiler. Köylü Adam Kıyafeti, Evlilik Kostümü İçinde Müslüman Kadın ve At Bakıcısı. 1873.
[Kaynak: Sebah, 1873]

Pascal Sebah, Bursa Hüdavendigâr Vilayetinden (Şekil 1.19) günlük kıyafetleri ile görünür. Köylü adam kıyafeti, evlilik kostümü içinde müslüman kadın ve at bakıcısını fotoğraflamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyılda ün yapmış fotoğrafçılarından bir diğeri de Abdullah Biraderler'dir. Abdullah Biraderler veya "Abdullah Frères" Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğrafçılık sanatının kurucuları olarak tanınan ve her üçü de Ermeni asıllı olan Viçen (1820-1902), Hovsep Abdullahyan (1830-1908) ve Kevork (1839-1918) kardeşlerin ticari adıdır.

İstanbul Pera'da Tünel semti yakınlarında 1858 yılında bir fotoğrafçı dükkânı açmışlardır. Abdülaziz ve II. Abdülhamid tarafından ressam-ı hazreti şehriyari (padişah hazretlerinin ressamı) unvanıyla ödüllendirilmişlerdir (Anonim, 2024c).

Şekil 1.20: Abdullah Freres, İtfaiye Teşkilatı, Tulumacılar 13,5x9 cm Yaklaşık 1890.
[Kaynak: Abdullah Frères, Yaklaşık 1890]

Abdullah Biraderler'in fotoğraflarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyıl sosyal hayatındaki kadın ve erkek meslek gruplarının fotoğrafları görülür. Abdullah Biraderler, (Şekil 1.20) İstanbul'da İtfaiye Teşkilatını fotoğraflamıştır. Bu fotoğrafta kullanılan tek tip kıyafetler mesleki olarak kullanım rahatlığın ön planda olduğunu gösterir.

Şekil 1.21: Abdullah Freres, Dilenciler, Yaklaşık 1890.
[Kaynak: Abdullah Frères, Yaklaşık 1890]

Yaklaşık 1890 yıllarında Abdullah Biraderler, (Şekil 1.21) İstanbul’da sokak dilencilerini fotoğraflamıştır. Sokak dilencilerinin kıyafetlerinde kullanılan başlıklardan da anlaşılacağı üzere dönemin halk kıyafetleri hakkında bilgi verir.

Şekil 1.22: Abdullah Freres, Baca Temizleyicisi 5,6 x 9,2 cm Yaklaşık 1865.
[Kaynak: Özendes, 1995]

Yine o dönemlerde yaklaşık olarak 1865 yıllarında Abdullah Biraderler, (Şekil 1.22) İstanbul’da baca temizleyicisini fotoğraflamıştır. Genel olarak kıyafetlerde kullanılan kumaş ve aksesuarlarda kullanımda kolaylık gözetilmiştir.

*Halide Edib as a gypsy, telling
her father's fortune, in their
garden in Scutari.*

Şekil 1.23: Abdullah Freres, Robert Koleji Talebesi Halide Edip ve Babası.
[Kaynak: Abdullah Frères, t.y.]

Abdullah Biraderler, (Şekil 1.23) İstanbul'da Robert Koleji talebesi Halide Edip ve babasını fotoğraflamıştır. Halide Edip, babası Ceyb-i Hümayun başkâtibi Selânikli Mehmet Edip Bey, annesi Bedrifâm Hanım'dır. Halide Edip Adıvar Türk edebiyatının ve feminist politik hareketlerinin önde gelen isimlerinden biridir.

1.3 XIX. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KADININ TOPLUMDAKİ KONUMU VE KIYAFETLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyılında kadınların toplumdaki yeri ve giyim tarzları, o dönemin sosyal değerleri ve kültürel etkileşimleriyle biçimlenmiştir. Kadınlar, gündelik yaşamda ve özel günlerde “entari”, “kuşak”, “şalvar”, “başörtü” ve “ferace” gibi geleneksel kıyafetler tercih edilmiştir. Bu kıyafetler, yüzyıl boyunca genel hatlarıyla korunmuş, ancak detaylarda bazı değişiklikler göstermiştir. Saray hayatı ve zengin ailelerdeki kadınlar, daha gösterişli ve ayrıntılı giysilerle farklılık yaratmışlardır.

Sosyal statü, kadın giyiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Varlıklı ve yüksek sosyal konuma sahip kadınlar, kaliteli malzemelerden yapılmış ve süslemelerle bezeli kıyafetleri giyerken, daha mütevazı durumdaki kadınlar işlevsellik ön planda olan basit giysileri seçmişlerdir.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki Batılılaşma eğilimleri ve sosyo-ekonomik değişimler, kadın kıyafetlerinde de yeniliklere yol açmıştır. Batı modasından etkilenen bazı kadınlar, geleneksel Osmanlı giysilerinin yanı sıra Batı tarzı elbiseleri de dolaplarına eklemeye başlamışlardır. Buna rağmen, geleneksel giysiler, kadınların toplumdaki yerini simgeleyen ve yaygın olarak kullanılan unsurlar olarak kalmaya devam etmiştir.

Eski Türk kültürüne baktığımızda ise kadının konumu her zaman eşit düzeyde olmuştur. Türk gelenekleri ve göreneklerinde kadına saygı hâkimdir. Kadınlar erkeklerle beraber ata binmiş, savaşa katılmış, hükümdar savaşa iken eşi vekâleten tahta geçmiştir. Örneğin; kadınların eşlerinden bağımsız mülk edinme hakkı önemlidir. Bu hakkı Batılı kadınlar XIX. yüzyılda mücadelelerle geçen süreçler neticesinde almışlardır.

“Yönetici kadınlar, bazı alanlarda çalışan kadınlar ve kırsal alanda toprakta çalışan kadınlar da görülmektedir. Osmanlı'da XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernleşme süreci yaşanmıştır. Osmanlı'da modernleşme döneminde kadınların da sosyal hayatında değişiklik olmuştur. Kadınlar çalışma hayatına daha çok katılmışlardır” (Temizer, 2022: s. 51-70).

XIX. yüzyılda kadınlar hamam işletmecisi, terzi, kahvehane sahibi, berber, bakkal, aşçı, bahçıvan, çilingir, hüseyinci, basmacı, bozacı, bükücü, çizmeci, değirmenci, kemhacı, çalgıcı, duvarcı, keresteci, dülger, dülbendci, koltukçu, kuş kafesçi, ekserci, kuyumcu, et

hamalı, fincancı, püskülcü, sandalcı, sebzeçi, tuğlacı, şerbetçi, sütçü, tütüncü olarak, klasik alanlar dışında pek çok çalışma alanında da geçimini kazanmaya çalışmışlardır (Yılmaz, 2019). Ayrıca maden işçisi olarak maden ocaklarında çalışan kadınlar tespit edilmiştir. Diğer yandan kadınların faal olarak yer aldıkları diğer sektör tütün sanayisi olmuştur. Fabrikalar ilk defa açıldığında tekstil sektöründeki gibi tütün sektöründe kadınların istihdamı arttırılmıştır. Ev işçiliğinden sonra kadınların diğer bir kadını istihdam ettiği mesleklerden biri terzi olmuştur. Ayrıca, bohçacılık kadınların yaygın olarak bulunduğu iş koludur. Bohçacıların sattığı ürünler; kozmetik ürünleri, kıyafetle, kumaş vs. olmuştur. İncelenen arşiv belgesinde 1897’de Hereke’de bulunan taş ocakları işletimine ait bir fabrikada çalışan kadın işçilerin erkek işçiler tarafından rahatsız edilmesinden bahsedilmiştir (Yılmaz, 2019: s. 162).

Osmanlı’da ayrıca çocuklar da bazı işlerde çalıştırılmıştır. Dokuma sektöründeki fabrikaların çoğunda kadınlar ve kız çocukları çalışırlardı. Örneğin 1840 yılında Şam’da 125 bin olan nüfusun 10 bini tekstilde çalışan kadın ve çocuklar olmuştur. Yine 1890 yılında Adana’da fabrikada çalışan 300 kişinin çoğu kadın ve çocuktur. 1907 yılında ise Adana’da iplik eğiren çoğunluğu kadın ve çocuk olduğu düşünülen 550 kişinin 5 kuruş kazandığı, ancak erkek ustabaşların ise 15-20 kuruş kazandığı tespit edilmiştir. Erkek emeğine göre kadın ve çocuk emeğine çok daha düşük ücretler verilmiştir (Yılmaz, 2019).

Şekil 1.24: Harem’de Kadın Sebah & Joallier 22x17,4 cm Yaklaşık 1890.
[Kaynak: Özendes, 1995]

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda bazı kadın kıyafetlerine örneklerden Sebah & Joallier'in Haremde Kadın fotoğrafında (Şekil 1.24) kullanılan kumaşlar ve kıyafet tarzı görülmektedir. Bu fotoğraflarda kıyafetlerin yanısıra bulundukları ortamdaki mobilyaların ve eşyaların dönemin Ortadoğu kültürünü de yansıtan öğeler bulunmaktadır.

Şekil 1.25: İki Kadın, Dumas 20,5 x 27,2 cm Yaklaşık 1870.
[Kaynak: Özendes, 1995]

Dumas'ın 1870 yılında iki kadın fotoğrafında (Şekil 1.25) dönemin kıyafet ve kumaş seçimleri hakkında bilgi edinilir. Fotoğraftaki iki kadının, haremde günlük hayatta kullanılan kıyafetlerinde dönemin kumaşlarının kullanış şekli görünür.

Şekil 1.26: Rahmizade Bahaeddin (Resna) 9x14 cm 1910.
[Kaynak: Özendes, 1995]

Türk fotoğrafçılık tarihinin (Şekil 1.26) dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen Resne Fotoğrafhanesi'nin açılışında Rahmizade Bahaeddin yüzü peçesiz ilk Müslüman Türk kadınıni fotoğraflamıştır. Giydiği ferace, başa bağlanarak, çene altına iğnelenen, kalın peçeli, tek parça ve belden sıkmalı, ekonomik seviyeye göre, pamuklu veya ipekli kıyafetlerdir. Rahmizade Bâhâeddin (Soyadı kanunu sonrasında Bahaettin Rahmi Bediz), fotoğraf tarihçilerinin pek çoğuna göre ilk Türk Müslüman fotoğrafçısıdır. Çektiği fotoğrafların, özellikle portrelerin, dönemi için belge oluşturan nitelikleri ve kalitelerinin sanatsal derinliği de göz önüne alındığında, Türkiye'de fotoğrafçılık sanatının öncüleri arasındadır (Anonim, 2024d).

Şekil 1.27: Resne Fotoğrafhanesi Rahmizade Bahaeddin, Yerel Kıyafetleriyle Mesaralı Bir Kadın, Kandiye, Girit.
[Kaynak: Özendes, 1995]

Rahmizade Bahaeddin (Şekil 1.27) XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Girit'de yaşayan bir Türk kadınıni fotoğraflamıştır. Bu fotoğraftan anlaşılacağı üzere Müslüman toplumunda kadının daha toplum içinde olduğu görülür.

Fahrettin Türkkân Paşa'nın eşi Ayşe Sıdika Hanım, (Şekil 1.28) eşi Erzincan'da görevli iken giydiği elbise Batılı tarzda modern kıyafetlerine örnektir. Bu fotoğrafta anlaşılacağı kadın kıyafetlerinde üzere XX. yüzyıl Batı etkisi görünmektedir.

Şekil 1.28: Ayşe Sıdıka Hanım (1884-1959)
Fahrettin Türkkan Paşa'nın Eşi Ayşe Sıdıka Hanım, Eşi Erzincan'da Görevli İken. Fahrettin Türkkan 8,5x12 cm. Cam Negatif 1904 Selim Türkkan Koleksiyonu.
[Kaynak: Özendes, 1995]

Şekil 1.29: Gezintide Kadınlar, Osman Hamdi Bey 1887.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

Osman Hamdi Bey'in (Şekil 1.29) XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'da gezintiye çıkmış kadınları resmetmiştir. Bu resimde Osmanlı İmparatorluğu saray çevresi kadınları mevsim koşullarına göre şemsiyeleri ve renkli kıyafetleri ile resmedilmiştir.

Şekil 1.30: Ferace Saten, Kadife, Kılaptan, İstanbul, 19. Yüzyıl Ortası
Boy 154 cm, Yaka Boyu 115 cm, Kol Boyu 48 cm.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XIX. yüzyılda (Şekil 1.30) Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların dışarı çıkarken giydikleri kıyafet örnekleri verilmiştir. Sultan Abdülmecid'in kızı Münire Sultan (1844-1862) bu feraceyi Leyla Saz'ın ablası Advıye Hanım'a ihsan etmiştir. Leyla Hanım hatıratında Lyon'da dokunan feracelik kumaşların ancak sultanların alabileceği kadar pahalı olduğu belirtir ve hemşiresinin feracesini uzun uzun anlatır (Saz 1974: s. 224-225). Avrupa'dan getirilen bu feraceler, 15-20 kuruşluk bir fiyatla satıldığı için tekrar ithal edilmemiştir ve sonunda modası geçtiği için artık tercih edilmemiştir.

Ferace toz pembe atlas olup kenarları gümüşü beyaz kadife ve az kılaptanla dokunmuştur. Saz'ın deyimiyle bu eski feraceler bedenden daha geniş, bolca kolları elleri örtecek kadar uzun, dört köşe yakası arkada belden hayli aşağı, önde omuzları ve göğsü örtecek kadar geniştir. Feracenin iki yanda ayrıca el çıkarma açıklığı vardır. Bel seviyesine kadar olan astarı krem rengi ipekli kumaştır. Tamamı el dikişidir. XVIII. yüzyıl başına kadar yakasız olan feracelere Lale Devri'nde (1718-1730) bir karış uzunluğunda bahriye yakalar takılmış, daha sonra bunların uzunlukları gitgide artarak bele ve kalçalara kadar inmiş, sonunda etek boyuna ulaşmıştı. Feracelerin modelleri, kumaş cinsleri ve renkleri hakkında çıkarılan hükümlerde özellikle uzun yaka boylarının kesileceği, bu feraceleri diken terzilerin de cezalandırılacağı ilan edilmişse de, peş peşe çıkarılan yeni hükümler göz önüne alındığında modanın yasaklardan fazla etkilenmediği anlaşılr. (Tezcan,1995: s. 350). Ayfer Neyzi tarafından 2023'te hibe edilmiştir.

Şekil 1.31: Galoş ve Potin, Deri, Çuha, Simli Kordon, Lastik, Kösele
İstanbul, 19. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başı.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XX. yüzyılın son çeyreğinde (Şekil 1.31) Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların dışarı çıktıklarında giydikleri galoş ve potin örneklerindendir. Siyah deri potin sivri burunlu, topuklu, konçları kırmızı çuha, yanları yeşil lastiklidir. Konç çevresinde iki ekstrafor kulak vardır. Çuha koncun üzerine kordon tutturma tekniğinde dairesel motiflerle işlenmiş, saya yüzüne makine dikişiyle süsleme yapılmıştır. Siyah deri galoşun topuğu yuvalıdır ve yürürken potinin çıkmaması, çıkartırken de kolay olması için yaylı ve mahmuzludur. Her ikisinin de tabanı topuğu kösele olup taban ahşap, topuk madeni çivilerle tutturulmuştur. Potinin taban astarı deri, saya astarı pamuklu dokumadır.

Şekil 1.32: Ferace, Saten, İstanbul veya Kahire, XX. Yüzyıl Başı,
Hidiv Ailesi Mensuplarına Aittir.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

Şekil 1.33: Ferace, Saten, İstanbul veya Kahire, XX. Yüzyıl Başı,
Hıdiv Ailesi Mensuplarına Aittir.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu'nda XX. yüzyılın başında Hıdiv ailesi (Şekil 1.32) mensuplarına ait saten feraceler Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların giydikleri ferace örneğidir. XX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların yaygın olarak pelerinli ipekli çarşaf giyindikleri görülür. Çarşaf, (Şekil 1.33) dokunmuş Şam kumaşından dikilir. Kumaş, koyu şarabi zemin üzerine kendinden bitkisel

desenli, yuvarlak madalyonlar içinde simle dokunmuş ay-yıldız motifine sahiptir. Kenarlarını 14 cm eninde krem rengi bordür içerir. Torba çarşaf, iki dikdörtgen parça birbirine eklenerek yapılır ve bel kısmından bağcık ile büzülür. Baş  rten kısım ve ayak uçları patiska astarlıdır. Bu  ar af, Sivaslı bir aileye aittir. 1872'den sonra kullanılmaya ba lanan  ar af, Suriye'ye özgü sokak giysisi olur; önceleri  am, Halep ve Bağdat'ta özel dokunmuş ipekli ve telli kumaşlardan yapılır. İstanbul'da ise bir süre sonra kumaş ve modellerde  ar aflar kullanılmaya ba lanır, Anadolu'da ise bir süre daha bu moda devam etmiştir.

Musahipzade Cel l 1946, 133; Abdüllatif Suphi Paşa'nın (1818-1886) Suriye valili inden d n   nde, ailesi Çamlıca'da ilk kez  ar afla sokağa çıkmıştı. Leyla Saz da uzun süre Arabistan'da ya amı  kadınların  ar af modasını İstanbul'a getirdiğini yazar. 1878'de e i Trabzon valisi olunca kendisine siyah canfesten  ar af diken, fakat rahat edemediği için sokağa seyrek çıkmayı tercih eden Leyla Hanım, İstanbul'a döndüğünde kadınların çoğunu  ar afla görünce  a ırmı tı (Saz 1974, 226-228).

Şekil 1.34: Pelerinli  ar af, İpekli Kumaş, İstanbul, 1910'lar
Nüzhet Kuraner'e aittir.

Bilge Kuraner Timworth Tarafından 1980'de Hibe Edilmiştir.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XX. yüzyılın son çeyreğinde (Şekil 1.34) Osmanlı İmparatorluğu’nda kadınların giydikleri pelerinli çarşaf 1872’den sonra Suriye Valisi Abdülatif Suphi Paşanın ailesi İstanbulluları oraya özgü çarşaf ile tanıştırmıştır, feracenin yanı sıra artık çarşaf da sokak giysisi olarak kullanılmıştır. Önceleri Şam, Halep ve Bağdat’ da özel dokunmuş ipekli ve telli kumaşlardan yapılan torba çarşaf görülmüştür. Tek parçadan oluşan ve ortadan büzülen torba çarşafın üst kısmı başa örtülüyor, yüz şeffaf bir peçe ile gizlenmiştir.

Şekil 1.35: Manto, Yünlü kumaş İstanbul, 1920'ler Boy 123,5 cm, Kol Boyu 57 cm Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 13830-K.703 “Macid Mehmed Karakaş, Zenne ve Çocuk Palto ve Pelerin Fabrikası Dersaadet Sultan Hamam Caddesi” etiketli Aysel Arslan Çalışkan Tarafından 1998’de Hibe Edilmiştir.

[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu'nda giyilen bu manto pişmiş ayva rengine yünlü kumaştan dikilen manto (Şekil 1.35) şal yakalı, bol ve uzun takma kollu olup kuplarla bedene oturur ve önden agraflarla iliklenir. Aynı renk floşla sarma tekniğinde bitki motifli bezemeleri vardır. Ayrıca kumaş kaplı düğmelerle yaka ve bel kısmına süslemeler yapılmıştır. Kol içleri astarlı, beden kısmı astarsızdır. Mantonun sağ etek ucunun iç tarafına yeşil kartondan matbu bir etiket dikilidir. Osmanlıca ve Fransızca etikette mantonun kodu, bedeni ve fiyatı karşılıkları kurşun kalemle yazılmıştır: "Macid Mehmed Karakaş, Zenne ve Çocuk Palto ve Pelerin Fabrikası, Dersaadet, Sultan Hamam Caddesi/ MADJID MEHMED CARACACH FABRIQUE de confection pour dames et enfants; Constantinople, Rue Sultan Hamam". Aysel Arslan Çalışkan tarafından 1998'de hibe edilmiştir.

Şekil 1.36: Sokak Kıyafeti, Triko, Eskişehir, 1920'ler.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

Eskişehir’de 1920 yıllarında giyilen sokak kıyafeti (Şekil 1.36) mütevazı, uzun kollu etek ve bluzdan oluşan bir takımdır. Takım, belinde bağlı bir kemer bulunan tunik tarzı bir üst ve dizlerin altına kadar uzanan uyumlu bir etekten oluşuyor. Kıyafette omuzlarına kadar gelen bir başörtüsü kıyafeti tamamlıyor. Kıyafette kullanılan kumaş hafif bir parlaklığa sahip, ipek karışımları gibi sentetik malzemelerden yapılmışlardır. Kıyafetin renginin pastel tonlarda tek renkli olması zarif ve sade görünüm yansıtmaktadır.

Şekil 1.37: Güneş Şemsiyeleri XIX. Yüzyıl Sonu-XX. Yüzyıl Başı.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında kullanılan güneş şemsiye örnekleridir (Şekil 1.37). Fildişi ve siyah renklerde ve Brüksel dantelinden yapılan güneş şemsiyelerinin astarı da aynı renk ipekli kumaştır. Uzun ahşap sapının bağlantı altından yivli bilezik takılmıştır.

1.4 XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ ERKEĞİN TOPLUMDAKİ KONUMU VE KİYAFETLERİ

XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda erkeklerin toplumdaki durumu ve giyim tarzları, dönemin sosyal hiyerarşisi ve kültürel değerleriyle sıkı bir ilişki içerisindeydi. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi, sosyolojik ve ekonomik durumun erkek giyimini büyük ölçüde etkilediği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Toplumun alt kesimlerinde geleneksel kıyafetler hakimken, yönetici sınıf ve varlıklı kesim Batı tarzı giyimleri benimsemiştir; Redingot, ceket, yelek ve kravat gibi giysiler ile sivri uçlu, yüksek topuklu ayakkabılar bu dönemin modasını belirleyen unsurlardır. Erkeklerin sosyal statülerini belirlemede başlarına

taktıkları şapka ve sarıklar önemli bir rol oynamıştır. Daha düşük rütbeli bireyler genellikle “külâh” ve “yemeni” gibi sade giysiler giyerken, daha yüksek rütbeliler çeşitli türbanlar takmaktadırlar. Giyimle ilgili çıkarılan birçok yasa, sosyal ve politik kontrol aracı olarak işlev görmektedir ve bu yasalar sayesinde kıyafetler, sosyal düzenin korunmasında önemli bir etken haline gelmiştir.

XIX. yüzyılda içinde farklı etnik toplulukları barındıran Osmanlı Devleti’nde erkeğin konumu ve statüsü kıyafet seçiminden anlaşılır. Özellikle başlık seçimleri ile erkeğin mensup olduğu din, toplumsal statü ve ekonomik durumunun göstergesi olmuştur. Bu farklılıklar bölgeden bölgeye, köyde veya şehirdeki yaşantılarına göre daha belirgin olmuştur. Osmanlı Devleti zamanla sahip olduğu geniş sınırlar neticesinde içerisinde birbirinden farklı çeşitli etnik kökenlere sahip pek çok farklılıklara sahip milletler barındırmıştır. Bu farklılıklar toplumdaki kültür çeşitliliğini biçimsel olarak da ortaya koymuştur. Toplumdaki etnik ve kültürel farklılıklar kıyafetlerde özellikle belirgin bir şekilde kişinin yaşadığı bölgesini, dinini, gelenek ve göreneklerini ifade etmektedir.

Padişahlar tarafından belirli dönemlerde yayınlanan giysilerin renk, biçim, kumaş kalitesi gibi özelliklerini belirten fermanlar bu önemi vurgulamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda tabakalaşma psikolojisinin ayırt edici özelliklerinden biri de yönetici sınıfın “herkesin kendi yerini bilmesine” verdikleri önem ve bu konuda gösterdikleri özendir. Söz konusu tutum özellikle belli bir meslek grubundan olanların zanaatlarını belirleyen bir işaret taşımaları; ya da belli bir “millet” in üyelerinin ayırt edici giysiler içinde dolaşmalarını; ya da alt sınıfların seçkinlerce giyilen kıyafetleri giymemeleri gibi konular üzerinde ısrarla durulması biçiminde ortaya çıkar (Mardin, 1991: s. 83).

Yüzyıllar boyunca, şehir ve kasaba delikanlıları arasında da bir kat çuha elbiseye sahip olmak bir olaydır. Hatta yaşlı, dul, zengin İstanbul yosmalarının, yalın ayaklı, yarım pabuçlu, kaşı gözü yerinde, eli ayağı düzgün ve bıçkın takımında delikanlıları elde etmek için, onlara bir elmas “gül yüzük”, gümüş yahut altın “koyun saati” armağan edip bir de mutlaka çuha elbise ‘kestirip diktirdiği’ bilinmektedir (Küçükerman, 1996: s. 41). Anadolu’nun zengin giyim geleneği içinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun üst düzey yönetici giysileri (Şekil 1.40) resmedilmiştir.

Şekil 1.38: Anadolu'nun Zengin Giyim Geleneği İçinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Üst Düzey Yönetici Giysileri.

[Kaynak: Küçükerman, 1996: 42]

Arif Paşa tarafından çizilen ve Osmanlı devlet görevlilerini tasvir eden bir resimde (Şekil 1.38) Osmanlı erkekleri gündelik hayatta altta şalvar, üstte gömlek veya iç entarisi, üzerine kısa kaftan giyerdi. Ayaklarına tulumbacı yemeni veya ökçeli, altı kalın köseleli, çivili yemeni adı verilen arkaları basık ayakkabılar giyerlerdi. Burun kısmı sivri kesimli, deriden yapılan, topuk ve yan kısımlarına ip geçirilerek ayak gibi şekil verilen çarık, köylü halk arasında giyilirdi. Gömleklerinin üstüne topuklara kadar inen, dar kol ağzları olan ve elin sırtını kaplayan yuvarlak bir kısmı bulunan, dolama denilen entarileri giymektedirler. Bu dolama bez, saten, tafta veya gümüş halkaları olan veya üç parmak genişliğinde deri bir kemer sarmaktadırlar. Dolamanın üzerine Ferace giymektedirler.

Tournefort tarafından tasvir edilen feraceye çoğu zaman kaftan denilmektedir, bu giysi parçası Türklerin olanakları olduğunda çok lüks olmasını istedikleri elbisedir. Bunlar, İngiltere, Fransa, Hollanda yünlu kumaşlarından olup, alacalı, misk rengi, kahverengi veya zeytin yeşilidir ve eskileri gibi topuklara kadar inmektedirler.

XIX. yüzyılda, Avrupa’da, sanayi devrimiyle, ilk olarak erkek giyiminde başlayan ‘zorunlu’ değişim rüzgarları, tüm modernleşme hareketlerinde olduğu gibi Osmanlı’yı da etkisi altına almıştır. Osmanlı’da, bu mesleğe önderlik eden terzilerimiz, beklenen düzeyde olmasa da yayınlarıyla, araştırmalarıyla, günümüz moda ve tasarım eğitiminin ilk kaynaklarını oluştururlar. Bu dönemde yayımlanan özgün bir albüm, giyim tarihimiz açısından dikkatleri çeker. 1873 yılında, Victor Marie De Launay ile birlikte Osmanlı giyim tarihinin çok önemli bir belgeselini hazırlayan Osman Hamdi Bey’in *Elbise-i Osmaniyye* (Osman Hamdi Bey: 1999) albümü, giyim tarihimizin zenginliğine tanıklık etmesi açısından önemlidir (Sağduyu, 2017).

Şekil 1.39: Anadolu’da Osmanlı İmparatorluğu’nun Halk Giysileri.
[Kaynak: Küçükerman, 1996: 42]

Osmanlı İmparatorluğu’nda (Şekil 1.39) günlük kullanılan erkek giysileri resmedilmiştir. Genel olarak aynı tarz ve biçimde olsa da başlıkların farklılığı sosyal hayattaki farklılıklarını göstermektedir. Türkiye'deki bölgelerden, özellikle Üsküdar ve Karaman'dan olduğu belirtilen geleneksel kıyafetleri tasvir eden bir çizimde tarihi kıyafetleri yansıtan belirgin kıyafetler giymiş dört figür vardır. Soldaki ilk figür, sarıklı uzun mavi bir cübbe giymektedir. İkinci figür, iç giysinin üzerine yeşil bir ceket ve bol pantolon giymektedir. Üçüncü figür, beyaz bir gömleğin üzerine kırmızı bir yelek ve bol pantolon giymektedir. Sağdaki dördüncü figür de birinci kişiye benzer ancak farklı bir şekilde tasarlanmış mavi dış giyim giymektedir. Genel olarak bu resimde, Türkiye'deki farklı bölgelerden geleneksel Osmanlı dönemi giyim tarzlarını tasvir etmektedir.

1.5 XIX. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ÇOCUK KIYAFETLERİ

Geçmişte yetişkinlerin minyatür örneği sayılan çocuklar, yetişkinlerle aynı giysileri giymiş, aynı besinleri yemiş, aynı oyunları oynamıştır (Onur, 1993: s.11).

Osmanlı toplumunu betimleyen görsel ve belge niteliği taşıyan gravür ve sulu boyalarda görülen çocuk giyim ve kuşamlarının tam anlamıyla bir “küçülmüş büyük” olduğunu belirtmiştir. Osmanoglu (2003: s. 45) da Osmanlı çocuklarının gerek sarayda, konakta, veya köşkte; gerekse halk tabakasında yetişkinler gibi giydirildiğini gösteren pek çok kanıtın bulunduğunu belirterek bu görüşü desteklemiştir. Guillaume Martin (2007: s.153), XVIII. yüzyılda Osmanlı toplumunda erkeklerin erkek çocuklarla, kadınların kız çocuklarla aynı giysileri giydiğini anlatmıştır.

XVII. yüzyılın sonlarında ve XVIII. yüzyılda çocuklar ve çocukluk hakkında ortaya atılan yeni teoriler, çocukların giyim kuşamını da büyük ölçüde etkilemiştir. Yenidoğan bebekleri keten sargılarla kundaklama-hareketsizleştirme geleneği yüzyıllardır yürürlüktedir. (Sichel 1983: s.31). Küçük çocukları kundağa sarma pratiği yaklaşık 4.000 yıl önce Orta Asya'da başlamış gibi görünmektedir. Bu durum, hayvancılıkla uğraşan göçebe insanların çocuklarını kolay taşıma ihtiyacı duydukları düşüncesiyle de örtüşür. (Stearns 2021: s.11)

Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. yüzyıl sonlarında uzun bebek elbiseleri Batılı yaşam tarzını seçen ailelerce bebelere giydirilmiştir. Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan bebek kıyafetleri arasında özellikle yeni doğmuş bebekler için hazırlanmış, XX. yüzyıl başına ait elbiseler sergilenmiştir (kat. no.1.2). Bu elbiseler Müslüman, Hristiyan ya da Musevi ailelerden koleksiyona intikal etmiştir. Batı dünyasına XVIII. yüzyılda gelişen yeni anlayış sonucu bebelere bir-iki av kundaklandıktan sonra giydirilen bu uzun, beyaz elbiselerin, temizlenmeleri de çok kolay olduğu için günlük kullanıma yönelik olarak hazırlandığı bilinir. (Clare 1989: s. 64).

Şekil 1.40: Enver Paşa ve Kızı Mahpeyker Hanım Sultan 26 Günlükken. Febüs, 1917.
[Kaynak: Ömer M. Koç Koleksiyonu]

Daha çok vaftiz törenleri gibi özel günlerde kullanıldığını düşündüren bu tür bebek elbiselerinin Osmanlı hanedanı ve Mısır Hıdiv ailesinden başlayarak pek çok Müslüman aile tarafından da bebelere giydirildiği müzelerde sergilenen giysilerden anlaşılmaktadır. Enver Paşa'nın, (Şekil 1.40) kucagında uzun elbise giydirilmiş bebeklik çağındaki kızı Mahpeyker Sultan'la çekilmiş fotoğraf bu tarz elbiselerin Osmanlı sarayında da kullanıldığını gösterir (Öztuncay 2010: s.182).

Ömer M. Koç Koleksiyonu, Türk iş adamı Ömer M. Koç'un kişisel olarak oluşturduğu geniş bir koleksiyondur. Bu koleksiyonda Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait pek çok tarihi belge, fotoğraf, eşya ve eser bulunmaktadır. Enver Paşa'nın kızı Mahpeyker Hanım Sultan'ın 26 günlükken çekilmiş olan bu resim de bu koleksiyonun bir parçasıdır. Bu resim, Osmanlı

dönemine ait tarihi bir belge olarak değer taşır ve Ömer M. Koç Koleksiyonu'nda muhafaza edilmektedir.

Ayrıca müze koleksiyonuna bağış yoluyla katılmış uzun bebek elbiselerinden birinin Mısır Hıdiv ailesinden Prenses Hatice Tevfik'in ilk çocuğu için hazırlanmış olduğu bilgisi de kayıtlarda yer almaktadır.

Şekil 1.41: XIX. Yüzyılın Sonu, İstanbul Pamuklu Kumaş, Dantel, Fisto, Sedef Düğme
Boy: 81 cm; kol boyu: 25 cm; omuz:7 cm.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XIX. yüzyılın sonunda (Şekil 1.41) kız çocuğu için dikilmiş bu elbise kırık beyaz pamukludan, yuvarlak yakalı, uzun kollu, belden kesik, uzun bebek elbisesi arkada boydan boya açık olup enseden sedef düğmeyle iliklenmekte ve yanlardan dikilmiş bir kuşakla bağlanmaktadır. Belden aşağıya doğru büzgülerle genişlemektedir. Yakasıyla kol ağızları dantel ve fisto geçirilerek bezenmiştir. Yaka çevresinde çengel iğnesi tekniğinde işleme

yapılmıştır. Mısır Prensesi Hatice Tevfik'in ilk çocuğu için 1895 senesi civarında hazırlanmış olmalıdır. Prenses Zeynep Halim tarafından Sadberk Hanım Müzesine hibe edilmiştir. Uzun bebek elbiselerinin özenle hazırlanmış, işlemeli ve çok süslemeli olanlarını Hristiyan ailelerin vaftiz törenlerinde bebekleri için hazırlatmış ya da satın almış olduğu tahmin edilir. Müze koleksiyonunda gayrimüslim bağışçılardan gelen ve vaftiz elbisesi olduğu bildirilen elbise ile Rum rahibelere işletildiği bilinen elbise de bunun örneklerindendir.

Şekil 1.42: XIX. Yüzyılın Sonu, Bebek Elbiselerinin İstanbul Sadberk Hanım Müzesinde Sergilenişi, 2024.

[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XIX. yüzyılın sonunda kullanılan (Şekil 1.42) bebek elbiselerine ve ayrıca XIX. yüzyılın sonunda kullanılan çocuk kıyafetlerine örnekler verilmiştir. Renkler ve biçimlerden anlaşılacağı üzere giysilerin pamuk veya keten gibi narin kumaşlardan yapılmıştır ve karmaşık dantel ve işlemlere sahiptir.

Şekil 1.43: XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Çocuk Kıyafetleri.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

XIX. yüzyılın sonunda kullanılan (Şekil 1.43) XIX. yüzyılın sonunda kullanılan çocuk kıyafetlerine örnekler verilmiştir. Renkler ve biçimlerden anlaşılacağı üzere giysilerin kalıp ve ölçüleri dönemin çocuk kıyafetleri hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 1.44: XIX. Yüzyıl. Elbise, XX. Yüzyılın Başı, Ankara Krep Şifon
boy: 51 cm; kol boyu: 14 cm; omuz: 8 cm Sadberk Koç Koleksiyonu.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

Şekil 1.46: XIX. Yüzyıl 5. Elbise, Osmanlı, XIX. Yüzyılın Sonu, İstanbul
İpek Kumaş. Şifon, Kurdele, Sırma, Pul, Deri, Elbise Boyu: 68 cm; Kol Boyu: 26 cm; Omuz: 8 cm.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

Krem rengi ipek, kendinden desenli kumaştan işlemeli kız çocuğu elbisesi (Şekil 1.46) ve aynı kumaştan işlemeli çocuk potini de olan bu elbise dik yakalıdır, arkadan bele kadar açık olan ve agrafla iliklenen uzun kollu elbisenin yaka çevresi, boyun ve ense kısmı çiçek desenli şifon kumaştandır. Kol ağzları manşetle kapanmakta ve aynı şifon kumaştan süslemesi bulunmaktadır. Omuz başlarına, bileklerdeki kabarık kısmın başlangıcına ve bel çevresine krem rengi saten kurdeleyle fiyonklar yapılmıştır. Göğüs kısmının sol tarafına kumaştan yapılma rozet çiçek applike edilmiştir.

Şekil 1.47: XIX. Yüzyıl 5. Potini, Osmanlı, XIX. Yüzyılın Sonu, İstanbul
Potin Taban Uzunluğu: 16 Cm; Topuk Yüksekliği: 2 cm; Yükseklik: 13.5 cm.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

Elbisenin ve potinin tüm yüzeylerine kumaş deseni esas alınarak sırma ve pulla aynı motifler işlenmiştir. “Potin” yuvarlak burunlu, topuklu, bağcıklı potinin tabanı yekpare köseleden olup yapıştırırmadır (Şekil 1.47). Ahşap topuklar alçı üzerine yıldız kaplamalıdır. Taban kösesinin altında Rumca ve Osmanlıca olarak "Nikoli Karamandula" yazmakta, 23 ve 3 rakamları görülmektedir. Dahiliye Nazırı ve Bursa Valisi Ahmet Münir Paşa ile Pervin Hanım'ın kızı Memduha Hanım'ın (1890-1985) muhtemelen 1893-1894 yıllarında giymiş olduğu potinle takım elbisedir.

Şekil 1.48: XIX. Yüzyılın Resim 9. Üniforma, Osmanlı, XX. Yüzyılın Başı, İstanbul
Fötr, İpek Kumaş, Saten, Metal Düğme, Sırma, Ceket Boyu: 30 cm, Kol Boyu: 30 cm, Omuz
Boy: 9 cm, Pantolon Boyu: 40 cm.

[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

2-3 yaşlarında erkek çocuk için yapılmış, (Şekil 1.48) ceket ve pantolondan oluşan üniformadır. Siyah fötrden dikilmiş ceketin kırmızı çuhadan dik yakası, kol ağızları ve biyeleri vardır. Ceket önden açık olup kruvaze olarak iliklenmektedir. Önde Osmanlı armalı on iki metal düğmesi, kollarında altışar düğmesi ve arkada altı düğmesi olup biri eksiktir.

Düğmelerin arkasında "Garde Imperiale Ottoman-Constantinople" yazmaktadır. Ceket kalçayı örtecek kadar uzun, belden kesik ve kupludur. Yakasında ve kol ağızlarında gümüş sırma sarma olarak işlenmiş bantlar yer almaktadır. Siyah fötrden dikilmiş pantolonun yanlarına kırmızı yünlüden şeritler dikilmiştir. Belinde yedi adet, zımbalı, siyah, "Elegant" yazılı düğme ve yarım kemer vardır. Önden üç düğme ve bir kancayla kapanmaktadır. Paçalar dar olup altışar düğmeyle iliklenmektedir. Ayrıca ceplerde de birer düğme vardır ve düğmelerde "Mode de Paris" yazmaktadır. Ceketin içi siyah satenle, kolları krem üzerine mavi çizgili ipekli astarlık kumaşla astarlanmış, pantolonun beli de aynı kumaşla temizlenmiştir. Makine dikişi uygulanmıştır. Yüksek kaliteli olması ve fotoğraflarda görülen benzerleri bir Osmanlı şehzadesi için hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Batı'da küçük erkek çocuklara dört-beş yaşlarına kadar elbise giydirildiği görülmüştür. İlerleyen yaşlarda, ebeveynlerinin tercihi ve gösterdikleri fiziksel gelişime göre yetişkin erkek kıyafetlerinin küçük modelleri giyildiği görülür. Osmanlı dönem fotoğraflarında benzer şekilde elbise giydirilmiş küçük erkek çocukları görülür.

Tarih boyunca pek çok toplumda, çocuk yetişkinin küçük bir modeli olarak görüldüğü için yetişkinler çocukları kendilerine benzer şekilde giydirmiş, çocuklar için kendi kıyafetlerinin küçüklerini dikmişlerdir. Benzer uygulamalar Türk toplumlarında da tarih boyunca görülür (Şesuvaroğlu 1961: s.6).

Marianna Yerasimos, XVI. yüzyıla XIX. yüzyıl arasında yapılmış gravürlerden ve suluboya resimlerden yola çıkarak "Osmanlı toplumunda çocukların giyim kuşamları ile tam anlamıyla bir 'küçülmüş büyük' olduklarını, yani çocuk giyiminin yetişkinlerinkiyle hemen hemen aynı olduğunu ifade eder (Yerasimos 1994: s.65).

Çocukların ancak XIX. yüzyılın sonlarında daha konforlu ve daha az resmi kıyafetlere kavuştukları söylenebilir. Bu dönemde artık kıyafetler daha yumuşak ve hafif kumaşlardan yapılmaya başlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde çocuklar ailelerinin mensup olduğu meslek ve sınıflara göre giyinmeye başlamıştır (Şesuvaroğlu 1961: s.6).

XVIII. yüzyıl ortalarına kadar Avrupa'da çocuk kıyafetleri yetişkinlerin giydiklerinin kopyasıdır. Özellikle üst sınıflara mensup çocuklar son derece resmi bir şekilde giyinmişlerdir (Sichel, 1983: s.32).

Şekil 1.49: XIX. Yüzyıl Şehzade Abdürrahim Hayri Efendi, Şehzade Mehmed Cemaleddin Efendi Ve Şehzade Mehmed Abdülhalim Efendi Muhafız Rolünde Sol Başta Mehmet Rıza Paşa'nın Oğlu Ziya Bey, Sağda Mareşal Ahmed Eyüp Paşa'nın Oğlu Ali Fuad Bey. Boğos Tarkulyan, 1900.
[Kaynak: Ömer M. Koç Koleksiyonu]

Saraydan başlayarak çocuk kıyafetleri arasında askeri üniformalar (Şekil 1.49) öne çıkmaya başlanmıştır. Şehzadelerin fotoğraflarında da görülebildiği gibi çocuklar küçük birer ordu mensubu gibidir.

Şekil 1.50: XIX. yüzyıl Şehzade Mahmud Celâleddin Efendi. Abdullah Biraderler, 1869.
[Kaynak: Ömer M. Koç Koleksiyonu]

Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu'na satın alma yoluyla dahil edilmiş olan küçük uniformalarla Osmanlı hanedanının çocuk şehzadeleri için (Şekil 1.50) üretilmiştir. Kıyafetlerin malzeme kalitesinin yüksek ve işçiliklerindeki incelik de belirgindir. XIX. yüzyılda Abdullah Biraderler tarafından fotoğraflanan Şehzade Mahmud Celâleddin Efendi üniforması ile görünür.

Şekil 1.51: XIX. yüzyıl Saliha Sultan. Abdullah Biraderler, 1869.
[Kaynak: Ömer M. Koç Koleksiyonu]

XIX. yüzyılda Abdullah Biraderler tarafından fotoğraflanan Saliha Sultan (Şekil 1.51) elbisesi ile dönemin sarayda yetişen çocuk kıyafetlerine örnektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki çocuk kıyafetlerinde kullanılan süslemeler özellikle hanedan çocukları için Sultan ve Hanım Sultanların çocukları için kullanılmıştır.

Şekil 1.52: XIX. yüzyıl Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın çocukları Zeynep ve İbrahim, 1870'ler, 1893 (CHENNELLS, Eleneor Mary 'Ellen')
[Kaynak: Ömer M. Koç Koleksiyonu]

XIX. yüzyılda Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın çocukları (Şekil 1.52) saray kıyafetlerine örnektir.

Avrupa'da XIX. yüzyılın sonunda kız çocuk elbiselerinde yoğun bezeme, kurdeleler ve arka kısımda düşük bel üzerinde abartılı fiyonklar görüldü (Koçu,1967: s.24)

Osmanlının son dönemindeki çocuk elbiselerinde bu uygulamaların yansımaları hanedan çocuklarının, Sultan ve Hanım Sultanların zengin süslemeli, Avrupa modasına uygun kıyafet örneklerinde karşımıza çıkmaktadır.

1.6 XIX. YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ VE XIX. YÜZYIL PADİŞAHLARININ MODERNLEŞME ÇALIŞMALARININ KILIK KIYAFET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme çalışmaları XVIII. sonlarıyla I. Abdülhamid ile başlamıştır ve XIX. yüzyıl da Osmanlı İmparatorluğu'nu çöküşe kadar devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme çalışmaları, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren, özellikle 1826-1877 yılları arasında yoğunlaşmıştır. Bu süreçte, Batı'dan alınan sosyal, politik ve teknolojik kurumlar benimsenerek imparatorluk modernize edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, ordunun modernleştirilmesi için batılı tarzda yeni askerî okullar açılmış ve Nizam-ı Cedid gibi yeni piyade birlikleri oluşturulmuştur. Bu birlikler batı üniformaları, silahları ve eğitimiyle donatılmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak için modern ordunun örgütlenmesine ve eğitimine önem verilmiştir.

Kronolojik olarak sırasıyla XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu padişahları;

III. Selim (1789 – 1807)

Şekil 1.53: XIX. Yüzyıl III. Selim'in Konstantin Kapıdağlı Tarafından Çizilmiş Portresi, 1803.
[Kaynak Kapıdağlı, 1803]

Konstantin Kapıdağlı tarafından çizilen portresinde görülen III. Selim, (Şekil 1.53) yenilikçi bir Osmanlı padişahıdır ve tahta çıktığında Osmanlı İmparatorluğu zor bir dönemdedir. Yönetimi sırasında, Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) olarak bilinen modernleşme ve reform hareketini başlatmıştır. Bu, askeri, hukuki ve idari reformları içeriyordu ve amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nu modernleştirmek ve yabancı güçlere karşı daha dirençli hale getirmektir. Ancak, yenilikler, özellikle Janissaryler (Yeniçeriler) ve muhafazakar kesimler tarafından hoş karşılanmamıştır ve III. Selim, 1807'de bir isyan sonucu tahttan indirilmiştir.

İlk ıslah etme ve yenileme çabaları IVIII. yüzyılın sonunda Sultan III. Selim döneminde gerçekleşmiştir. Sultan III. Selim askeri, savaş tekniklerine uygun hazırlamak için Nizam-ı Cedid'i ilan etmiştir. Dar anlamda Nizam-ı Cedid, askeri düzen anlamına gelmektedir. Geniş anlamda ise mevcut düzenin yerine yenisini koymak demektir. Nizam-ı Cedid düşüncesi kısaca yeniçeriliği kaldırmak, ulema sınıfının nüfuzunu kırmak ve Avrupalılaşmak gibi hamleleri kapsamıştır (Tunaya, 2016: s. 20).

IV. Mustafa (1807 – 1808)

Hükümeti kısa sürmüştür ve bu dönemde, III. Selim tarafından başlatılan reformlara karşı direncin arttığı bir zaman dilimi yaşanmıştır. IV. Mustafa, bu baskılara karşı gelmekte zorlanmıştır ve reformları geri almak zorunda kalmıştır. Ancak, yönetimi sırasında karşılaşılan zorluklar ve iç karışıklıklar, IV. Mustafa'nın 1808'de tahttan indirilmesine neden olmuştur.

II. Mahmud (1808 – 1839)

Henri-Guillaume Schlesinger tarafından modern kıyafetler içinde resmedilen (Şekil 1.54) II. Mahmut, Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli reformlar gerçekleştiren ve imparatorluğun modernleşmesine önemli katkılarda bulunan bir padişah'tır. Tanzimat Fermanı'nı ilan etmesi ve yeni bir ordu kurması (Asakir-i Mansure-i Muhammediye), yönetimi sırasındaki önemli reformlardan bazılarındandır. Ayrıca, Yeniçerilerin kaldırılması ve yeni bir eğitim sistemine geçiş, onun döneminin diğer önemli olayları arasında yer almaktadır. II. Mahmut, Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma hareketinin önemli bir temsilcisidir ve bu reformlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonraki dönemlerinde de etkili olmuştur.

Toplumsal değişim ve hareketlilik, birçok konuda olduğu gibi kılık kıyafet konusunda da devletin kontrolünü sarsmıştır. Nihayet Sultan II. Mahmut 1829'da bu sürecin göstergesi olarak bir dizi karar alınmıştır ve kılık kıyafete dayalı tüm eski toplumsal işaretleri

kaldırılmıştır. Yeni düzenlemeyle tüm devlet görevlilerinin fes giymesi zorunlu tutulmuştur. Kapıkullarının dış görünümü aynı olurken, farklı fes ve sarıklar ortadan kalkmıştır (Efendi, 1999: 425). “1829 düzenlemesi, dini kimliklere veya diğer grup kimliklerine bakmaksızın bütün Osmanlı tebaası arasında eşitliği tesis etmeyi amaçlayan 1839 ve 1856 fermanlarının habercisi olmuştur.” (Quataert, 2003: 221).

Şekil 1.54: XIX. Yüzyıl II. Mahmut ‘un Fransız Ressam Henri–Guillaume Schlesinger Tarafından Çizilmiş Portresi, 1839.
[Kaynak: Schlesinger, 1839]

Abdülmecid (1839 – 1861)

Şekil 1.55: XIX. Yüzyıl II. Mahnud ‘Un Alman Ressam K. Cretius Tarafından 1846 Yılında Çizilen Portresi.
[Kaynak: Cretius, 1846]

K.Cretius tarafından (ekil 1.55) modern bir portresini yaptıran Abdülmecid, Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat döneminin başladığı padişaktır. Tahta çıktığında, II. Mahmud’un reformlarını sürdürme ve genişletme görevini üstlenmiştir. 1839’da Tanzimat Fermanı’nı ilan ederek, yönetim, eğitim, askeriye ve hukuk sistemi gibi alanlarda köklü reformlar yapılmasını sağlamıştır. Bu reformlar, Osmanlı İmparatorluğu’nu modernleştirmeyi ve merkezi otoriteyi güçlendirmeyi amaçlamıştır. Abdülmecid ayrıca, Dolmabahçe Sarayı’nın inşasını da gerçekleştirmiş ve İmparatorluğun başkenti olan İstanbul’un çehresini değiştirmiştir.

Abdülaziz (1861 – 1876)

Şekil 1.56: XIX. Yüzyıl Abdülaziz'in Abdullah Biraderler Tarafından Çekilmiş Fotoğrafı, 1873.
[Kaynak: Abdullah Biraderler, 1873]

Abdullah Biraderler tarafından çekilen fotoğrafta (Şekil 1.56) Abdülaziz, Osmanlı İmparatorluğu'nda sanat ve kültüre büyük katkılarda bulunan bir padişah'tır. Batı ile ilişkileri geliştirme ve Osmanlı'yı modernleştirme çabalarını sürdüren Abdülaziz, Avrupa turuna çıkarak Batı dünyasıyla daha yakın ilişkiler kurmuştur. Ayrıca, donanmayı güçlendirme ve modernleştirme çabalarında bulunmuştur. Ancak, yönetimi sırasında mali sıkıntılar ve dış borçlar artmış, bu da yönetiminin sonlarına doğru halkta ve askeri kesimlerde memnuniyetsizliğe yol açmış olup ve 1876'da tahttan indirilmiştir.

V. Murad (30 Mayıs 1876 – 31 Ağustos 1876)

Şekil 1.57: V. Murad Portresi.
[Kaynak: Anonim, t.y]

XIX. yüzyıl 25 Nisan 2013'te (Şekil 1.59) İngiliz müzayede evi Christie's London'da satılan V. Murad portesidir. V. Murad Osmanlı İmparatorluğu'nun tahtında çok kısa bir süre için bulunmuş bir padişah'tır. Sadece üç ay süren hükümeti boyunca, fiziksel ve ruhsal sağlığı sebebiyle devlet işlerini yürütmede zorlanmıştır. Tahtta bulunduğu süre zarfında herhangi bir önemli reform veya değişiklik yapma fırsatı bulamamıştır. Bu kısa dönemin ardından, sağlık sorunları ve politik baskılar nedeniyle tahttan indirilerek yerine II. Abdülhamid geçirilmiştir.

II. Abdülhamid (1876 – 1909)

Şekil 1.58: XIX. Yüzyıl II. Abdülhamid'in Şehzade İken, Amcası Sultan Abdülaziz'in Büyük Britanya Ziyareti Kapsamında Balmoral Kalesi'nde, Temmuz 1867.
[Anonim, 1867]

XIX. yüzyılda II. Abdülhamid'in Şehzade İken (Şekil 1.58), amcası Sultan Abdülaziz'in Büyük Britanya ziyareti kapsamında Balmoral Kalesi'nde, Temmuz 1867'de çekilen fotoğrafıdır. II. Abdülhamid, Osmanlı İmparatorluğu'nun otuz dördüncü padişahıdır. Uzun süreli saltanatı boyunca, devletin iç ve dış sorunlarına karşı çeşitli stratejiler geliştirmiştir. 1876'da ilk anayasayı ilan ederek meşrutiyeti ilan etse de, 1878'de anayasayı askıya alarak otuz yıl süren bir otokrasi dönemine girmiştir. II. Abdülhamid, istihbarat ağını güçlendirerek muhalifleri üzerinde denetim kurmuş ve imparatorluğun eğitim, ulaşım ve iletişim alanlarında reformlar gerçekleştirmiştir. 1908'de gerçekleşen Jön Türk Devrimi sonrası 1909'da tahttan indirilmiştir.

Mehmed Reşad (1909 – 1918)

Şekil 1.59: Mehmed Reşad.
[Kaynak: Pietzner, 1915]

17 Haziran 1915 tarihinde (Şekil 1.59) Mehmed Reşad'ın Avusturyalı fotoğrafçı Carl Pietzner tarafından çekilen fotoğrafıdır. Mehmed Reşad, Osmanlı İmparatorluğu'nun otuz beşinci padişahıdır. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından tahta çıkmıştır. Saltanatı sırasında I. Dünya Savaşı'na tanıklık etmiştir ve imparatorluk, savaşa Merkezî Güçler'in yanında katılmıştır. Savaşın olumsuz sonuçları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine damgasını vurmuştur. Mehmed Reşad, genellikle pasif bir padişah olarak bilinir ve büyük ölçüde hükümetin ve Jön Türklerin etkisi altında kalmıştır. Mehmed Reşad 1918'de vefat etmiştir.

Mehmed Vahdeddin (1918 – 1922)

Şekil 1.60: VI. Mehmet.
[Anonim, 1918]

1918 yılında çekilen fotoğrafında (Şekil 1.60) Mehmet Vahdeddin, Osmanlı İmparatorluğu'nun otuz altıncı ve son padişahıdır. I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru tahta çıkmıştır. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı ve ardından Sevr Antlaşması'nın hazırlandığı zor bir dönemde padişahlık yapmıştır. Anadolu'da milli direniş hareketlerinin başlamasına tanıklık etmiş ve bu hareketlere karşı İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri'nin yanında durmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından 1922'de tahttan feragat etti ve Osmanlı İmparatorluğu sona ermiştir.

XIX. yüzyılda Tanzimat reformları ve 1876 (1293) tarihli ilk Anayasa (Kanun-i Esasi); Avrupa ülkeleriyle sürekli ticaret, eğitim ve toplumsal ilişkiler içinde olan Osmanlı toplumundaki kıyafetlerin uğradığı değişimleri yasal bir çerçeveye içine oturtmuştur. Osmanlıda batılılaşma ve modernleşme çabaları ile başlayan süreçte giyim kuşamla ilgili reformlar ilk olarak ordu da başlamış, devlet görevlilerince ve daha sonra sivil halk tarafından uygulanmıştır. Bu reformlar devlet tarafından uyulması zorunlu kurallar olduğu için, gerek askeri gerekse sivil hayatta zaman zaman direniş süreci yaşanmıştır (Koca, 2009).

Şekil 1.61: Sébah & Joaillier, 1885.
[Kaynak: Özendes, 1995]

Sebah ve Joaillier'in (Şekil 1.61) stüdyolarında düzenlenen bu fotoğraflarda her tipten insanı bir arada görmek mümkündür. Fotoğraflar giderek gerçek Osmanlı yaşamını değil, Batılının aklında olan bir Doğu düşünü yansıtmaya başlamıştır. Yastığa yaslanan kadının bir eline dergâh teşbihi, diğer eline de Türk kahvesi fincanı sıkıştırılır. Hemen yanında elinde nargilesiyle duran adam, önüne Kur'an rahlesini alır, arka planda elinde tef tutan kızlar oryantal dansın temsilcileri olarak bulunurlar ve sahneye mutlaka elinde kılıcı ile Türk delikanlısını temsil eden bir genç yerleştirilir.

1.7 OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA BATILILAŞMANIN SONUCU OLARAK REFORMLAR

XVIII. yüzyıl sonlarında Sultan III. Selim'in amcası Sultan I. Abdülhamid, siyasî ve askerî ıslahatlara girişmiştir. Yeniçeri ocağına ve donanmaya yeni bir çehre kazandırmaya çalışmıştır. Sürat Topçuları Ocağı'nı kurdurmuştur. Yeniçerilerin sayımını yaptırmıştır ve gereksiz yere fazla para alanları tespit ettirmiştir. Avrupai tarzda mektepler açmıştır.

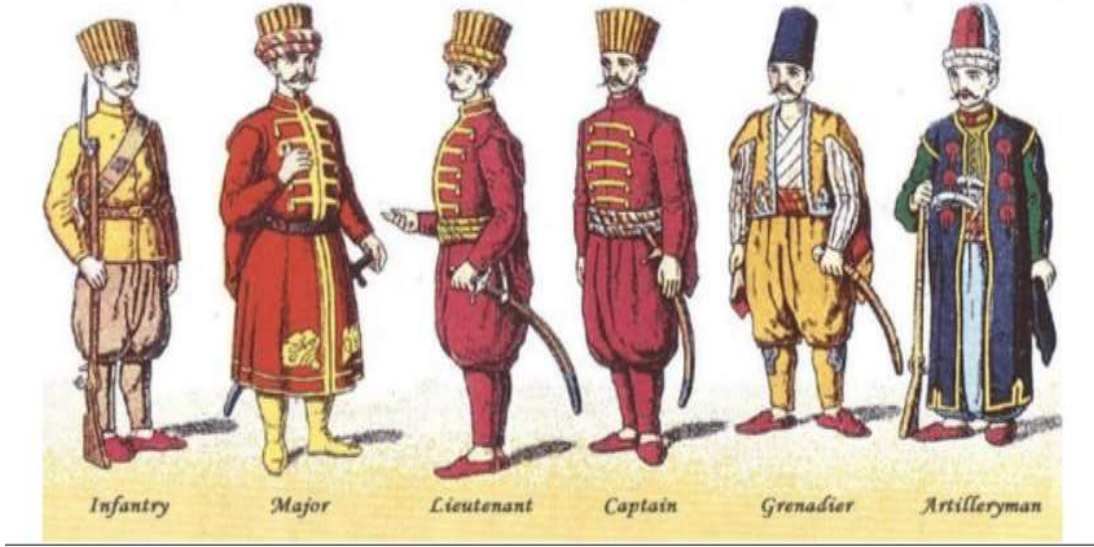
Tanzimat Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu tarihinde 1839-1876 yılları arasındaki dönem “Tanzimat Dönemi” olarak adlandırılmıştır. Bu dönem iki kısma ayrılmıştır. Birinci dönem, “Gülhane Hatt-ı Hümayunu Devri” ikincisi dönem ise “İslahat Fermanı Devri” (1856-1876) olarak değerlendirilmektedir. Birinci dönem XXVIII. Osmanlı padişahı III. Selim ile başlamıştır. III. Selim devri (1789-1807) ile birlikte yapılan kıyafet değişiklikleri ilk olarak askeri alanda başlamıştır. III. Selim'in orduda böyle bir değişikliğe gitme sebebine bakıldığında ise hiç şüphesiz Avusturya ve Rusya karşısında yeniçeri askerlerinin başta olmak üzere, bütün ordunun disiplinsiz bir çerçevede yer almış olmasıdır. Yeni ordu anlamına gelen “Nizam-ı Cedid” kuran III. Selim, askerlerin kılık ve kıyafetlerine köktenci bir batılı form yerine geleneksel kıyafetler üzerinde bazı değişikliklere gitmiştir. Yeni ordunun kıyafetleri daha nizami ve dar kesimli bir şekilde oluşmuştur (Halis, 2022).

Şekil 1.62: III. Selim'i Selamlayan Nizam-I Cedid Ordusu'nun Geçiş Alayı.
[Kaynak: Daily Sabah, t.y.]

III. Selim'i selamlayan Nizam-ı Cedid Ordusu'nun (Şekil 1.62) geçiş alayı modern kıyafetleri ile resmedilmiştir. Bu resimde askerlerin kıyafet değişiklikleri ordunun yenileşme hareketleri hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 1.63: Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusunun 1829 Kıyafet Reformundan Önceki Elbiseleri.
[Kaynak: İpşirli Argıt, 2015]

Şekil 1.64: Rütbelere Göre Nizam-I Cedid Askerlerinin Kıyafetleri.

[Kaynak: İpşirli Argıt, 2015]

Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun (Şekil 1.63) 1829 kıyafet reformundan önceki elbiseleri resmedilmiştir. Yapılan reformlar neticesinde rütbelerine göre Nizam-ı Cedid askerlerinin (Şekil 1.64) modern kıyafetleri görülmektedir.

Bu gravürlerde görüldüğü üzere kıyafet reformundan öncesi ve sonrası değişiklikler görülür. 3 Kasım 1839 tarihinde imzalanan Tanzimat Fermanı ile birlikte bütün devlet bürokrasisi yeniden inşa edilmiştir. Tanzimat’la birlikte Sultan Abdülmecit Döneminde (1839-61) de bir önceki II. Mahmud dönemindeki gibi kılık kıyafet noktasında Avrupai değişim devam etmiştir. Askeri kıyafetlerdeki setre ve pantolon kullanımı bu dönemde de görülmüştür. Bir önceki dönemde kullanılan aşağıda geniş yukarı doğru daralan “Tunus fesleri” kullanılmaya devam edilmiştir. Yine setre pantolon ve fes bu dönemin kemikleşmiş Avrupai kıyafetlerin temelini oluşturmuştur. Tanzimat’ın ilan edilmesiyle kıyafet reformu sadece erkeklerle kalmayıp kadınları da kapsamıştır. Kadınlarda da daha açık renk feraceler ve daha şeffaf yüz peçeleri görülmeye başlanmıştır. Ayrıca, özel mülkiyet ve şirket kurma özgürlüğü de sağlayan Tanzimat fermanı ilanının ardından birçok tekstil fabrikası da hızla açılmaya başlamıştır (Halis, 2022).

Gülhane Hatt-ı Hümayunu

Gülhane Hatt-ı Hümayûnu veya Tanzimât-ı Hayriye (Hayırlı Düzenlemeler) olarak da anılır. Bu fermanla devlet kendisini yenilemesi gerektiğini söylemiştir. Fransız İhtilâli ile Osmanlı ülkesinde aydın kişiler ve yeni fikirler oluşmaya başlamıştır. Özellikle meşrutî yönetim yanlısı aydınların baskıları, yapılan ıslahatların kalıcı olması fikri ve Fransız İhtilâli ile ülkeye giren milliyetçilik fikirlerinin olumsuz etkilerinden kurtulmak amacı ile 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Parkı'nda ilan edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Hâriciye Nâzırı Mustafa Reşid Paşa'nın 3 Kasım 1839 tarihinde okuduğu “Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu” ile başladığı kabul edilen Tanzimat hareketi, görünen yüzüyle devlet işlerinde bozulan düzeni yeni baştan tesis etme amacındadır. Ancak askerî, mülki ve hukuki alanda hayata geçirilen reformlar, bir siyasi düzen değişikliğinden öteye geçmiş, Türk düşünce sisteminde de köklü bir değişmeye zemin hazırlamıştır (Anonim, 2024j).

Islahat Fermanı

Islahat Fermanı, Kırım Savaşı'ndan sonra yürürlüğe giren Paris Barış Antlaşması'nın dokuzuncu maddesi gereği ilan edilmiştir. Islahat Fermanı'nın ilanına Avrupalı devletlerin siyasi ve ekonomik baskıları sebep olmuştur. Babiâli'de toplanan bütün nazırlar, üst düzey memurlar, şeyhülislam, patrik, hahambaşı ve cemaat ileri gelenlerinin önünde 18 Şubat 1856'da Islahat Fermanı ilan edilmiştir (Bülbül, 1989: 175-176).

Adalet Fermanı

1858'de Ceza Kanunnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle yaşama hakkı yasal güvence altına alınmıştır. Böylelikle kişi güvenliği ihlal edildiğinde cezai yaptırım uygulanabilmiş fakat hak ihlali yapan memurların keyfi muameleleri karşında cezai yaptırım uygulanmamıştır. Osmanlı halkının şikâyetleri üzerine 10 Aralık 1875'te Adalet Fermanı ilan edilmiştir. Adalet Fermanı'nın ilanı ile şahıs emniyeti infaz ve koruma memurlarına karşı teminat altına almıştır. Böylece ilk kanuni uygulama hayata geçirilmiştir (Gümüş, 2008: 221).

I. Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi Dönemi

I. Meşrutiyet, Osmanlı İmparatorluğu'nda 23 Aralık 1876'da II. Abdülhamid tarafından ilan edilen, anayasal monarşi rejiminin ilk dönemidir. Bu dönemin anayasası Kanun-ı Esasi, yürütme organı padişah II. Abdülhamid, yasama organı ise Meclis-i Umumi'dir.

23 Aralık 1876 yılında Kanun-i Esasi ilan edilmiştir. Böylece devletin ilk anayasası yürürlüğe girmiştir. Anayasa “Meclis-i Mahsusa” tarafından hazırlanmıştır. Anayasa 119 maddeden ve 7 kısımdan oluşturulmuştur. Anayasa'da padişahın hakları net bir biçimde tanımlanmıştır. Osmanlı vatandaşlarının kamusal hakları belirlenmiştir. Osmanlı Devlet'inde yaşayan tüm unsurlar din ve etnik kimlik ayırt etmeksizin Osmanlı vatandaşı olarak kabul edilmiştir (Osmanağaoğlu, 2004: 272).

Jön Türkler ve Islahatları

Jön Türk Devrimi, Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Padişah II. Abdülhamid yönetiminin sona ermesi ve Meşrutiyet'in yeniden ilanı talebiyle gerçekleşen devrimdir. Devrimin ardından 24 Temmuz 1908'de II. Abdülhamid tarafından İkinci Meşrutiyet yeniden ilân edilmiştir. 24 Temmuz'da baskılara daha fazla dayanamayan II. Abdülhamid tarafından Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe konmasına karar verilmiştir ve resmi ilan ertesi sabah gazetelerde yayımlanmıştır. Böylece İkinci Meşrutiyet ilan edilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi

II. Meşrutiyet Osmanlı Anayasası'nın, 30 yıl askıda kaldıktan sonra, 23 Temmuz 1908'de yeniden ilan edilmesiyle başlayan ve Mebuslar Meclisinin Sultan Vahdettin tarafından 11 Nisan 1920'de tasfiyesi ile sona eren dönemdir. Bu dönemde parlamenter demokrasi, seçim, siyasi parti, askerî darbe ve diktatörlük olgularıyla tanışılmış, iki büyük savaş (Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı) yaşanmış ve imparatorluğun dağılmasına tanık olunmuştur.

I. Meşrutiyet resmen sona ermemiş ve yeni bir anayasa yapılmayıp, eski anayasa hükümleri üzerinde değişiklik yapıldığı için bazı tarihçiler tarafından, tek bir Meşrutiyet döneminin ikinci faslı olarak da değerlendirilir (Anonim, 2024k).

Tanzimat Dönemi, Gülhane Hatt-ı Hümayûnu Dönemi, Islahat Fermanı Dönemi, Adalet Fermanı Dönemi, I. Meşrutiyet Kanun-I Esasi Dönemi ve II. Meşrutiyet Dönemine ait kadın ve erkek kıyafetlerinde hem geleneksel kıyafetlerden tam bir ayrışma olmada batılılaşma etkileri de gözlenir.

Batılılaşma süreciyle birlikte zamanla başta saray olmak üzere, yüksek yönetici zümre ve ailelerden başlayarak halka doğru bir evrilme gösteren kılık-kıyafet değişimi, XIX. yüzyılda Avrupa etkisine girmiştir.

2. CUMHURİYET DÖNEMİ KILIK KIYAFET KANUNU VE ÇAĞDAŞLAŞMA HAREKETLERİNE YANSIMASI

Modern Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti veya onun devamı değildir. Osmanlı Devleti Batı'da, Turkish Empire, l'empire T. urc diye aldanılmıştır; Atatürk inkılâbıyla kurulmuş olan model Türkiye Cumhuriyeti bütünüyle farklı bir devlettir. Anayasa Türkiye Cumhuriyeti'ni, demokratik, lâik, sosyal bir devlet olarak tanımlar; Türkiye hükümetleri, muntazam aralıklarla tüm vatandaşlara oy kullandığı seçimlerle iktidara gelir. İslam dünyasında Türkiye bu vasıflarıyla, yegane gerçek demokrasiyi temsil eden bir devlet olarak tanınmıştır ve Avrupa Birliği'ne katılmak için tüm koşulları yerine getirmiştir. Fakat AB'ye üyelik konusu ortaya çıktığından beri Avrupa'nın ileri sürdüğü koşullar, XIX. yüzyıl Şark Meselesi yaklaşımını hatırlatmaktadır. XVII. ve XIX. yüzyıllarda tüm dünya geleneksel medeniyetlerini, ya doğrudan koloni-sömürgeleri hâline getiren yahut Osmanlı misalinde olduğu gibi, kendi ekonomik ihtiyaçlarına göre reform adı altında birtakım yapı değişikliklerini kabul ettiren (Osmanlı Tanzimat 1839-1877 reformlar) bir Avrupa karşısındadır (İnalçık, 2018: s. 232).

Türkiye'de kadın çalışmalarının öncüsü olarak kabul edilen Abadan-Unat (2004: s. 41) Türkiye'de kadın hareketinin tarihçesine bakıldığında iki öner hususla karşılaştığının altını özenle çizmektedir. Abadan-Unat'a göre bunlardan birincisi, söylemle başlayan kadın hareketlerinin gittikçe protestoya yönelmiş olması, ikincisi de kadın hareketine ivme kazandıranların erkekler olduğu gerçeğidir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında alevlenen değişim istekleri Osmanlı imparatorluğunda karşılığını bulmaya başlamıştır.

2.1 CUMHURİYET DÖNEMİ TOPLUMSAL YAPI

Sancar (2013: s. 83) Erken Modernleşme Döneminin (1870-1935) kurucu iradesinin şekillenmesinde dönemin yeni modern kamusal iletişim araçlarının, yani dergi, gazete ve romanların çok önemli bir rol üstlendiğini iddia etmiştir. Kafalarındaki yeni toplum, aile ve insan tahayyüllerini dile getiren aydınlar bu yazılı metinler aracılığı ile hayata şekil vermişlerdir. Nitekim erken Türk romanı üzerine çözümlemelerde bulunan Jale Parla bu görüşü destekleyerek, Tanzimat sonrası yazınında erkeklerin görücü usulü evlilikleri eleştirerek aşk özlemi çektiklerini, eğitilmiş eşlere sahip olmayı, iki cinsin sosyal yaşamda birlikte olmalarını arzuladıklarını saptamıştır. Parla bu eğilimi kısaca "Osmanlı ataerkil

düzenine karşı erkeklerin ılımlı başkaldırısı diye nitelendirmektedir (Aktaran, Abadan-Unat, 2004: s. 42).

Başta erkekler tarafından sürdürülen bu tartışmalara XIX. yüzyılın sonuna doğru Osmanlı toplumunun eğitilmiş üst sınıfına mensup kadın yazarları da katılmıştır. Ahmet Cevdet'in kızı Fatma Aliye tüm yaşamı boyunca aydınlanmacı, modernist İslam'ın ilkelerini öne çıkarmak için uğraşan isimlerin ilki olmuştur. Ancak, Feminist erkek ve kadınların bu süreçteki rollerinin farklı olduğuna dikkat çekilmiştir. II. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra kadın derneklerinin kurulmasında gözle görülür artış olmuştur. İkinci Abdülhamit döneminde kadınların okur-yazar oranında ortaya çıkan artış feminist hareket ve örgütlenmenin kaynaklarından birini oluşturmuştur. "Osmanlıda Kadın Hareketleri" adı çalışmada; 1905-1908 yılları arasında on kadın dergisinin çıkarıldığı ve hanımlara Mahsus Gazetenin on üç yıl yayın yaşamını sürdürdüğü ve toplamda 604 sayı çıkarıldığı aktarılmaktadır (Ersöz, 2016: s. 64-65).

2.1.1 Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Çağdaşlaşma Hareketleri

Son on yılını sürekli savaşlarla geçiren Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na Almanya yanında katılmış ve 30 Ekim 1918'de İtilaf devletleriyle imzaladığı Mondros Mütarekesi ile savaştan yenik olarak çıkmıştır. Ülke topraklarının önemli kısımları Mütareke hükümlerine dayanılarak İtilaf Devletlerinin işgaline uğramıştır. İşgallere karşı yer yer tepki ve direniş hareketleri baş göstermiş ve Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basması ile Milli Mücadele hareketi başlamıştır. Milli Mücadele'nin amaç ve hedefini belirleyen Amasya Tamimi (20-21 Haziran 1919), "Kuvay-i Milliyeyi amil irade-i milliyeyi hakim kılmak esastır" düşüncesini ön plana çıkaran Erzurum (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) ve Sivas Kongreleri (4-11 Eylül 1919) ile sırasıyla İnönü, Sakarya ve Büyük Taarruzdan oluşan askerî hareketler sonucunda Milli Mücadele başarıyla sonuçlanmıştır (Yıldırım ve Erbaş, 2007: s.31)

Türk inkılâbının bir amacı da, Türkiye'nin modernleşme sürecini engelleyecek kurum ve kuruluşları ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılanlar siyasi, hukuki, sosyal, dinî ve eğitim konusundaki inkılâplardır. İlk siyasî değişim, Milli Mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanması sonrası toplanan Lozan Konferansı öncesi 1 Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılmasıdır. Bu karar ile Padişahın dünyevî yetkileri elinden alınmış ve saltanat ile

halifelik birbirinden ayrılmıştır. 23 Nisan 1920'de Ankara'da kurulan T. B. M. M. ise yeni Türkiye Devletini temsil eden tek saltanat ve hakimiyet makamı olmuştur (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1945: s. 267).

Böylece kişi egemenliğinden millet egemenliğine geçilerek halkın iradesi ön plâna çıkarılmıştır. Dolayısıyla dünya ve din işlerinin yönetimi birbirinden ayrılarak dünya işleri milletin egemenliğinin temsil edildiği TBMM'ne verilmiştir. 13 Ekim 1923'te başkent payitaht şehri İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış ve ardından 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilân edilmiştir. Böylelikle yeni devletin yönetimi belirlenerek, rejimin adı konulmuş ve Türkiye'nin çağdaşlaşması için gerekli inkılâp hareketlerine girişilmiştir. Böylece laikleşmenin önündeki en önemli engel olarak görülen kurumlar 3 Mart 1924'te kabul edilen üç önemli yasa ile ortadan kaldırılmıştır. Bunlar, Halifeliğin kaldırılması, Şer'iye ve Evkâf Vekaleti'nin kaldırılması ve öğretimi birleştirerek medreselerin kapanmasını sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bütün bunlara karşı toplumun bazı kesimlerinden tepkiler olmuştur. Bunlardan biri ülkenin doğusunda 13 Şubat 1925'te çıkan Şeyh Sait isyanıdır. Gerek isyanı bastırmak gerekse inkılâplara olan tepkileri önlemek ve inkılâpların yerleşmesini sağlamak için 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunun yürürlükte olduğu dönemde 'Garp Medeniyeti' dairesine girmek için devletin laikleşmesi ve çağdaşlaşması amaçlanmıştır. Bu süreçteki inkılâplardan biri de kılık kıyafeti yani dış görünümü medenileştirmek için yapılan toplumsal alandaki düzenlemelerdir. Eski köhnemiş kurumların kaldırılmasıyla birlikte eskiye ait dış görünümü çağdaş hale getirmek, böylece kıyafette de modern dünya ile birlikte hareket etmek, kafanın içiyle birlikte dışını da değiştirmek için 1925'ten itibaren 1934'lere kadar süren çalışmalara başlanmıştır.

Bir yabancı yazara göre, Atatürk'ün kıyafet inkılâbı ile şapkanın yanı sıra tüm giysi biçimi yenilenmiş Türk gardırobu dönemin modasına göre güncellenmiştir (Gentizon, 1983).

Gentizon, 1925 yılı sonbaharında yeni döneme başlayan TBMM'nin açılışında bütün milletvekillerinin eksiksiz olarak, son model frak, gömlek ve beyaz kravat, siyah ayakkabı giyinmiş olarak hazır bulunduklarını belirtmiştir. Ayrıca, Müslüman bir meclisin milletvekillerinin ilk defa başı açık oturduklarını, oysa o sırada aynı peygamberin yolunda olan Mısır, Efgan temsilcilerinin bir kısmının localarında fesleriyle, bir kısmının da kalpaklarıyla oturduklarını belirtmiştir. Ankara'daki bu durum ile eski gösterişli, görkemli, renk renk işlemeli, sırmalı ve yıldızlarla süslü bakanlar yerini sade siyah giysilere

bırakmıştır, değerlendirmesini yapan Gentizon, Küçük Asya'nın göbeğinde bir Müslüman meclisinde mi yoksa Batı Avrupa'nın bir parlamentosunda mıyız diye kendi kendine sormadan edememiştir. Siyah elbise tercihi ile Türkiye'nin batılı toplumların Fransız İhtilalinden ve imparatorluk savaşlarından sonraki görünümüne büründüğü yorumunu yapmıştır (Gentizon, 1983: s.128-129).

Kıyafet değişikliğinin genelde kolay benimsendiği söylenebilir. Bununla ilgili olarak açıklanan bir görüşe göre, Atatürk'ün kıyafet değişikliğinin Türkiye'de kolaylıkla benimsenmesinde modern giyimin "Atlı Göçebe Giyimine" XVII. yüzyılda yaşadığı sanılan Karacaoğlan'ın şiirlerinin pek çoğunda, özellikle kadın giyimi ve süslemesiyle ilgili günümüzden yaklaşık dört yüz yıl öncesine giden bir giyim kültürü hakkında bilgi edinilmektedir. Giyim tarihçilerine göre Türkmen ve Yörük kıyafetlerinin bazı biçimlerine (kuplarına) "Atlı Göçebe Giyimi" denilmektedir. Bu tip giyim tarzı tüm Anadolu'da kadını erkeği, saraylısı ve köylüsü ile benimsenmiş olup hatta azınlıklar bile kabullenmişlerdir (Tansuğ, 1990: s. 253).

2.2 CUMHURİYET DÖNEMİNDE ŞAPKA DEVRİMİ VE ATATÜRK'ÜN KILIK KİYAFET KANUNU HAKKINDAKİ KONUŞMALARI

Atatürk, zaman zaman çeşitli vesilelerle gerek halkın durumunu yakından takip etmek, gerekse inkılapların topluma yansımalarını görmek için yurt gezilerine çıkmıştır. Bu gezilerinden biri şapka devrimini başlattığı Kastamonu gezisidir. 23 Ağustos 1925'te Kastamonu'ya gelen Atatürk, 24 Ağustos 1925'te Belediyede çeşitli çevrelerle yaptığı sohbette bir terzi istemiştir. Terzi ortaya çıkınca, ona eliyle salonu 'dolduran şalvarlı, cübbeli esnafı göstererek *"Şalvarlı elbiseler mi ucuz, yoksa beynelmilel son kıyafet mi? Terzinin "Beynelmilel daha ucuz" demesi üzerine Gazi hazretleri: İşte görüyorsunuz ya... Bu elbiseler ucuzdur. Hem basittir. Yerli ise pahalıdır. Aynı kumaştan birer elbise daha yaparsınız. Bir esnafa da fesini göster. Dedikten sonra; içinde takke, üzerinde abani sarık, fes... Bunların hepsinin ayrı ayrı parası ecnebilere gidiyor. Bunu söylemekten maksadım şudur: Biz her nokta nazardan insan olmalıyız/Acılar gördük. Bunun sebebi dünyanın vaziyetini anlamadığımız içindir. Fikrimiz, zihniyetimiz medeni olacaktır. Bununla iftihar edeceğiz. Bütün Türk ve islam âlemine bakınız. Zihinleri medeniyetin emrettiği şümul ve tealiye uyamadıklarından ne büyük felaketler, ne büyük ıstıraplar içindedirler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız ve nihayet son felaket çamuruna batışımız bundandır. Beş altı sene*

içinde kendimizi kurtarmışsak; bu zihniyetimizde ki tebeddülüdür. Artık duramayız behemehâl ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeğe mecburuz. Millet vaziyeti bilmelidir. Medeniyet öyle bir kuvvetli ateştir ki Cumhuriyet Döneminde Kılık Kıyafet ona bigâne olanları yakar ve mahveder. İçinde bulunduğumuz aileyi de niyette laik olduğumuz mevkii olacak ve onu muhafaza ve ilan edeceğiz. Refahta saadet ve insanlık bundadır." (ASD, 1952: Cilt II, s.209-210).

Bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi Atatürk, kıyafet meselesini medeni olmanın çağdaşlaşmanın bir gereği olarak ele almaktadır.

Ulu Önder, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkının medenî olduğunu vurgulamış, baştan aşağıya her alanda medeni olmasını medeni ve uluslararası kıyafetin benimsenmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Medeni kıyafeti ise, ayakta iskarpin veya potin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, ceket ve bunları tamamlayan ve şapka diye adlandırılan serpuş olarak tanımlamıştır. Kadın kıyafeti konusunda ise bazı yerlerde yüzleri ve gözlerini kapatan kadınların bulunduğunu onların da yüzlerini dünyaya açmaları gerektiğini belirtmiştir.

Atatürk bu konuşmasından iki gün sonra 30 Ağustos 1925'te Kastamonu'da yaptığı ikinci konuşmasında şöyle demiştir: "*İnebolu'da ve diğer bazı yerlerde söyledim. Bugünün meselesi gibi mütalaa edileceğinden burada da bahsetmek isterim. Her milletin olduğu gibi bizim de milli bir kıyafetimiz varmış, fakat gayri kabili inkârdır ki taşıdığımız kıyafet o değildir. Hatta milli kıyafetimizin ne olduğunu bilenler içimizde azdır bile. Mesela kalabalığın içinde bir zat görüyorum (Eliyle işaret ederek) Başında fes, fesin üstünde bir yeşil sarık, sırtında bir mintan onun üstünde benim sırtımda ki gibi bir ceket, daha alt tarafın göremiyorum. Şimdi bu kıyafet nedir? Medeni bir insan bu alelacayıp kıyafete girip dünyayı kendine güldürür mü? ...Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya peştamal veya buna mümasil bir şeyler atarak yüzünle, gözün gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana ve medlülü nedir? Efendiler medeni bir millet anası, millet kızı bu garip şekle bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal milleti çok gülünç gösteren bir manzaradır. Derhal tashihi lazımdır"* (ASD, 1989: Cilt II, s. 219-220).

Kastamonu'dan 31 Ağustos 1925'te ayrılan Mustafa Kemal öğleden sonra Çankırı'ya varmıştır. Burada İskilip'ten gelen bir heyetle görüşmüş ve kıyafet konusuna değinerek dini görev yapanların özel kıyafetleri olduğunu, dini kıyafetin görev başında bu kişiler tarafından giyilmesini diğer insanların bu kıyafetlerle dolaşmamalarını şu sözleriyle açıklamıştır: "Kıyafeti, medeni bir şekle dönüştürmek için kanun falan gerekmez. Millet karar verir, yapar. Yalnız bir Diyanet İşleri Reisi, buna bağlı müftü, imam ve hatipler vardır. Bu sınıfa ait özel kıyafeti tanıtırız. Bu işlerle görevli olmayanların aynı kisveyi giymeleri doğru değildir. Bu gibilerini kimse tanımaz ve kabul etmez" (İnmece, 1959: s. 68; Önder, 1998: s.125-126).

1 Eylül 1925'te Ankara'ya dönen Atatürk'ün artık bir daha çıkarmamak üzere şapkası başındadır ve kendisini karşılayanlar da şapka giymişlerdir (Goloğlu, 1972: s.145)

Atatürk'ün ziyaretinde Bursalılar kanun hükmü olmadığı halde şapkalı olarak karşılamışlardır. 28 Eylül 1925'te Bursa da yaptığı konuşmasında: " *Arkadaşlar! Bir zamanlar bu milletin başına fes giydirebilmek için şeyhülislamlar tebdil olundu. Fetvalar çıkarıldı. Şayanı mahfededir ki, milletimiz böyle hissiz, biamana, biattik vasıtaların hiçbir arzı iftihar etmiyor. Bu gibi dalaletlere ihtiyaç göstermiyor. Bizim dalaletimiz ise milletimizden aldığımız ilhamdan başka bir şey değildir ve olamaz. Muhterem Bursalılar samimiyetle, katiyetle ifade etmek isterim ki, hep beraber takip ettiğimiz yol doğrudur. Tereddüde mahal yoktur. Takip ettiğimiz yolun cidden muzip olduğu yine sizin hal ve sanınızdan veali hareketinizden bellidir. Müteessirsiniz. Arkadaşlar, takip ettiğimiz yol demek içimizden hangi birimizin çizdiği herhangi hat değildir. Bütün efkarın muhassalasının çizdiği şehrah demektir. Onun için doğrudur, musiptir. Arkadaşlar, memleketimizin her yerinde aynı hissiyat mütesellidir. Fakat bu hissiyatın fiilen izharı bugün ilk defa Bursa'da oluyor. Bunu yapan sizlere ve heyet-i terbiyeye emsali samimiyetle takdimi tebrikat ve teşekkiürat eylerim.*" (ASD, 1989: Cilt I, s. .222) sözleriyle yeni başlığa gösterdikleri ilgiden dolayı Bursalılara teşekkür etmiştir.

2.2.1 Atatürk'ün Kılık Kıyafet Tercihi

Atatürk gerçekleştirdiği inkılâplara bizzat kendisi öncülük etmiş ve pek çok konuda olduğu gibi kıyafette de başöğretmen gibi davranmıştır. Birbirinden şık kıyafetleri ile topluma örnek olmuştur. Yurt dışından veya Türkiye'nin en iyi terzilerinden giyinen Atatürk'ün kıyafetleri

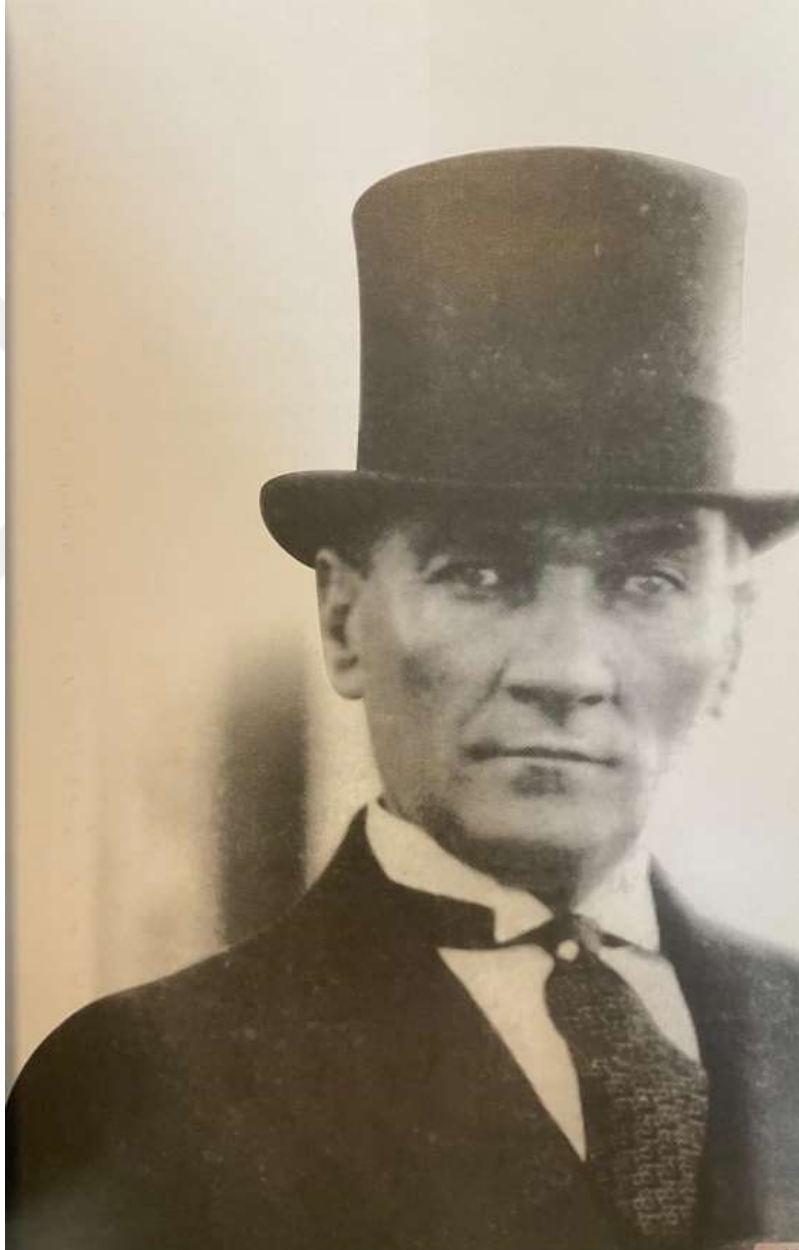
devrin ileri gelenleri tarafından örnek alınmış olup, ölümünden sonra kıyafetleri Anıtkabir'deki müzeye kaldırılmıştır.

Atatürk'ün sivil kıyafetlerini ele alan bir araştırmada, O'nun giyimi konusunda şu bilgilere yer verilmiştir: Atatürk'e ait on dört adet takım elbisesi, bir adet süveteri, bir adet yeleği, bir adet montu, bir adet yeniçeri kıyafeti, bir adet bonjuru, iki adet frak takımı, bir adet smokini, bir adet pelerini, paltosu, gömleği, sabahlık ve pijamaları incelenmiştir. Atatürk, dönemin Avrupa modasını yakından takip etmiş ve kendisine yakışanı kullanmıştır. Bu araştırmaya göre, kendisi renk olarak kahverengi ve siyahı tercih etmiştir. Giydiği her giysisi ayakkabısından şapkasına, kol düğmesinden bastonuna büyük bir bütünlük içinde olmuş ve aksesuar olarak şapka, mendil ve ahşap baston kullanmıştır. Şapka devriminden sonra her kıyafetiyle uyumlu şapka kullanmaya çalışmıştır. Günlük giysileri ve paltoları ile fötrü, melonu ve kasketi; spor takımlarıyla kasketi kullanmış, yazlık giysileriyle Panama şapkayı kullanmıştır. Frak takımıyla da şapkayı kullanmıştır. Saati kösteklidir. Denizde mayo ile ayaklarına sandalet türünde yazlık ayakkabı, spor takımlarının altına potin, çizme ve frak takımının altına ise frak terliği giymiştir. Kıyafetinin rengine göre kışın düz veya desenli yün, yazın ise pamuklu ve merserize çoraplar giymiştir (Ergin, 2003). Zamanının en şık lideri olan Atatürk, frak ceketi ile siyah melon şapkaya, ipek beyaz, beyaz deri eldivenleri, siyah rügan ayakkabıyı, smokini ise resmi davetlerde giymiştir ve frak terliği 42 numara deriden yapılmıştır.

Şapkanın giyilmesiyle birlikte çağdaş giyimin adabı da oluşmuş, şapkayla giyilecek kıyafetler değişmeye başlanmıştır. Örneğin resmi serpuş, frakla, smokinle, redingot ve bonjurla giyilir. Smokin ise resmi davetlerde giyilen bir kıyafettir. 1930'larda yaşanan dünya ekonomik krizinin Türkiye'yi de etkilemesi üzerine ekonomide devletçilik ilkesi uygulanmış ve 1933'te Sümerbank gibi önemli devlet kuruluşları açılmıştır. Böylece ekonomideki devletçilik ilkesinin gereği olarak kılık kıyafet de devletin denetimine girmiştir. Bu dönemlerde başta Atatürk olmak üzere yerli malı kullanılması, yabancı ürüne rağbet edilmemesi teşvik edilmiştir. Türkiye'de sanayii canlanınca Atatürk hep yerli malı kullanmış ve dışarıdan elbise almamıştır.

Atatürk'ün şahsında Cumhuriyetin erkek ve kadını temiz giyinen, kendine bakan, kıyafetine özen gösteren ve yerli ürünlere daha çok ağırlık veren bir görünüm çizmektedir.

Atatürk 1928'de Ankara'da (Şekil 2.1) Emanullah Han'a ev sahipliği yaparken fotoğraflanmıştır. Bu fotoğrafında giydiği frak ve silindir şapka dönemin modern Avrupa modası hakkında bilgi vermektedir. Atatürk verdiği yemekli bu davette frak giyerek, koruma ve garsonların da frak giymelerini sağlamıştır. Vermek istediği mesaj şudur; frak giymek davetin sahibi olmak anlamına gelmektedir. Atatürk herkese frak giydirerek, “Bu devletin sahibi yalnız ben değil hepimiziz” demiştir.

Şekil 2.1: Atatürk 1928'de Ankara'da Emanullah Han'a Ev Sahipliği Yaparken.
[Kaynak: (O Her Daim Şıktı. Hazırlayan, Nebil Özgentürk, Bir Yudum İnsan Yayınevi, Mayıs, 2010, s.129)]

Şekil 2.2: Atatürk Gazi Orman Çiftliği 14 Temmuz 1929.

[Kaynak: O Her Daim Şıktı Hazırlayan, Nebil Özgentürk, Bir Yudum İnsan Yayınevi, Mayıs, 2010, s.129]

Atatürk 1929'da Ankara'da (Şekil 2.2) Atatürk Gazi Orman Çiftliğinde fotoğraflanmıştır. Atatürk, kuruluş çalışmalarını yakından ilgilenmek ve bizzat yönetmek arzusu ve azmi ile ilgililere yurt tarımına örnek olacak Atatürk Gazi Orman Çiftliği'ni kurmak üzere derhal çalışmalara başlama emrini vermiştir.

Şekil 2.3: Atatürk Pelerini ile Cumhuriyet Bayramı Töreninde.
[Kaynak: (O Her Daim Şıktı Hazırlayan, Nebil Özgentürk, Bir Yudum İnsan Yayınevi, Mayıs, 2010, s.129)]

Atatürk pelerini ile (Şekil 2.3) Cumhuriyet Bayramı Töreninde fotoğraflanmıştır. Pelerin Türkiye’de ilk kez Mustafa Kemal Atatürk’ün üzerinde görülmüştür. Pelerini Cumhurbaşkanı olmadan önce, İstiklal Savaşı’na başladığı yıllarda, hatta daha önce de kullandığı bilinmektedir.

Şekil 2.4: Atatürk’ün İlk Başlığı: Panama Şapkası.

[Kaynak: O Her Daim Şıktı Hazırlayan, Nebil Özgentürk, Bir Yudum İnsan Yayınevi, Mayıs, 2010, s.129]

Şapka İnkılabı için Çankırı'dan çıktığı yurt gezisinden Atatürk ilk başlığı Panama şapkası ile (Şekil 2.4) fotoğraflanmıştır. 1925 tarihli şapka kanunu, Mustafa Kemal Atatürk'ün reform veya devrim kanunlarından biridir. Kanun, şapkayı Türkiye'deki erkek nüfus için izin verilen başlık olarak belirlemiştir ve doğuya özgü başlık takılmasını yasaklamıştır. Atatürk'ün ilk başlığı Panama şapkası olmuştur.

2.2.2 Atatürk'ün Kıyafetlerine Örnekler

Kendi zamanının çok ötesinde bir giyim zevkine sahip olan Atatürk'ün giyim konusundaki hassasiyeti çok belirgindir. Atatürk için kıyafet, hem Türk milletinin dünya çapındaki imajını düzeltmek için devrimsel bir araç, hem de bir iletişim biçimidir.

Atatürk'ün, giyim-kuşamla ilgili düzenlemelerle ulaşmak istediği asıl hedef dünyadaki Türk imgesini değiştirmektir. Bunun için gönderge olarak giysiyi kullanır. Türkleri temsil eden ideal Türk-Atatürk; gönderge-giysi; imge-çağdaş, çalışkan, zeki vb. Öncelikle Atatürk, işe Türkçenin dilsel dünyasındaki Türk imgesini değiştirerek başlar. Çünkü imgelerin varlığı, başka insanların dünyasında dilsel olarak var olmaları ile mümkündür. Ayrıca imgenin göndergeyi, göndergenin de imgeyi değiştirme gücünü ustaca kullanarak; somutla yani giysi yoluyla ve bunu giyim tarzı ile kendi üzerinden göstererek soyutu, dünyadaki Türk imgesini 'çağdaş, güçlü, zeki, dürüst, çalışkan, vb.' olarak değiştirmek için yola çıkar. İmge ile gönderge arasında değerlik transferi ile Ata, şapkayı göstererek (buna şapka derler) imge oluşturur. Amacı, ulusal alanda giysi ile Türk milleti için yeni ve olumlu bir imaj yaratmaktır. (Türkan, folklor/edebiyat, cilt:17, s:65, 2011/1)

Atatürk'ün kıyafetlerine örnekler;

Şekil 2.5: Atatürk'ün Halkı Selamlaması.
[Kaynak: Anonim, Erişim Tarihi: 16.10.2024]

Şekil 2.6: Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Gelişinin Fotoğrafı.
[Kaynak: Anonim, Erişim Tarihi: 16.10.2024]

Şekil 2.7: Atatürk'ün Silindir Şapka ve Smokinle Duruşunun Fotoğrafı.

[Kaynak: Anonim, Erişim Tarihi: 16.10.2024]

Şekil 2.8: Atatürk'ün Kurmaylarıyla Birlikte Fotoğrafi.
[Kaynak: Anonim, Erişim Tarihi: 16.10.2024]

2.3 CUMHURİYET DÖNEMİ VE SONRASI ÇAĞDAŞLAŞMA HAREKETLERİ VE KADIN KIYAFETLERİ

Toplumsal gelişme ile paralel ilerleyen moda, Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılından itibaren yeni bir yapılanma sürecine girerek Türkiye'de büyük gelişmeler göstermiştir. Türkiye'nin politik, sosyal, kültürel yapı değişimi Türk kadınının sosyal konumunu da değiştirmiştir. Bu değişim, Türk kadını batılılaşma sürecine sokmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Avrupa modasına uygun giysiler üretilmiş ve moda akımları izlenmeye başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra, özellikle Kıyafet İnkılabı'nın gerçekleştirildiği 1931-1940 yıllarından sonra oluşan değişimler, Türk modasının temel taşlarını oluşturmuştur. Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilanı ile siyasal ve sosyal özgürlüğünü arttıran Türk kadınının bu günkü giyim kuşam estetiğine nasıl ulaşabildiğinin anlaşılması bakımından politik, sosyal ve kültürel olayların Türk kadın giyimine etkisi tarihsel bir araştırma ile ortaya konmaya çalışılmıştır (Ağaç ve Çivitli, 2007).

Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin Batılı modern kadını olarak temsil edecek en önemli örneklerden biri Latife Hanım'dır. Latife Uşşaki ya da Latife Hanım 17 Haziran 1898 yılında İzmir 'de doğmuş ve 12 Temmuz 1975 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Türkiye

Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk ve tek evliliğinde eşidir. 29 Ocak 1923 ile 5 Ağustos 1925 tarihleri arasında, iki buçuk yıl Atatürk ile evli kalmıştır.

Uşakîzâde Köşkü'nün bahçesinde bulunan "*camlı köşk*" te ilkokulu, İstanbul Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde ortaokulu ve liseyi okudu. Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde siyaset ve hukuk eğitimi aldı, Londra'da dil öğrenimi gördü. İngilizce, Fransızca, İspanyolca ve Almanca biliyordu. Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılması üzerine, üçüncü sınıfta üniversite eğitimini yarıda bırakarak, Gazi Mustafa Kemal Paşa ve ordusunu karşılamaya İzmir'e döndü (Anonim, 16.10.2024).

Latife Hanım, Mevhibe İnönü'ye (Şekil 2.9) yazdığı mektupta kendi fotoğrafını imzalayarak gönderdiği bilgisi çeşitli kaynaklardan alınmıştır.

Şekil 2.9: Latife Hanım'ın Mevhibe İnönü'ye "Kıymetli Kardeşim Mevhibe İsmet Hanımefendi'ye Muhabbetle" Yazdığı Fotoğrafı.

[Kaynak: Anonim, Erişim Tarihi: 16.10.2024]

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk modern kadınlarından (Şekil 2.10) biri olarak eğitimi ve kültürü ile kıyafetleri de örnektir.

Şekil 2.10: Latife Hanım'ın 1923 Yılında Çankaya Köşkü'nden Fotoğrafıdır.
[Kaynak: Anonim, Erişim Tarihi 16.10.2024]

Latife Hanım'a ait elbise (Şekil 2.11) Rahmi Koç Müzesi'nde sergilenmektedir. Açık pembe çift kat şifondan dikilmiş, V yakalı, kolsuz ve diz altı boyda elbise sonraki yıllarda yeniden kullanılmış, bu sırada iç yüzünden lastik geçirilerek beli büzülmüştür. Bütün elbiseyi kaplayan işleme kayan eksenler düzeninde sıralanan boncuktan çiçekler ve onları birbirine bağlayan gümüş kılıptan yapraklar ile kısa şeritlerden oluşur. Şeritlerin uçlarından uzun boncuklu püsküller sarkar. Yaka ve kol oyuğunun kenarı verev dizilmiş boncuklarla çevrilmiştir. Ense ve etek ucu boncuk saçaklıdır. Arka yüzde etek ucuna işlemeli bir parça eklenerek iki kat saçak yapılmıştır. Elbise astara yalnızca yaka çevresinden tutturulmuştur. Astar özgün olmayıp açık pembe tafta üzerine organze geçirilerek dikilmiş, etek boyu kıvrılarak kısaltılmış ve bastırılmış kısmın içine metal ağırlıklar yerleştirilmiştir. Elbise sağ kenardan bele kadar çıtçıtla iliklenir, astar ise aynı yerden fermuarlıdır.

Şekil 2.11: Elbise, İpekli Kumaş, Boncuk
İzmir, 1920'ler.

[Kaynak: Rahmi M. Koç Müzesi Koleksiyonu]

Şekil 2.12: Ayşe Afet İnan (1908-1985).

[Kaynak: Taha Toros Arşivi, TT 516988]

Afet İnan (Şekil 2.12) vesikalık fotoğrafında Türkiye'nin çağdaş kadını temsil etmektedir. Afet İnan, Atatürk'ün devrimlerini uygulayan, onun çağdaş ve Batılı anlamda fikir ve görünüş olarak uygulayan örnek bir Türk kadınıdır. Afet İnan, Selanik'te dünyaya gelmiş, eğitimci, tarihçi ve sosyoloji alanında uzman bir akademisyendir. Atatürk'ün manevi kızı olarak tanınan İnan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın tarih profesörlerinden biri olup, Türk Tarih Kurumu'nda önemli görevler üstlenmiştir. Türk tarihine dair derinlemesine araştırmalar yapmış ve bu alanda 50'den fazla eser vermiştir. Fiziksel antropolojiye de

katkıda bulunarak, Anadolu'daki insan kafataslarını incelemiş ve bulgularını Türk Tarih Tezi ile ilişkilendirmiştir. 1985 yılında hayatını kaybeden Afet İnan, Türk akademik ve bilimsel camiasında saygın bir yere sahiptir. Afet İnan döneminde, XX. yüzyılın başları ve ortaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreciyle ilişkilidir. Bu dönemde kadınların kıyafetleri, toplumsal değişim ve modernleşme ile birlikte dönüşüm göstermiştir. Afet İnan, Atatürk'ün önderliğinde Kılık Kıyafet devrimi ile ve Batı'nın etkisiyle Türk toplumuna örnek olacak şekilde daha çağdaş giyim stillerini benimsemiştir.

Afet İnan'ın kıyafetlerine örnekler;

Şekil 2.13: Elbise, İpekli Kumaş, Ankara, 1930'lar
Afet İnan'ın Elbisesidir.

Arı İnan ve Demir İnan tarafından 2014'te hibe edilmiştir.

[Kaynak: Sadberk Hanım Koleksiyonu 2024]

Ankara’da 1930’larda yapılmış ipekli kumaştan yapılmış (Şekil 2.13), (Şekil 2.14) elbiseler Afet İnan’ın elbiseleridir. Arı İnan ve Demir İnan tarafından 2014 yılında Sadberk Hanım Koleksiyonuna hibe edilmişlerdir.

Şekil 2.14: Elbise Ve Ceket, İpekli Kumaş Ankara, 1930’lar
“E. Güzide” Terzi Etiketli Afet İnan’ın Elbisesidir.

Arı İnan Ve Demir İnan Tarafından 2014’te Hibe Edilmiştir.

[Kaynak: Sadberk Hanım Koleksiyonu 2024]

Şekil 2.15: Elbise ve Gömlek, İpekli Kumaş Ankara, 1930.
[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

Ankara’da 3 Nisan 1930 günü Ankara Türk Ocağı’nda (Şekil 2.15) Türk kadınlarının seçim haklarına ilişkin verdiği konferans sırasında giydiği kıyafettir. Arı İnan ve Demir İnan tarafından 2014 yılında Sadberk Hanım Koleksiyonuna hibe edilmişlerdir.

Şekil 2.16: Elbise ve Şalı, İpekli Kumaş Ankara, 1930'lar.
Arı İnan ve Demir İnan Tarafından 2014'te Hibe Edilmiştir.

[Kaynak: Sadberk Hanım Koleksiyonu 2024]

Ankara'da Afet İnan'ın (Şekil 2.16) 30 Ekim 1930 tarihinde Yunanistan Başbakan Eleftherios Venizelos onuruna Ankara Palas'ta verilen resepsiyonda giydiği kıyafettir. Arı İnan ve Demir İnan tarafından 2014 yılında Sadberk Hanım Koleksiyonuna hibe edilmişlerdir.

Şekil 2.17: Mevhibe İnönü.
[Kaynak: www.ismetinonu.org.tr, 1983]

Mevhibe İnönü (Şekil 2.18) Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşidir. Lakabı: “Cumhuriyet Hanımefendisi” dir. 22 Eylül 1897 yılında İstanbul'da doğmuş, 7 Şubat 1992'de Ankara'da vefat etmiştir. Babası Süleyman Zühtü Bey, annesi Ayşe Saadet Hanım'dır. Aile Bulgaristan'ın Zıştov kasabasından “93 Harbi” diye bilinen 1877-1878 savaşından sonra İstanbul'a göç etmiştir. Mevhibe o yılların kargaşası içinde bir kız çocuğu olarak ancak ortaokula kadar okumuştur. 1916'da komşuları olan Hacı Reşit Bey ve Cevriye Hanım'ın oğlu Kurmay Albay İsmet Bey'le 19 yaşındayken evlenmiştir. İsmet Bey o sıralar 32 yaşındadır. İsmet Bey, anılarında anlatırken, Mevhibe Hanım'ı ancak kapının aralığından gördüğünü söyler. 1938'e kadar başbakan ve 1938-1950 arası Cumhurbaşkanı eşi olarak

toplum önünde sürekli “en önemli kadın” görevini üstlenen Mevhibe İnönü, daha sonraki yıllarda da sade kişiliği, zerafeti ve iyi kalbiyle Türk Halkının gönlüne yerleşmiştir. Eşinin büyük desteği ile Türk Kadınının toplum içindeki gerçek yerini bulması için önderlik etmiştir. Latin harfleri ile yazı yazan ilk kadınlardan olmuştur. Çarşafını çıkartıp, otomobil kullanmış ve ata binmiştir. Atatürk'ün emri ile 1927'de Pembe Köşk'te cumhuriyetin ilk balosunu vermiştir. II. Dünya Savaşı sırasında hastabakıcılık kurslarına devam etmiştir.

Türkiye Yardım Sevenler Derneği ve Türk Kadınlar Birliği gibi sosyal amaçlı kuruluşlarda kurucu olarak çalışan Mevhibe Hanım, gelenek ve inançlarına bağlılığını sürdüren çağdaş bir “Cumhuriyet Hanımefendisi” olarak tanınmıştır.

Şekil 2.18: Elbise, Saten, Boncuk, Ankara, 1930'lar Boy 107 cm, Kol Boyu 58 cm
İnönü Vakfı Koleksiyonu T14.

[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu 2024]

Mevhibe İnönü'nün (Şekil 2.19) bu elbisesi Arı İnan ve Demir İnan tarafından 2014'te hibe edilmiştir.

Mevhibe İnönü bu tuvaleti 30 Ekim 1930 tarihinde Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos onuruna Ankara Palas'ta verilen resepsiyonda giymiştir. Elbise siyah ve fildişi rengi ipek satenden dikilmiştir. Kruvaze beden V yakalı, uzun takma kollu ve anvelop eteklidir. Etek boyu daha sonraki yıllarda kısaltılmıştır. Üst kısmı siyah, alt kısmı beyaz eteğin önü iki kat kumaştan dikilerek dökümlü durması sağlanmıştır. Kalçaya oturan kemeri inci, beyaz boncuk ve Beyoğlu taşlarıyla işlemelidir. Eğri kesimli kemer sol kenarda çiçek şeklinde genişler ve altından boncuklardan yapılmış uzun püskül sarkar. Belin aynı noktasından yükselerek ön bedeni kaplayan siyah ve beyaz yedi ok elbisenin en gösterişli kısmıdır. Uzun kol manşetlerinde de beş oklu işlemler olup kollar kendi kumaşıyla kaplı beş düğme-baritle iliklenmektedir. Elbisenin iki renk uzun şalı bedeninin sol arkasına dikilidir. Serbest ucu boyna dolanır (Bilgehan 1996, Şahin 2006, 309).

Şekil 2.19: Elbise, Saten Ankara, 1930'lar.

[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu, 'Maziden Atiye Zarafet' Sergisi, 2024 İstanbul]

Mevhibe İnönü'nün (Şekil 2.19) 30 Ekim 1930 tarihinde Yunanistan Başbakan Eleftherios Venizelos onuruna Ankara Palas'ta verilen resepsiyonda giydiği kıyafettin 'Maziden Atiye Zarafet' sergisinde sergilenmesinin fotoğrafıdır.

Şekil 2.20: Türkiye ile Yunanistan Arasında Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması'nın İmzalandığı 30 Ekim 1930 Günü Yunanistan Başbakanı Venizelos Onuruna Ankara Palas'ta Verilen Davet, İnönü Vakfı.

[Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu, 'Maziden Atiye Zarafet' Sergisi Müze Kataloğu, 2023]

Türkiye ile Yunanistan arasında (Şekil 20.) Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması'nın imzalandığı 30 Ekim 1930 günü Yunanistan Başbakanı Venizelos onuruna Ankara Palas'ta bir davet verilmiştir.

Mevhibe İnönü'ye ait elbise (Şekil 2.21) buz mavisi ipekli kumaştan dikilmiştir. Kravat yakalı, uzun takma kollu, önde ve arkada üçgen robalıdır, etek boyu diz altındadır. Önde V kesimli yakasıyla uyumlu üçgen roba kalçaya kadar iner. Basendeki kemer öndeki derin yırtmacın iki yanında son bulur; yırtmaç yanlarda üçer piliyle genişletilerek elbiseye ayrı bir hava katılmıştır.

Şekil 2.21: Elbise İpekli Kumaş, Kordon Ankara, 1929
Boy 88,5 cm, Kol Boyu 55 cm.
İnönü Vakfı Koleksiyonu T21.
[Kaynak: Sadberk Hanım Koleksiyonu 2024]

Eteğin üst yarısında dolanan Art Deco tarzda dairesel karakterli süsleme, açılan deliklerden geçirilen ve etek ucuna kadar püskül şeklinde sarkan mavi kaytanlarla yapılmıştır. Kravat yakanın ucu da aynı şekilde süslü ve püsküllüdür. Kol ağzı kendi kumaşıyla kaplı büyük küresel düğmeler ve kumaş baritlerle iliklenir. Askılı iç elbisesi vardır ve rahat olması için bir kenarına pili yapılmıştır.

Şekil 2.22: Mevhibe ve İsmet İnönü'nün En Büyük Zevklerinden Biri Ata Binmekti
Pembe Köşk'ün Bahçesinden Çıkıp Kavaklıdere, Dikmen, Yenışehir Civarındaki
Bayırlarda Atlarıyla Uzun Geziler Yaparlardı, 1947.
[Kaynak: İnönü Vakfı]

Mevhibe İnönü'nün (Şekil 2.22) binici kıyafetidir. Haki rengi yünlü kumaştan dikilmiştir. Kalçayı örten ceket kırlangıç yakalı, uzun takma kollu, kapaklı ceplidir ve çift kemik düğmeyle iliklenir. Saten astarının arka etek ucuna ortadan iki yana doğru üçgen biçiminde daralan suni deri parçası dikilerek düzgün durması sağlanmıştır. Binici pantolonu iki yandan düğmeyle kapanan yüksek belli olup üst kısmı bol, diz altından itibaren dar kesimlidir ve

düğmelerle bağlanır. Sürtünmenden dolayı aşınmasını önlemek için baldır hizasından aşağıya iç kenarlarına güderi dikilmiştir. Ceketin içinde terzi etiketi vardır:

"TAILORS GES.M.B.H, STONE & BLYTH, WIEN BADGASTEIN". Binici çizmesi siyah deriden, kösele tabanlı ve kısa kösele topukludur. Giyme kolaylığı için üstte içi kenara şeritten kulak dikilmiştir. Bu şeritlerin üzerinde Mustafa Kemal Atatürk'ün ayakkabıcısı olarak tanınan Onufri Karkilidis'in (Altuns) mağazasının adı ve adresi Osmanlıca ve Fransızca olarak yazılıdır: "Altın Çizme, İstanbul, Eminönü numero 12 /ALTOUN DJIZME, STAMBOUL, Emin Eunu No. 12". Özgün ahşap kalıbı vardır. İsmet İnönü'nün en büyük zevklerinden biri ata binmektir. Ankara'nın Çankaya semtindeki köşkünün bahçesine birkaç tavlalı manej yaptırmıştır. Mevhibe Hanım ilk binicilik derslerini orada almıştır. Başbakan ve eşi Pembe Köşk'ten çıkıp Kavaklıdere, Dikmen, Yenişehir civarındaki bayırlarda atlarıyla uzun geziler yapmışlardır (Bilgehan 2015: 187, 202).

Müşahipzade Celal'in "Süs Dergisi"ne yaptığı (Şekil 2.23) illüstrasyonlardan iki örnek verilmiştir.

Şekil 2.23: Müşahipzade Celal'in "Süs Dergisi" ne Yaptığı İllüstrasyonlardan İki Örnektir.
[Kaynak: Üstün, 2011]

2.3.1 1923-1930 Yılları Arası

I. Dünya Savaşı'ndaki yenilginin ardından başlayan Kurtuluş Savaşı, kadınların gerçek yaşamlarında, hukuki statülerini zorlamalarına olanak veren değişikliklere yol açmıştır (Altındal, 1995). Çok sayıda kadın, cepheye giden erkeklerin yerine, işçi ve memur olarak çalışma hayatına girmiştir. Kadınlar yine ilk kez bu dönemde kitlesel biçimde siyasal olaylara katılmış, hatta kürsüden halka seslenmişlerdir (İnan, 1982). 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle ülkede rejim değişikliği ile birlikte her alanda pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, yeni kurumsal ve yasal düzenlemeler yapılmıştır.

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi; sanayici, tüccar, çiftçi ve işçi kesimlerinin kendine özgü sorun ve isteklerini belirlemek ve bu kesimlerin siyasi kadro ile bütünleşmesini sağlamak, yabancı sermayenin alacağı biçimi açıklamak amacını taşımıştır. Bu kongre, Türk ekonomisinde önemli gelişmelere neden olmuştur (Doğanay, 1955).

3 Mart 1924 yılında Hilafet kaldırılmasıyla laikliğe doğru gidiş hızlanmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Medreseler kapatılmış ve eğitimde değişiklikler meydana gelmiştir. (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1972).

1 Kasım 1928'de Latin Alfabesi resmi yazı olarak kabul edilmiş, geniş bir okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. Dünya güzellik yarışmalarına katılmak batı dünyasıyla bütünleşmenin parçası sayılmıştır. 1929 Dünya güzellik yarışmasında Feriha Tevfik birinci, Semine Hanım ise ikinci seçilmiştir. Türk kadınının çağdaş düzeye erişebilmesinde üç reformun çok önemli payı olmuştur. Bunlar, 1924 yılında eğitimi birleştiren Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu, 1934'te Türk Kadınına siyasal hakların verilmesini sağlayan kanundur (Koçak, 1990).

Cumhuriyet'in kurulduğu tarihlerde, Anadolu insanı çok değişik kıyafetleri bir arada kullanmaktaydı. Yeni bir topluma uygun ve medeni bir kıyafetin ne olacağı, Atatürk tarafından milli heyecan ve gerçekçi değerlendirmeler sonucu ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, Atatürk 25 Aralık 1925'te çıkan bir kanun ile, kıyafet inkılabını gerçekleştirmiş; peçe, çarşaf, kalpak ve fes giyilmesini yasaklayarak, batılı ülkelerin giyim biçimini benimsetmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu günden bugüne kadar Türk kadın giyiminde de dünya modasına uygun bir çizgide gelişim olmuştur. 1924'te kadınlar tarafından geometrik

desenli, geometrik kesimli elbiseler giyilmiştir. 1924'te kısa japone kollar, bluzan korsajlar ve boyunları saran rengârenk, dizi-dizi inci boncuklar, kocaman kloş şapkalar moda olmuştur. Etek boyları ve saçlar da kısaltılmıştır. Jarse kumaş kullanılmıştır. Kadın modasında erkeksi şıklık ile hızlı giyinme devri başlamıştır. Avrupa'da kocaman kloş şapkalar moda olmuş ve bu moda Türk kadını tarafından da çabucak benimsenmiştir. Cumhuriyet öncesi peçenin altında kalan yüzler açığa çıkmıştır.

1930'lara doğru giyimde yeniden sadeleşme görülmüştür. Bunun sebebi de tüm dünyayı saran ekonomik bunalımdır. Etekler genellikle uzamış ve bel yine doğal yerini almıştır. 1920-30'lu yıllarda kahverengi, gri ve değişik renkli ayakkabılar giyilmeye başlanmıştır. Ayakkabılar süet ve deri ya da iki renkli olmuştur. Gece ayakkabıları brokar ya da saten elbise ile uyumlu olarak yapılmıştır.

2.3.2 1931-1940 Yılları Arası

5 Aralık 1934'te alınan bir kararla kadınlara TBMM seçimlerinde seçme-seçilme hakkı tanınmıştır. Bu karar, kadını yasalar önünde kısıtlı tutan geleneksel anlayışın ortadan kalması anlamına gelmiştir. 1937 yılında T.B.M.M.'de 18 kadın Milletvekili bulunmuştur. Bu rakam o zaman ki tüm milletvekillerinin % 4 veya % 5'ini oluşturmuştur (Ereş, 2006).

Bu dönemde ilk kadın muhtar, ilk kadın mühendis, Atatürk'ün manevi kızı ilk kadın pilot olarak iş ve toplum hayatında yerini almıştır. Bu ilklerin Dünya tarafından duyulması da Türkiye'ye karşı olumlu yönde tepkilerin oluşmasına neden olmuş ve bu ilkler basında sık sık yer almıştır.

Magazin basınıyla giyim modası yurt çapına yayılmıştır. Türkiye'de magazin basını Şehbal ile başlamıştır. Şehbal, Yedigün ve daha sonra Hayat dergisi yayınlanmaya başlamıştır (Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi, 1992).

Kadınlar 1925'te tanıştıkları balolarla daha yakından ilgilenmişlerdir. Balolar için özel kıyafetler diktirip, özel dans dersleri almışlardır. Bu nedenle, Türk kadınları modayı daha yakından takip etmeye başlamışlardır. Batı dünyası ise; 1929'dan itibaren ekonomik depresyona girmiştir. Ekonomideki bu düşüş önce tarımsal ürünlerde başlamıştır. 1930'lu yıllar Batı Dünyası için acı, umutsuzluk ifade etmiştir. Bu durum, dünyayı hızla kitlesel

işsizliğe, ekmek kuyruklarına, faşizmin artışına ve II. Dünya savaşına doğru götürmüştür (Lewis, 1988).

1930’larda ekonomik kriz nedeniyle eskinin şaşalı günleri kalmamıştır. Ancak bu krize rağmen bir takım moda önderleri yine taklit edilmiş, dergilerde resimleri basılmıştır. Gündüz giymek için siyah, kol kapakları ve yakaları beyaz elbiseler çok tutulmuştur. Elbiselerin üstüne partiler için şifon atkılar hazırlanmış, bu kıyafetlere kürk kenarlı kepler ve dirseğe kadar uzun jarse eldivenler takılmıştır. Tasarımcılar, fiyatları düşürerek satış yapmak ve daha büyük kitlelere ulaşmak için, hazır giyim üreterek ekonomik duruma uyum sağlamışlardır. Pratik elbiseler, kullanışlı ve yıkanılabilir kumaşlardan seçilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra tasarımcılar dayanıklı olması istendiği yeni keşfedilen yapay kumaşlarda kullanmışlardır. Daha sonra da buruşmaz kumaş üretilmiştir. Bu dönemde kadınlar kısa olan eteklerini bant ve kürk geçirerek uzatmışlar ve günün modasına uymuşlardır. Yaka ve kollarda da aynı işlem yapılmıştır.

Şekil 2.24: 1930’lu Yılların Kadın Dergilerinde İyi Giyinmenin Sırları.
[Kaynak: Hanımeli Dergisi, 1938]

Kollar omuzdan dirseğe kadar düz, kol ağzına dirseklerden bileklere kadar genişleyerek devam etmiştir. 30'ların kadını ayrıca yeni bir şekle girmiştir. Önceden yok olan göğüsler tekrar gelmiştir. Beller tekrar olması gereken yere gelmiş ve omuzlar yavaş yavaş genişlemeye başlamıştır. 1932 döneminde sırtı açık modeller gündeme gelmiştir. Bu dönemin sonunda II. Dünya savaşı nedeni ile askeri renklere yönelme olmuştur. Koyu-açık lacivertler, deniz ve hava mavisi ve haki renkleri tercih edilmiştir. 30'lu yılların başında artık bacaklar değil, sırt belirginleşmeye başlamıştır. Gündelik elbiselerin bile sırtı yırtmaçlı ve etekler ve kalçaları iyice saran modellerde hazırlandığı görülmüştür. 1930'lu yılların kadın dergilerinde (Şekil 2.24) iyi giyinmenin yansırı iyi duruşunda sırları verilmiştir.

2.3.3 1941-1950 Yılları Arası

1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı ülkemizin ekonomisini de etkilemiştir. Bu savaş yıllarının giysilerinde pratik, rahat tarzlar yer almaya başlamıştır. Çünkü kadınlar o sırada fabrikalarda ve tarlada çalışmışlardır. Savaş tam olarak bir kıtlığa neden olmuş ve zaruri malzemeler vesikaya bağlanmıştır. Bundan dolayı da konfeksiyon sektöründe kumaşın kesiminden, stiline kadar her şey etkilenmiştir. Öyle ki kadın elbiseleri vücuda sıkı oturup, boyları da hemen diz kapağının altına inmiştir. Sivillerin giyimlerinde, ordu üniformasından etkilenilmiştir: Vatkalı omuzlar, apolet ceket ve çevresinde takviyeler ilave edilerek yapılan giysiler, neşeli bir hava oluşturmaktan öte, modanın bireysel havasına sadelik getirmiştir. Ayrıca çift cepli ceketler ve bol duble paçalı pantolonlar giyilmeye başlanmıştır. Savaşın ekonomi üzerindeki etkileri yüzünden fazla para harcanmadan gösterişsiz giysiler yapma yoluna gidilmiştir (Şekil 3). Gereksiz süsleyici malzemelerden vazgeçilmiştir. II. Dünya Savaşından sonra giyside, bütün toplumsal sınıf farkları ortadan kalkmıştır. Moda böylece özgürlük kazanmıştır. Savaş moda için 1950'li yıllarda geniş çapta başarılı bir üretim yapabilen istikrarlı bir hazır giyim endüstrisinin gelişmesini zorlayan bir ortam oluşturmuştur. Modanın savaş ile yan yana yürümesiyle, askeri üniforma rengine uyum sağlayan manto, etek, bluz, elbise gibi giysilerden sonra şapka, ayakkabı, eldiven, çorap hatta mendil gibi küçük aksesuarlar da savaştan etkilenmiştir. 1945'lerden sonra ekonomik sistemin liberalleşmeye başlamasıyla kadınlar kitle iletişim araçları-radyo sinema, gazete ve dergiler ile gösterişçi tüketime doğru yönlendirilmişlerdir (Karadülger, 1994).

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle Türk kadın giyimi de Avrupa'daki moda akımından etkilenecek yeniden eski süslemelere dönüş yapmıştır. Etek ve bluzlar gözde giysiler

olmuştur. Eteklerde bol pililer, fırfırlar kullanılmıştır. Tüm üst giysilerde japone kollar kullanılmıştır. Bolerolar kullanılmıştır (Öndoğan, 1993).

Sayın Muammer Özçelik'in (Şekil 2.25) özel albümünden alınan 1941-1950 yılları arası kadın kıyafetleri örnekleri görülür.

Şekil 2.25: Sayın; Muammer Özçelik'in Özel Albümünden Alınmıştır.
[Kaynak: Üstün, 2011]

2.3.4 1951-1960 Yılları Arası

Bu yıllar Türkiye için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemin başında çok partili hayata geçiş denemeleri tekrar gündeme gelmiş ve Demokrat Parti ile bu süreç başlamıştır. İlk yıllarda uygulanan politikalar Türk kadınına da etkilemiştir. Bu yıllarda pek çok yabancı derginin Türk basınında yerini alması, Türk kadınının zevkini ve bakış açısını değiştirmesinde, dünya kadınları gibi çağdaş ve yenilikçi giyinip, hareket etmesinde etkili olmuştur. Yine aynı yıllarda Kadın Dünyası, Hayat Meczusu, Hayat Sinema Yıllığı, Hafta

sonu gibi dergilerde Türk kadınına modayı yakından takip edebilme olanağı verilmiştir. (Hayat Mecmuası, 1956- 60 ve Kadın Dünyası, 1958).

1958’li yıllarda ortaya çıkan ve kaynağını tenis kıyafetlerinden alan mini etek modası tüm dünyada bir fırtına gibi eserken Türk kadınının buna adapte olması biraz zaman almıştır. Aynı durum pantolonlar için de yaşanmıştır.

Şekil 2.26: 1951-1960 Yılları Arası Türkiye’de Kadın Kıyafetleri Örnekleri.
[Kaynak: Üstün, 2011]

Savaşın bitiminden kısa bir süre sonrayı içeren 1950-60 yılları Türkiye için, kendini toparlamaya çalıştığı dönem olmuştur. 1958 yılında kadın pantolonlarının paçaları daralmış, bu dar paçalara yırtmaçlar bile yapılmıştır. 1951-1960 yılları arası Türkiye’de kadın kıyafetlerine (Şekil 2.26) örnektir.

Erkek ve kadın ayakkabılarının burunları çok sivri kullanılmıştır. Kadın ayakkabıları sivri burnu ve ince çelik topuklarıyla son derece zarif, ancak aynı ölçüde de kullanışsız olmasına rağmen tercih edilmiştir. Bu dönemde orta yaştaki kadınlar Chanel tayyörleri kullanmışlardır. Gerek renk, gerek dokunuş özelliği olan “Chanel kumaşları” modelleriyle

uyum sağlamıştır. Bu tayyörlerin içine yakası fular biçiminde bağlanan, kol manşetleri şık kol düğmeleri ile süslü ipek bluzlar giyilmiştir. Tayyörde ayrıca yaka, kol, ceket kenarlarında bulunan harçlarla, cep ve düğmelerde dikkati çekmiştir (Komşuoğlu ve diğerleri, 1986).

1950’li yılların sonu ve 60’lı yılların başında hafta sonu tatilleri ile çeşitli eğlenceler modayı derinden etkileyip yeni bir giyim üslubunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hafta sonu tatilleri ile birlikte bikini gündeme gelmeye başlamıştır (Aktaş,1996).

1950’li yıllarda genç kuşağın kısmen refah içinde yaşaması giyim endüstrisine harcayabilecek paraya sahip olmalarına olanak sağlamıştır. Bu yıllarda Rock’n Roll müziği Amerikalı gençlere ilham vermiştir. Bu akım “The Beatles” grubu tarafından dünya beğenisine kazandırılmıştır. Genç kızlar; kloş etek, eteklerin altına jüpon, dar süveterler, beyaz, kısa soket çoraplar ve düz bale ayakkabılar giymişlerdir (Öndoğan, 1993).

2.3.5 1961-1970 Yılları Arası

1960’da askeri bir darbe ile hükümet düşürülmüştür. 1961 Anayasası hazırlanmıştır. 1961’de yürürlüğe konan Anayasa ile demokratik ve liberal rejime uygun düşen özgürlükler ve haklar sağlanmıştır. 60’lı yıllarda politika giyime yeni bir tarz getirmiştir. Devrimci kesim, yarı-safari giyimi kendileriyle bütünleştirmişlerdir. Safari giyimlerle bütünleşen parkalar ve postallar resmiyet dışı bir askeri giyim alışkanlığı yaratmıştır. Bu yıllarda gençler, yüksek öğretimi siyasal gündemde ön plana çıkaran 1968 öğrenci eylemleri ile üniversitede reform ve demokratikleşme istemişlerdir. Gençler, kıyafetleriyle toplumdan farklı olduklarını anlatmaya çalışmışlardır. Batı’da çıkan hippy, Skin-head veya punk gibi akımlar ideolojisini önce kıyafetleriyle teşhir etmeye çalışmışlardır (Lokmanoğlu, 1994).

Türkiye, büyüyen şehirleri ve gelişen sanayisi ile sosyal ve toplumsal yapıda çağdaş ve daha kompleks bir hale gelmiştir. 1960’ların giysileri sert ve geometrik olarak ifade edilebilecek yeni bir eğilim getirmiştir. Bunun nedeni ülkenin içinde bulunduğu politik ve ekonomik bunalımdır. Vücut çok çıplak ve açık biçimde olabildiğince erotik olarak belli edilmektedir. Etekler basenlere kadar çıkmış, iç giyim bu yeni havaya uyarlanmıştır. Uzun iç çamaşırlar kısalarak, basen hizasındaki kısa etekler ile giyilebilmek için külot haline gelmiştir (Vural ve Ağaç, 1994).

Kadınların giydikleri etekler genişlemiş, kloş etekler, pilili veya pilise etekler alt kısımları godeli verev etekler kullanılmıştır. Gezmek için verevden yapılmış ve eteklerde ağır ipek veya yün kreplerden suni kumaşlardan kullanılmıştır. Yüksek devrik yakalı süveter biçiminde, yalancı döpiyes şeklinde, genellikle pilili modeller sade, zarif, bedene fazla oturmeyen rahat kıyafetler günlük olarak kullanılmıştır.

Türkiye’deki giyim alışkanlıkları Almanya göçünden sonra farklılık göstermiştir. Almanya da yaşayanlar Avrupalılar gibi giyinmişlerdir. Farklı bir kültür ve değer içinde yaşamalarının da bu değişiklikte önemli bir payı olmuştur. Bu dönemde gecekondulaşma kadın giyimine değişiklikler getirmiştir. Bu değişikliklerin en çok bilineni etek altına giyilen erkek pijaması pantolonudur (Komşuoğlu ve diğerleri, 1986).

2.3.6 1971-1980 Yılları Arası

1970’lere gelindiğinde ekonominin dış kaynaklara gereksinimi artmıştır. Tüm 1960’lar boyunca artan dış ticaret açıkları, 1970’lere gelindiğinde önemli bir sorun durumuna gelmiştir. Bu nedenle her iki cinsiyet için uygun kıyafet modası, 1970 yıllarının ortalarına kadar devam etmiştir. Bu dönemde her iki cinsiyet için uygun kıyafet modası, giyimini abartarak rasgele renkli ve zevksiz bir görüntü veren renkli bir akım da doğmuştur. Bu giyim tarzına “GLAM ROCK” adı verilmiş ve birçok rock grubu tarafından da benimsenmiştir. Bunlar genellikle uygun olmayan renklerden yapılmış parlak giysileri giyip, oldukça ağır bir makyaj yapmış ve apartman topuk denilen ayakkabılar giymişlerdir. Bu dönemde yaşanan Dünya petrol krizi, 12 Mart Muhtırası, Kıbrıs Harekatı gibi olaylar ülke ekonomisinin zor duruma düşmesine neden olmuştur.

1976 yılında İngiltere’de Punk ayakkabısı gelişmiş ve zamanla bu yeni gelişimin bir diğer uzantısı doğmuştur. Özellikle Punk Rock grupları tarafından bu yeni akım benimsenerek çok kısa zamanda bütün dünyadaki gençlere bu akımı kabul ettirmişlerdir. Genellikle her iki cinsiyet için uygun kıyafet modası, görünümündeki bu yeni giyim biçimi, üzerinde başkaldırıyı yansıtan sloganların yazılı olduğu tişört ve deri ceketlerle ve bilhassa eskitilmiş, yıpratılmış ve yırtık pantolonlarla karakterize edilmiştir. Türk kadın giyiminde punk modasının yansıması erkeksi giysiler olarak kabul görmüştür. 16-18 yaşları arasındaki gençler arasında bu tarz yaygın bir biçimde giyilmeye başlanmıştır. Bu moda Türkiye’deki gençler tarafından da kabul görmüş, yönetime tepki olarak yorumlanmıştır (İşbilen, 1995).

Türkiye Cumhuriyeti’nde sağlık alanında çalışan (Şekil 2.27) kadınların kıyafetleri Avrupa örneklerinden esinlenmiş ve modernize edilmiştir.

Şekil 2.27: Sağlık Alanında Çalışan Kadınlar.
[Kaynak: Üstün, 2011]

2.3.7 1981-1990 Yılları Arası

1980’deki askeri darbe ile demokrasi bir kez daha kesintiye uğramış ve Avrupa Topluluğu tarafından insan hakları ihlalleri eleştirilmiştir. 1980 yılı, petrolün sebep olduğu ekonomik bunalımların yılı olmuştur. Bu nedenle petrol renkleri çok kullanılmıştır. Bu dönemde modacılar 1960’lardan esinlenmişlerdir. Dar beden, ince bel bol etek, şort ve bermudalar ve drapeli mayolar kullanılmıştır. Lambada eteklerin çıkışı da bu dönemde olmuştur. İnce ve kalın çizgileri olan geometrik desenlerden ve boyuna ince çizgilerden oluşan kumaşlar ilgi çekmiştir. Gündüz giysilerinde ekoseli kumaşlar tercih edilmiştir. Ayrıca kadife, jarse kumaşlar moda olmuştur. Giysilerde simli pırlıl pırlıl kumaşlar parlak taşlar kullanılmıştır.

Deri, kadın ve erkek giyiminde daha çok önem kazanmıştır. Kış sezonunda kadın silueti “Y” harfi görüntüsüne girmiştir. Omuzların daha belirgin olması için, vücuda oturan yırtmaçlı dar etekler kullanılmıştır. Yaşanan ekonomik krizlerden dolayı kumaşların fazla tüketilmediği modeller tercih edilmiştir. Uzun kollu bluzların kolları oldukça bol ve her an iş yapmaya hazır gibi görünen manşetlerle toplanmıştır. Yakaların bazılarında üstten aplike ve biyeler kullanılarak süslenmiştir. Kupların arasında gizli cepler kullanılmıştır (İşbilen, 1995). Emprime ve terikoton kumaşlardan yapılmış diz boyu elbiseler kullanılmıştır (Dölen, 1992).

Elbiselerin yakaları yuvarlak olmakla beraber erkek yakalı olanları da kullanılmıştır. Elbiselerin yakaları pervazlarla çevrilmiştir. Elbiselerin bazılarında sırt düğmesi kullanılmıştır. Gece kıyafeti olarak siyah şifon, saten ve krepler kullanılmıştır. Şifon kumaşlar ceket ve bluzların omuzlarında ve kollarında kullanılmıştır. Ayrıca şifonlar fırır yapmak amacıyla da kullanılmıştır (Batur, 1987).

Şekil 2.28: 80’lerde İstanbul’da Geleneksel Giysilerden Esinlenerek Hazırlanmış Olgunlaşma Enstitüsü Defilesi.
[Kaynak: Üstün, 2011]

Defilelerde sergilenen kıyafetler dönemin modası hakkında bilgi verirken, geleneksel kıyafetlerden (Şekil 2.28) esinlenerek defileler hazırlanmıştır.

2.3.8 1990-2000 Yılları Arası

Bu dönemde ülkede enflasyon çok yükselmiş ve ülkede ekonomik kriz yaşanmıştır (Kılınçbay, 1993). Bu durum Türk kadın giyimini de etkilemiştir. Vücuda oturan dar giysiler ve dar etekler kullanılmıştır. 13 Haziran 1993’te Türkiye’nin ilk kadın Başbakanı olan Prof. Dr. Tansu Çiller Cumhuriyet’in 50’nci hükümetini kurmuştur. Böylece 5 Aralık 1934’te seçme-seçilme hakkına sahip olan kadınlar, bu zamana kadar demokraside ne kadar ilerlemiş

olduklarını göstermişlerdir. Tansu Çiller'in tayyörleri o döneme damgasını vurmuştur (Altındal, 1995).

Türkiye bu dönemde en önemli iletişim araçlarından olan internet ve cep telefonu ile tanışmıştır. Türkiye'de ilk moda fuarı olan, İstanbul Moda Fuarı açılmıştır. Dünya Hazır Giyim Kongresi, İstanbul'da yapılmıştır. Gümrük birliğine girilmiştir. Bu gelişmeler Türk hazır giyim sektörünün yurt içinde de yurt dışında da gelişmesini sağlamıştır. Türkiye Eurovision Şarkı Yarışmasında 1997 yılında üçüncü olmuştur. Yarışmada 3. olan etnik grubunun solisti Şebnem Paker'in giymiş olduğu elbise ve kullanmış olduğu metal kemer bir moda haline dönüşmüştür. Örneğin bu dönemde etekten çok pantolon olmuştur. Bir kısmı bacağı iyice saran sigara paçaların yanında, paçaya doğru genişleyen, denizci modeli pantolonlar da giyilmiştir (İşbilen, 1995).

Kapri pantolonlar da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Saten, jarse, likra gibi yumuşak ve vücuda saran 16 kumaşlardan hazırlanan bileğe kadar uzun elbiseler de çok kullanılmıştır. Gri ve bej renk en çok tercih edilen renkler olmuştur. Düz ayakkabıların yanı sıra, yine topuklu botlar, uzun çizmeler, bilekten bantlı zarif ayakkabılar kullanılmıştır. Bu dönemde pop müziğinin yaygınlaşmasıyla pop kıyafetlerde gündeme gelmiştir. Pop kıyafetler oldukça basit t-shirt ve kot pantolonlardan oluşmuştur. Deri montlar; aynı zamanda şifonlar, danteller ve emprimelerde kullanılmıştır. Afrika desenleri ve Çin'in işlemeli parlak kumaşları da kullanılmaya başlanmıştır. 2000'li yıllara yaklaşıldığında milenyum tartışmaları ortaya çıkmıştır. Milenyuma yaklaşmasıyla giysiler parlaklaşmış, kesin hatlı uzay giysilerine benzeyen giysiler moda olmuştur. Bağcıklı ayakkabılar kullanılmıştır.

2.3.9 2001 ve Sonrası

1990 yıllarındaki ekonomik sıkıntılar nedeniyle minimalist olan Türk kadın giyimi 2000'li yıllarda yerini gösterişe bırakmıştır. Bu yıllarda hemen hemen her şeyin üstünde taş, pul ya da metal zımba görülmüştür. Gömleklerin, montların, pantolonların ve eteklerin üzerinde milenyuma özgü metal aksesuarlar kullanılmıştır. Özellikle metal ince ya da kalın kemerler tercih edilmiştir.

Gömleklerdeki geometrik ve çizgili desenler kullanılmıştır. En gözde giyim parçası olan elbiseler ise ince topuklu ve sivri burun çizmelerle tamamlanmıştır. Bu dönemde oldukça

fazla alternatif olduğundan herkes kendi modasını yaratma özgürlüğüne sahip olmuştur (Çolakoğlu, 2010).

Ayrıca bu dönemde Afganistan ve Irak Savaşlarından dolayı Dünya kadın giyiminde olduğu gibi Türk kadın giyiminde de askeri temalar kullanılmıştır. Grafik stil, canlı renkler, büyük ve optik motifler, spor logoları ön planda kullanılmıştır. Kıyafetlerin iç astarları canlı renk tonları ile hareketlendirilmiştir. 60'lı yılların İngiliz etkisi biraz daha ön planda kullanılmıştır. Bu dönemde etnik stil dünya modasında oldukça büyük bir etki bırakmıştır. En çok altın sim, doğal ve otantik işlemler kullanılmıştır. Kış sezonlarına kadife kumaşlar tercih edilmiştir. Bu dönemde küresel ısınma; kadın giyimini de etkilemiştir. Kışları çok kalın olmayan, hafif giysiler tercih edilmiştir. Yaz ayları ise kadınların kıyafetleri daha açık modeller, serin tutucu ve teri emen kumaşlardan üretilmiştir.

2.4 CUMHURİYET DÖNEMİ VE SONRASI ÇAĞDAŞLAŞMA HAREKETLERİ VE ERKEK KIYAFETLERİ

Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında Türkiye’de yaşanan çağdaşlaşma hareketleri, Avrupa’da gerçekleşen Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi olayların ardından bir zorunluluk olarak başlamış ve Cumhuriyet’in kurulmasıyla ivme kazanmıştır. Bu dönemde, askeri, idari ve siyasi alanlarda birçok reform gerçekleştirilmiş, özellikle siyasi ve hukuki alanların reformize edilmesi ön plana çıkmıştır. Kadınların siyasi hayata katılımı da bu dönemde önemli gelişmeler kaydetmiş, 1930 ve 1934 yıllarında yapılan yasal düzenlemelerle kadınlar yerel seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkı kazanmışlardır.

Erkek kıyafetleri konusunda ise, Cumhuriyetin ilk yıllarında muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefine yönelik olarak kıyafet devrimi gerçekleştirilmiştir. 1925’te yapılan Şapka ve Kıyafet Devrimi ile alışlagelmiş giyim tarzı baştan aşağı değiştirilmiş, Osmanlı Devleti’nden gelen geleneksel kıyafetler, demokrasiyle birlikte daha sade, fonksiyonel ve cinsiyet eşitliği ilkesine dayalı olarak revizyon sürecine girmiştir. Bu dönemde erkek giyiminde potur, mintan, cepken gibi geleneksel giysilerin yerini zamanla fes almış ve kuşak gibi tamamlayıcı objeler önem kazanmıştır (Şen, 2017). 1925’te yapılan Şapka Kanunu, geleneksel Osmanlı fesinin yerine Batı tarzı şapkaların, özellikle de fôtr şapkanın tercih edilmesini sağlamıştır. Bu kanun, toplumun modernleşme sürecinin sembollerinden biri olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Batı tarzı takım elbiseler yaygınlaşmıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun da belirttiği gibi, modernleşme hareketinin bir parçası olarak erkeklerin kıyafetlerinde Batı tarzı giyinme teşvik edilmiştir.

1940'lar ve 1950'ler: Geleneksel ile Modern Arasında Tayt ve Pantolon Osmanlı döneminin uzun ve bol pantolonları yerine, daha dar ve modern tarzda pantolonlar tercih edilmeye başlanmıştır. Kravat, Batılı bir aksesuar olarak erkeklerin kıyafetlerinde önemli bir yer edinmiştir.

1960'lar ve 1970'ler: Moda ve İnovasyon

Sakallar ve Saç Modası: Bu dönemde erkekler arasında farklı saç ve sakal stilleri popüler hale gelmiştir. Saçlar genellikle daha uzun ve doğal bir görünümde olmuştur.

Günlük Kıyafetler: Daha rahat ve şık günlük kıyafetler, iş hayatının yanı sıra sosyal yaşamda da öne çıkmıştır. Tişörtler, ceketler ve kot pantolonlar yaygınlaşmıştır.

1980'ler ve 1990'lar: Küreselleşme ve Çeşitlilik

Marka bilinci küresel markaların Türkiye pazarına girmesiyle birlikte, erkekler arasında marka bilinci artmış ve farklı markalar tercih edilmeye başlanmıştır.

İş hayatında daha rahat ve spor şıklık trendi yaygınlaşmış, ofis kıyafetleri daha rahat hale gelmiştir.

2000'ler ve Sonrası: Modern Trendler ve Teknoloji

Spor giyimin günlük hayatta daha fazla yer bulması, erkek kıyafetlerinde büyük bir değişim yaratmıştır. Spor ceketler, rahat pantolonlar ve tenis ayakkabıları popüler hale gelmiştir.

Teknolojik kumaşlar ve işlevsel giyimler, erkek kıyafetlerinde önemli bir trend olmuştur. Su geçirmez, nefes alabilen kumaşlar ve diğer yenilikçi materyaller ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet dönemi ve sonrasındaki çağdaşlaşma hareketleri, Türkiye'deki erkek giyimini derinden etkilemiş ve modernleşme sürecinin bir parçası olarak birçok yenilik getirmiştir. Bu değişim, sadece kıyafetlerde değil, aynı zamanda toplumsal normlarda ve yaşam tarzında da belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir.

3. SONUÇ

Kılık kıyafet, bireylerin tutum ve davranışlarını yansıtan önemli bir göstergedir. Mevsimler, yaşanılan çevre, dini inançlar, kültürel yapılar ve iklim gibi unsurlar giyim tarzını doğrudan etkilemiştir. Bunun yanı sıra kılık kıyafet, bireylerin statüsünü, cinsiyetini, milliyetini, coğrafi kökenini, mensubu olduğu toplumu, medeniyetini, inancını, duygularını ve düşüncelerini de ifade etmiştir.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra toplumda köklü değişiklikler yapmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda kapsamlı inkılaplar gerçekleştirmiştir. Bu köklü değişikliklerden biri de kılık kıyafet devrimidir. Kıyafet, doğu ve batı kültürlerini birbirinden ayıran en belirgin dış özelliklerden biri olarak kabul edilir. Büyük önder Atatürk, kılık kıyafeti bir kültür ve zihniyet meselesi olarak görmüş; batılı anlamda kültürel ve zihinsel dönüşümün, modernleşmenin, kalkınmanın, özgür düşüncenin ve yaratıcılığın önünü açacağına inanmıştır.

Cumhuriyet dönemine gelene kadar kılık kıyafetle ilgili bazı yenilik ve reform çabaları olmasına rağmen, eski ve yeni tarzların bir arada kullanılması ve dini, kültürel ritüellerin baskınlığı nedeniyle Türk halkı modern bir dış görünüme tam anlamıyla kavuşamamıştır. Gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Atatürk'ün değiştirmek istediği asıl şeyin yalnızca kıyafet değil, aynı zamanda tutum ve davranışlar, kültür ve zihniyet olduğu anlaşılır. Amacı, bağnazlık yerine akıl ve bilimi öne çıkarmaktır. Atatürk'e göre, bu zihniyet değişikliği gerçekleştirildiğinde çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak ve tam bağımsız bir ülke olmak daha kolay hale gelecektir.

Bu hedef doğrultusunda Atatürk, inkılapları gerçekleştirmeden önce Türk halkını gözlemlemiş, toplumun davranışlarını analiz etmiş ve bu gözlemlerini not etmiştir. Şapka ile yurt gezilerine çıkmış, halkla doğrudan iletişim kurmuş konuşmalar yapmış, toplumu iknaya çalışmıştır. Dönemin koşulları gereği eğitim ve iletişim yetersizliği, özellikle kırsal kesimde yaşayan cahil toplumun inkılapları çok da sıcak karşılamamalarına yol açmıştır. Bu süreçte toplumda, inkılabı benimseyenler ve benimsemeyenler arasında sosyolojik ve psikolojik sıkıntılara neden olmuştur. İnkılaba direnç gösteren grup, inançlarından koparılmış ve kimliklerinin değiştirildiği hissine kapılmıştır. Kültürel şoklar ve bu ani değişimler,

toplumun genelinde çeşitli olumsuz etkiler yaratmıştır. Her devrimde olduğu gibi, bu inkılabın da toplumda hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olması beklenen bir durumdur. Atatürk, bu inkılabı gerçekleştirirken her zaman olduğu gibi kamu yararını ve ülkenin çıkarlarını ön planda tutmuştur. Ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkarmak amacıyla atılması gereken adımları atmış ve bu hedef doğrultusunda 1925 yılında "Şapka Kanunu"nu, 1934 yılında ise "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair" kanunu çıkarmıştır. Böylelikle hem kılık kıyafeti çağdaş giyime uygun hale getirmiş hem de din adamlarının kıyafetlerini düzenlemiştir.

Bu devrim, laiklik ve modernleşme açısından ülke tarihinde önemli bir yere sahiptir. Atatürk'ün bu inkılapları hayata geçirmekteki amacı, çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkacak, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti yaratmaktır.

REFERANSLAR

- Abadan-Unat, N. (2004) İnsan Hakları Çerçevesinde Türkiye’de Kadın Hakları. İstanbul: Beta Yayınları.
- Abdullah Biraderler. (1873). XIX. yüzyıl Abdülaziz’in fotoğrafı. Erişim Adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BClaziz>. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Abdullah Frères. (t.y.). Robert Koleji talebesi Halide Edip ve babası. Erişim Adresi: <https://www.soylentidergi.com/osmanlida-fotografciligin-kurucusu-abdullah-biraderler/>. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Abdullah Frères. (Yaklaşık 1890). Dilenciler. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Abdullah Frères. (Yaklaşık 1890). İtfaiye Teşkilatı, Tulumbacılar (13,5x9 cm). Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Aktaş, N. (1996). Mayonun Tarihçesi, Konfeksiyon İşletmesinde Mayo İmalatı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Altındal, A. (1995). Türkiye’de Kadın. Alfa Yayınları.
- Anonim (1918a). VI. Mehmed fotoğrafı. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/VI._Mehmed. Erişim Tarihi: 16.10.2024
- Anonim (2014b). Osmanlı Resim Sanatı. Erişim: <https://sanattuneli.wordpress.com/2014/03/06/osmanli-resim-sanati/>
- Anonim (2024c). Abdullah Biraderler. Erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/Abdullah_Biraderler
- Anonim (2024d). Bahaettin Rahmi Bediz. Erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/Bahaettin_Rahmi_Bediz
- Anonim (2024e). III. Selim. Erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/III._Selim
- Anonim (2024f). IV. Mustafa. Erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/IV._Mustafa
- Anonim (2024g). II. Mahmud. Erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Mahmud

Anonim (2024ğ). Abdülmecid. Erişim: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BClmecid>

Anonim (2024h). Abdülaziz. Erişim: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BClaziz>

Anonim (2024i). Osmanlı Padişahları Kronolojik Sıralama ve Dönemleri. Erişim: <https://uzemigunsem.gedik.edu.tr/osmanli-padisahlari-kronolojik-siralama-ve-donemleri-hakkinda-kisa-bilgiler>

Anonim (2024j). Tanzimat Fermanı. Erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/Tanzimat_Ferman%C4%B1

Anonim (2024k). İkinci Meşrutiyet. Erişim: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kinci_Me%C5%9Frutiyet

Anonim. (Erişim Tarihi: 16.10.2024). Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun 1829 kıyafet reformundan önceki elbiseleri. Erişim Adresi: https://www.reddit.com/r/TarihiSeyler/comments/1al81md/sultan_ii_mahmudun_k%C4%B1yafet_reformundan_sonra_t%C3%BCrk/

Anonim. (Erişim Tarihi: 16.10.2024). Atatürk'ün halkı selamlaması. Erişim Adresi: <https://bonherre.com/blogs/news/ataturk-un-giyimi-zamansiz-bir-stil>

Anonim. (Erişim Tarihi: 16.10.2024). Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelişinin fotoğrafı. Erişim Adresi: <https://bonherre.com/blogs/news/ataturk-un-giyimi-zamansiz-bir-stil>

Anonim. (Erişim Tarihi: 16.10.2024). Latife Hanım'ın Mevhibe İnönü'ye "Kıymetli kardeşim Mevhibe İsmet Hanımefendi'ye muhabbetle" yazdığı fotoğrafı. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Latife_U%C5%9F%C5%9Fak%C3%AE

Arıç, A. S. (2007). Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma. Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.

Arkın, R.G. (1972). Cumhuriyet Ansiklopedisi. Cilt 11, Arkın Kitapevi, İstanbul.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1952). Cilt: II, Ankara 1952 s.217.

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1989). Mehmet Saray, Kıyafet ve Laiklik, Ankara 1989, Cilt II, s.5-14.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1945). Cilt:1, İstanbul 1945, s.267, 270.
- Batur, E. (1987). Gelenek ve Gelecek Arasında Moda. Gergedan Yayınları, Yeryüzü Kültür Dergisi, Sayı: 92, İstanbul.
- Bülbül, G. (1989). Islahat Fermanı'nı Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, Sayı 2 (1989): s.157-179.
- Cretius, K. (1846). XIX. yüzyıl II. Mahmud'un portresi. Erişim Adresi: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Sultan_Abd%C3%BClmecid'in_%C5%9Fehzadelik_zamanlar%C4%B1.jpg. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi (1992). Cumhuriyet Dönemi Tür Ansiklopedisi. Cilt 1-2-3-4-5, İletişim Yayınları.
- Çetin, H. (1995). Kıyafetli Albüm ve Kitaplardaki Osmanlı Kıyafetlerinden Bazı Örnekler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Çolakoğlu, O. E. (2010). 11. Ulusal Turizm Kongresi. 2-5 Aralık 2010, Kuşadası.
- Daily Sabah. (t.y.). III. Selim'i selamlayan Nizam-ı Cedid Ordusu'nun geçiş alayı. Erişim Adresi: <https://www.dailysabah.com/feature/2019/01/14/marching-for-victory-wartime-preparations-of-the-ottoman-army>. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Doğanay, H. (1955). Türkiye Ekonomik Coğrafyası. İstanbul.
- Dölen, E. (1992). Tekstil Tarihi. MÜTEF Yayınları, İstanbul.
- Efendi, A. L. (1999). Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi (Yapı Kredi Yayınları, 2. Cilt) (Yay. Haz. Tamer Erdoğan-Yücel Demirel), İstanbul.
- Ereş, F. (2006). Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımaları. G.Ü.E.S.E.F. Dergisi, Sayı:19, s:40-52, Ankara.
- Ersöz, A. G. (2016). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Anı Yayıncılık.

- Firmin-Didot (2014). Turkish Men and Women. Erişim:
<https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-3dc9-a3d9-e040-e00a18064a99>
- Folklor Kongresi Bildirileri (1987). V.Cilt, Ankara 1987, s.117-120.
- Gentizon, P. (1983). Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, Çeviren: Fethi Ülkü, Ankara 1983, s.127.
- Goloğlu, M. (1972). Devrimler ve Tepkileri, Ankara 1972, s.145
- Gönlübol, M. (1966). Olaylarla Türk Dış Politikası. Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.
- Gümüş, M. (2008). Anayasal Meşrutî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi. Bilig Dergisi, S.47 (2008): s.215-240.
- H. Öztürk, H. ve Yazar, T. (2017). Dokuma ve Motif Özellikleri Açısından Sembolik Değer Olarak Osmanlı Padişah Kaftanları ve Şifreleri. Researcher, c. 5, sy. 3, ss. 148–168, 2017.
- Halis (2022). Osmanlı Erkek Kiyafetleri. Erişim: <https://Tekstilbilgi.Net/Osmanli-Erkek-Kiyafetleri.Html>
- Hanımeli Dergisi (1930-55). Aylık Kadın, Moda, Model ve San'at Gazetesi. 1930-1955 yılları arasına ait dergi arşivleri, Tan Matbası, İstanbul.
- Henikstein, A. (1825). Soci  t   Armenienne. Erişim Adresi:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chevalier_Auguste_de_Henikstein_-_Soci  t   Armenienne.jpg. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Henikstein, A. (1825). Turques. Armenienne. Greques [Photograph]. Wikimedia Commons.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chevalier_Auguste_de_Henikstein_-_Turques._Armenienne._Greques.jpg
- İmece, M.S. (1959). Atatürk 'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri, Ankara 1959, s.68.
- İnalcık, H. (1967). Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı H  m  yunu. Belleten Dergisi, C. XXXI, S.124 (1967): s.603-622.

- İnan, A. (1982). Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri. Atatürk Kitapları Dizisi 3, İstanbul.
- İşbilen, A. (1995). 20. yüzyıl süresince kadın giysi kalıplarının uğradığı form değişikliği ve nedenleri üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Gazi Üniversitesi.
- Kapıdağlı, K. (1803). XIX. yüzyıl III. Selim'in portresi. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Kap%C4%B1da%C4%9Fl%C4%B1. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Karabulut, M. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum.
- Karadülger, K. (1994). Tarihsel Perspektifi İçinde Tasarımın İşlevi ve Kendini Geliştirme Sorunu. Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi.
- Karpat, K.H. (2017). Osmanlıdan Günümüze Edebiyat ve Toplum. 2017, s.79.
- Koca, E. (2012). Osmanlıda Yapılan Kılık Kıyafete İlişkin Reformların Erkek Giysilerinin Biçimsel Özelliklerine Etkileri. CIEPO-20 Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes, 27, 664-681.
- Koçak, G. (1990). Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu; Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Koçu, R.E. (1967). Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları
- Komşuoğlu, Ş. A., İmer, M., Seçkinöz, S., Alparslan, S. E. (1986). Moda Resmi ve Tarihi. T.T.K. Basımevi, Ankara.
- Kottonclub (2024). Erişim: <https://www.cottonclub.nl/nl-nl/shop/kleding/blouses-en-tops/overslag-top-print/390921-ASSOR.html>. [Erişim Tarihi: 2024, Eylül]
- Küçükerman, Ö., (1997). Türk Giyim Tasarımının Tarihi Kaynakları, Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, s. 38, s. 74-80.

- Lokmanoğlu, P. (1994). Hazırgiyim ve Konfeksiyon Makineleri. Ankara, G.Ü.M.E.F. Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye’de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci, Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, s. 67-100, İstanbul.
- Martin, G. (2007). İstanbul’a seyahat (İ. Yergüz, Çev.). İstanbul: İstiklal.
- Mine (Gökbuget) ERBEK, Geleneksel Anadolu Giysileri ile Sahne Düzenine Uyarlanmış Halk Dansları Kostümleri. II. Milletlerarası Türk.
- Nisanyansozluk. kostüm - Nişanyan Sözlük (nisanyansozluk.com) (Erişim zamanı; Temmuz 31, 2024).
- Onur, B. (1993). Sunuş. Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri. İstanbul Tarih Vakfı, İstanbul.
- Osmanağaoğlu, C. (2004). Tanzimat İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının Gelişimi). İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004.
- Osmanoğlu, S. O. (2003). Bir şehzadenin hatıratı şehzade Ali Vasıf Efendi. İstanbul: KYK.
- Önder, M. (1998). Atatürk’ün Yurt Gezileri, Ankara 1998, s.125-126.
- Öndoğan, Z. (1993). 1940’tan 1960’a Kadar Moda. Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi, 5.
- Özendes, E. (1995). Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğrafçılık (1839-1919) İletişim Yayınları 1995 s. 78.
- Özendes, E. (2024). Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğraf.
<https://www.enginozendes.com/tr/osmanli-imparatorlugunda-fotograf/>
- Öztuncay. B. (2010). Hanedan ve Kamera: Osmanlı Sarayından Portreler / Dynasty and Camera: Portraits from the Ottoman Court. İstanbul: Aygaz.
- Pera Müzesi (2012). Bir Fotoğrafçı Biyografisi Pascal Sebah. Erişim:
<https://www.peramuzesi.org.tr/blog/bir-fotografci-biyografisi-pascal-sebah/1405>
- Peter N. Stearns (2021). Çocukluğun Tarihi. Çeviri: By Hilal Dikmen & Büşra Uçar, İstanbul: Indie Kitap.

- Pietzner, C. (1915). Sultan Muhammed Chan V., Kaiser der Osmanen. Erişim Adresi: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Sultan_Muhammed_Chan_V.,_Kaiser_der_Osmanen_1915_C._Pietzner.jpg. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Preziosi, A. (1853). Kadınlar ve Peyzaj. Erişim Adresi: <https://www.antikalar.com/amadeo-preziosi>. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Preziosi, A. (1873). Amadeo Preziosi. Erişim Adresi: <https://www.antikalar.com/amadeo-preziosi>. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Preziosi, A. (t.y.). Kağıthane. Erişim Adresi: <https://www.antikalar.com/amadeo-preziosi>. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Preziosi, A. (Yaklaşık 1851). Geleneksel kıyafetiyle erkek çocuk ve annesi. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Pşirli Argıt, B. (2015). Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun 1829 kıyafet reformundan önceki elbiseleri. Erişim Adresi: <https://istanbultarihi.ist/118-osmanli-istanbulunda-giyim-kusam>. Erişim Tarihi: 16.10.2024
- Anonim (1867). II. Abdülhamid'in şehzade iken, amcası Sultan Abdülaziz'in Büyük Britanya ziyareti kapsamında Balmoral Kalesi'nde, Temmuz 1867. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Abd%C3%BClhamid. Erişim Tarihi: 16.10.2024
- Anonim (t.y.). V. Murad portresi. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/V._Murad. Erişim Tarihi: 16.10.2024
- Quataert, D., (2003). Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922. (Çev. Ayşe Berkday), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Racinet, A. (1888). Title page, from Les Costumes Historique. Erişim Adresi: [Bağlantı adresini buraya ekleyin]. Erişim Tarihi: 15.10.2024

- Renda, G., İnankur, Z. (2024). İmparatorluktan Portreler. Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu.
Erişim:<https://artsandculture.google.com/story/oAUBAzPlBB4A8A?hl=tr>
- Sağduyu, G.B. (2017). Osmanlı'da Erkek Giyiminin Modernleşme Süreci. *Yedi: Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi*. Kış 2017, Sayı 17: 39-49.
- Sancar, S. (2013) Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Saraç, T. (1985). Biyüyük Fransızca Tiürkçe Sözlük İstanbul 1985, s.328; İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlük, Yirmi altıncı baskı 1997, s.215.
- Saz, L. (1974). Harem'in İçyüzü, ed. Sadi Borak, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Schlesinger, H. G. (1839). XIX. yüzyıl II. Mahmut'un portresi. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Mahmud. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Sebah, P. (1873). Bursa (Hüdavendigar) Vilayetinden giysiler: Köylü adam kıyafeti, evlilik kostümü içinde Müslüman kadın ve at bakıcısı. Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Pascal_S%C3%A9bah. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Sebah, P. (1873). İki Kürt Erkeği ve Bir Ortodoks Din Adamı. Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Pascal_S%C3%A9bah. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Sebah, P. (1873). Kapalı elbise giyen İstanbullu Türk kadın; Açık hava elbisesi giyen İstanbullu evli Türk kadın ve Türk okul çocuğu. Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Pascal_S%C3%A9bah. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Sebah, P. (1873). Konyalı Rum, Müslüman ve Ermeni Din Adamları. Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Pascal_S%C3%A9bah. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Sebah, P. (1873). Türklerin Popüler Giysileri. Erişim Adresi: <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Damascusfashion.jpg>. Erişim Tarihi: 15.10.2024
- Sébah, Pascal (1823-1886). Studio portrait of models wearing traditional clothing from the province of Suriyè (Syria), Ottoman Empire. Erişim:

<https://loc.gov/pictures/item/2004666928/?sid=84bbc98893b61ab1654dd9a64c532cef>

Sevim, M. (2002). Gravürlerle Türkiye- Giysiler, Portreler 2, Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara. s.102-121-60.

Sichel, M. (1983). History of Children's Costume, USA: Chelsea House Publishers.

Su, K. (t.y.). Balıkesir Hristiyan Kıyafetlerine Dair Vesikalar. Balıkesir Halkevi Dergisi.19 İkinci teşrin 1936, sayı: 45, 46, 4. yıl, s.325-328.

Şahin, Y., (2009). Müsahipzade Celal'in Moda İllüstrasyonları (20. Yüzyıl Başlarında Türkiye'de Moda Çizimleri Üzerine). Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Sayı:3, ss:19-24.

Şehsuvaroglu, H. (1961). "Çocuk Elbiseleri Sergisi, Çocuk Elbiseleri Sergisi, sergi katalogu/exh. cat., 3-8, Topkapı Sarayı.

Şehsuvaroglu, H. (1961). Çocuk Elbiseleri Sergisi. sergi katalogu/exh. cat., 3-8, Topkapı Sarayı.

Şen, Z. (2017). Türk çağdaşlaşma hareketinde (Cumhuriyet döneminde) gerçekleştirilen atılımlar. Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, (45), 147-164.

Tanış, A. (1986). İtalyanca Türkçe Büyük Öğretici Sözlük, Cilt:1, İstanbul 1986, s.327;

Tanör, B. (1992). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri. İstanbul: Yapı kredi Yayınları,1992.

Tansuğ, S. (1990). "Karacaoğlan ve Kadın Giyimi". I. Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, 21-23 Kasım 1990, Adana, s.253.

Temizer, N. C. (2022). 19.Yüzyılda Batı'da ve Osmanlı'da Kadının Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi 2(1), Haziran 2022: 51-70.

Tezcan, H. (t.y.). "Ferace"TDV İslam Ansiklopedisi, cilt/vol. 12 s.349-350).

- Tunaya, T. Z. (2016a). Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Üstün, G. (2011). Cumhuriyetten Günümüze Toplumda Ve Çalışma Hayatında Kadın, Giysilerdeki Değişimler Ve Moda Faktörü. *Vocational Education*, 6(1), 36-52.
- Vural, T., Ağaç, S. (1994). XIX. Yüzyıldan Günümüze Giyim Modası. *Tekstil & Teknik*, 10(109), 90-94.
- Yerasimos, M. (1993, Nisan). 16-19. yüzyıl gravür ve sulu boyalarında Osmanlı çocuk figürleri. Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. İstanbul Tarih Vakfı, İstanbul.
- Yerasimos, M. (1994). "16.-19. Yüzyılda Batı Kaynaklı Gravürlerde Osmanlı Çocuk Figürleri," Toplumsal Tarihte Çocuk, Sempozyum/ Symposium: 23-24 Nisan/April 1993, 67-75. yay. haz./ed. Bekir Onur, İstanbul: Tarih Vakfı.
- Yıldırım, S., Erbaş, S. (2007). Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. Ankara, 2007.
- Yılmaz, S. (2019). Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Kadınların Ücretli Çalışma Hayatına Katılımı: Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa Ülkelerinin Karşılaştırılması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz. D. (2010). Kasım 2010 Osmanlı Dönemi 19. Yüzyıl Modası ve Değişimi. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi.